

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Kokalj

**Politično-pravne in varnostne razsežnosti vzpostavitve
kosovskih oboroženih sil**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Kokalj

Mentor: red. prof. dr. Anton Grizold

Somentor: doc. dr. Rok Zupančič

**Politično-pravne in varnostne razsežnosti vzpostavitve
kosovskih oboroženih sil**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Politično-pravne in varnostne razsežnosti vzpostavitve kosovskih oboroženih sil

Genezo varnostnega sektorja na pokonfliktnem Kosovu lahko spremljamo od sklenitve Vojaško-tehničnega sporazuma med Mednarodnimi varnostnimi silami (Kfor) in vladama Zvezne republike Jugoslavije ter Republike Srbije 9. junija 1999 oziroma od t. i. Kumanovskega sporazuma dalje. Kosovske varnostne sile (KVS) so bile uradno vzpostavljene 21. januarja 2009. V letu 2014 je bila zaključena Analiza strateškega pregleda varnostnega sektorja Republike Kosovo, v njej pa predvidena transformacija KVS v Kosovske oborožene sile (KOS). Istočasno je javno mnenje na Kosovu izrazilo transformaciji 87 % podporo. Transformacija bo potrebovala tako formalnopravno podlago oziroma spremembo ustave in podporo kosovskih manjšinskih narodnih skupnosti v kosovski skupščini, predvsem srbske narodne skupnosti, kot tudi podporo srbske javnosti na Kosovu, ki bo KOS nadela »auro legitimosti«. Sistemska vzpostavitev kosovskih oboroženih sil je že v izhodišču problem več razsežnosti. Poleg raznovrstnih interesov in aspiracij različnih interesnih deležnikov ter formalnopravne dimenzije z zagotavljanjem pravne podlage ima tudi svoje sistemsko-organizacijske, zgodovinske, kulturne, večetnične, politične in simbolne razsežnosti. Hkrati pa prinaša preoblikovanje kosovskih varnostnih sil v kosovske oborožene sile esencialno spremembo v njihovem poslanstvu, nalogah, organizaciji ter sestavi.

Ključne besede: Kosovo, transformacija, kosovske varnostne sile, kosovske oborožene sile.

Political/legal and security dimensions of the establishment of Kosovo armed forces

The Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) the Government of the Federal Republic of Yugoslavia and the Government of the Republic of Serbia has been signed on 9 June 1999 (Kumanovo Agreement). Kosovo Security Force (KSF) was officially established on 21 January 2009. In 2014 a complete analysis of the strategic review of Kosovo security sector has been concluded and it has provided the future steps for the transformation of KSF into Kosovo Armed Forces (KAF). At the same time the public opinion in Kosovo expressed a support of 87 % for the transformation. The transformation will also require a formal legal basis that is amending the Kosovo Constitution. and support of the Kosovar ethnic minority communities in the Kosovo Assembly, particularly of the Serb ethnic community, as well as support of the Serbian population in Kosovo. Public support will grant KAF an "aura of legitimacy". The establishment of Kosovo's armed forces is in its essence a multidimensional problem. In addition to a variety of interests and aspirations of various stakeholders and its formal legal dimension it has its own system-organizational, historical, cultural, ethnic, political and symbolic dimension. At the same time the transformation of the Kosovo Security Force into Kosovo Armed Forces brings an essential change in mission and tasks, organization and composition.

Key words: Kosovo, transformation, Kosovo Security Force, Kosovo Armed Forces.

KAZALO

1 UVOD	9
2 METODOLOŠKI OKVIR	13
2.1 PREDMET PROUČEVANJA	13
2.2 CILJI.....	14
2.3 HIPOTEZE.....	15
2.4 METODE	16
3 TEORETSKI OKVIR	17
3.1 TEMELJNI POJMI	17
3.1.1 Varnostne sile	18
3.1.2 Oborožene sile	19
3.1.3 Transformacija varnostnega sektorja	21
3.1.4 Manjšinska narodna/etnična skupnost	23
3.2 TEORIJA REFORME VARNOSTNEGA SEKTORJA.....	26
4 GENEZA VARNOSTNEGA SEKTORJA NA KOSOVU	28
5 PRAVNO-POLITIČNI IN ČASOVNI OKVIRI VZPOSTAVITVE KOSOVSKIH OBOROŽENIH SIL.....	32
5.1 USTAVA IN ZAKONI.....	33
5.2 ANALIZA STRATEŠKIH DOKUMENTOV VARNOSTNEGA SEKTORJA TER ČASOVNI OKVIR	37
6 PRAVNO-POLITIČNI OKVIR SRBSKE NARODNE SKUPNOSTI NA KOSOVU	41
6.1 USTAVA IN ZAKONI.....	42
6.2 VPRAŠANJE OBLIKOVANJA SKUPNOSTI SRBSKIH OBČIN.....	44
7 VLOGA MEDNARODNIH ORGANIZACIJ PRI VZPOSTAVITVI KOSOVSKIH OBOROŽENIH SIL.....	46
8 ODZIVI SRBOV NA KOSOVU IN REPUBLIKE SRBIJE NA VZPOSTAVITEV KOSOVSKIH OBOROŽENIH SIL	50
8.1 ODZIVI SRBSKE POLITIKE IN STROKE	52
8.2 ODZIV JAVNEGA MNENJA.....	55
9 SKLEP	61
9.1 POTRDITEV HIPOTEZ.....	61
9.2 DRUGE UGOTOVITVE	67
10 LITERATURA.....	69

SEZNAM TABEL

Tabela 5.1: Primerjava 126. člena ustave RK in predloga sprememb	35
Tabela 5.2: Predvidena zasnova varnostnega sektorja Republike Kosovo	39
Tabela 6.1: Javno mnenje o Sporazumu o ZSO	45
Tabela 8.1: Javno mnenje o KVS v Srbiji 2013	56
Tabela 8.2: Zaupanje v kosovske institucije 2015	57
Tabela 8.3: Zaupanje v kosovske institucije začetek leta 2016	58
Tabela 8.4: Javno mnenje o transformaciji KVS v KOS 2015	59
Tabela 8.5: Javno mnenje o zaupanju v KVS v 2014 po etnični pripadnosti	60

SEZNAM KRATIC

AAK	<i>Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës</i> (Zveza za prihodnost Kosova)
DAC	<i>Development Assistance Committee</i> (Odbor za razvojno pomoč)
EK	Evropska Komisija
EU	Evropska unija
EUROPOL	<i>European Police Office</i> (Evropski policijski urad)
JLA	Jugoslovanska ljudska armada (<i>Jugoslovenska narodna armija</i>)
KOS	Kosovske oborožene sile (<i>Forcat te armatosura të Kosovës/Oružane snage Kosova</i>)
KCSS	<i>Kosovar Centre for Security Studies</i> (<i>Qendra Kosovare për Studimetë Sigurisë</i> (QKSS)/ Kosovski center za varnostne študije)
Kfor	<i>Kosovo Force</i> (Misija zveze Nato na Kosovu)
KP	<i>Kosovo Police</i> (<i>Policia e Kosovës/Kosovska policija</i>)
KPC	<i>Kosovo Protection Corps</i> (<i>Trupat e Mbrojtjessë Kosovës/Kosovski zaščitni korpus</i>)
KPS	<i>Kosovo Police Service</i> (<i>Shërbimi Policor i Kosovës/Kosovska policijska služba</i>)
KVS	Kosovske varnostne sile (<i>Forca e Sigurisësë Kosovës/Kosovske Bezbednostne Snage /Kosovo Security Force</i>)
LDK	<i>Lidhja Demokratike e Kosovës</i> (Demokratska liga Kosova)
Nato	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> (Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj)
OS	oborožene sile

OVK	Osvobodilna vojska Kosova (<i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK</i>)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PDK	<i>Partia Demokratike e Kosovës</i> (Demokratska stranka Kosova)
PzM	Partnerstvo za mir
RK	Republika Kosovo
RS	Republika Srbija
RVS	reforma varnostnega sektorja (<i>Security Sector Reform</i>)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SLS	<i>Samostalna liberalna stranka</i> (Samostojna liberalna stranka)
SRS	Posebni odposlanec generalnega sekretarja OZN (<i>Special Representative of Secretary-General</i>)
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija (<i>Savezna Republika Jugoslavija – SRJ</i>)
VB	Velika Britanija
VJ	Vojska Jugoslavije
VS OZN	Varnostni svet OZN
VV	<i>Vetëvendosje</i> (Samoopredelitev)
ZSO	<i>Asociacija/Zajednica srbskih opština</i> (<i>Asociacioni/Bashkësia i komunave me shumicë serbe/Skupnost/združenje srbskih občin</i>)
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1 UVOD

Obdobje konca hladne vojne je bilo zaznamovano z razpadom dveh sil, Zveze sovjetskih socialističnih republik (ZSSR), tudi članice Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (VS OZN), ter Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ). SFRJ je v obdobju hladne vojne pomembno prispevala k razvoju Gibanja neuvrščenosti, to je globalnega gibanja s pobudo vzpostavitve nove mednarodne ekonomske ureditve in načela enakosti držav v mednarodnih odnosih »kot nujne oblike povezovanja in uveljavljanja držav v razvoju, ki so po uspešni dekolonizaciji stopile na svetovno prizorišče in začele igrati zgodovinsko vlogo« (Vrhunec 2009, 126), ki tudi ni imelo svoje vojaške zveze. Nove formacije in preoblikovanje mednarodnih odnosov, nastanek novih, manjših držav, razpad bipolarnosti, procesi globalizacije, individualizacije in hitro spreminjajoče se politično, socialno in ekonomsko okolje ter spremembe razredne in materialne strukture družbe so s seboj prinesli tudi kompleksnejše izzive na področju zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti ter sistema kolektivne obrambe.¹

Posledica vseh teh sprememb se odraža tudi v hitro spreminjajočem se varnostnem okolju. Grizold (2001, 83–90) poudarja, da je današnje pojmovanje varnosti nujno holistično in zaobjema tako posameznika, družbo/državo in mednarodni sistem. Zaradi kompleksnosti izzivov sedanjega časa je potrebno upoštevati tudi vpetost nacionalne varnosti v mednarodno okolje. Hkrati se pozornost usmerja na zagotavljanje človekove varnosti (*Human Security Concept*) in na spoštovanje človekovih pravic kot pomembnega vodila liberalne demokratične države.² Temeljni normi mednarodnih odnosov – državna suverenost ter nevmešavanje v notranje zadeve države – po koncu hladne vojne zahtevata vedno bolj radikalne spremembe v njunem razumevanju. »Konec hladne vojne označujejo radikalne strateške, politične, ekonomske in kulturne spremembe v mednarodnem okolju, ki z globalizacijo dobivajo nove razsežnosti« (Grizold in Bučar 2011, 828).

V jugovzhodni Evropi je bila varnostna situacija po koncu hladne vojne specifična. Že prej na Balkanu ni bilo vzpostavljeno balkansko središče, k varnostnemu vakuumu je še dodatno

¹Prezelj (2002) kot kompleksnejše izzive varnosti v jugovzhodni Evropi naniza transnacionalno naravo ogrožanja varnosti, kompleksni preplet vojaških in nevojaških razsežnostmi ogrožanja varnosti, opozarja na vpliv geostrateškega položaja nacionalnih držav.

² Podrobneje o genezi varnostnega koncepta, na primer v Booth 2007; Buzan in Hansen 2009; Grizold in Bučar 2011.

prispeval razpad Jugoslavije (Vukadinović 2002, 18–19). Način razrešitve varnostnih izzivov ob tem pa tudi kosovsko vprašanje samo sta imela pomemben vpliv ne zgolj na okoliške države (Albanija, Črna Gora, Bosna in Hercegovina, Makedonija³), temveč tudi na odnose med članicama Nata (Turčijo, Grčijo)⁴ ter na vzpostavitev oziroma potrditev novega globalnega razmerja med državami (ZDA; EU z Veliko Britanijo (VB), Francijo, Italijo in Nemčijo; Ruska Federacija) (Vukadinović 2002, 67–79). Grizold, Novak Prašnikar in Bučar (2016, 14) zapišejo, da so »v današnjem varnostnem okolju znotrajdržavni konflikti poglavitna grožnja mednarodnemu miru in varnosti ter obstoječemu sistemu kolektivne varnosti, ki se zagotavlja v okviru Organizacije združenih narodov«.

Akcija Nata »Zavezniška sila (*The Allied Force*)« leta 1999 je pomenila preobrat v dotedanjem delovanju Nata. Šlo je za delovanje izven ustaljenega območja brez izrecnega mandata Varnostnega sveta OZN (VS OZN), utemeljeno na podlagi humanitarnih razlogov s pomembnim daljnosežnim vplivom na kasnejši razvoj in vlogo Nata (Prezelj 2002, 6; Grizold 2006, 16; Grizold, Novak Prašnikar in Bučar 2016, 17, 23, op. 5). Glede razmerja med legalnostjo in legitimnostjo humanitarnega posredovanja Sancin (2016, 120, op. 5) opozori na ugotovitvene sklepe Neodvisne mednarodne komisije za Kosovo (*Independent International Commission on Kosovo*). Komisija ugotavlja, da je bila intervencija brez soglasja VS OZN nezakonita, a legitimna z vidika intervencijske uporabe sile za zaščito kosovskega prebivalstva pred srbsko represijo, upošteva predhodno izčrpanje diplomatskih poti. S sprejemom Resolucije VS OZN 1244 se je pričelo obdobje pokonfliktne obnove in izgradnje države s pomočjo in pod nadzorom mednarodnih subjektov⁵ v okviru Začasne uprave OZN na Kosovu (*United Nations Interim Administration on Kosovo*, UNMIK) s trodelno zasnovo: »EU za gospodarsko obnovo in razvoj, OVSE za demokratizacijo in izgradnjo institucij, misija zveze Nato na Kosovu (*Kosovo Force*, KFOR) pa za varnost« (Zupančič 2015, 24).

Republika Kosovo (RK) je 17. februarja 2008 enostransko razglasila neodvisnost od Republike Srbije. Ta korak je predstavljal enega pomembnejših korakov na poti do formiranja kosovske državnosti. Ustava RK je v 126. členu osnovala kosovske varnostne sile

³Mišljena je Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija.

⁴Bolgarija in Romunija sta v tem obdobju s političnimi aspiracijami tudi usmerjeni k EU in Natu.

⁵Prezelj (2002, 6) zapiše, da je »vsaka država, ki je hotela ohraniti in igrati pomembno vlogo pri zagotavljanju varnosti v Evropi, morala to potrditi na primeru kriznega upravljanja v nekdanji Jugoslaviji. To je veljalo celo za mednarodne organizacije, ki so si s svojo prisotnostjo ustvarjale verodostojnost v tako imenovanem novem varnostnem okolju«.

(*Kosovske varnostne sile – KVS*) kot nacionalne, profesionalne, večetnične varnostne sile, namenjene zaščiti državljanov in skupnosti na Kosovu. Zagotovljeno je bilo varstvo in vključevanje manjšinskih kosovskih narodnih skupnosti⁶ v procese političnega odločanja. Na mnogih drugih področjih, tudi na področju varnostnega sektorja na Kosovu, so se institucije vzpostavljale na novo. Kot pomembno politično in dejansko vprašanje se je že od razorožitve in razpustitve Osvobodilne vojske Kosova (OVK) leta 1999 ter vključitve večjega dela njenih pripadnikov v Kosovsko policijo (*Kosovo Police Service – KPS*) ali Kosovski zaščitni korpus (*Kosovo Protection Corps – KPC*) kot neoboroženo policijsko službo in civilno zaščito postavljalo vprašanje oblikovanja kosovskih oboroženih sil (Perritt 2008, 2010; Qehaja 2016). KPC je bil razpuščen leta 2009, nekaj mesecev po vzpostavitvi KVS, v katere je prešel tudi del izbranega osebja KPC. Tako so bile KPS, KPC in KVS vzpostavljene na pobudo in ob politični, finančni, strokovni in materialni podpori mednarodne skupnosti. Kot ugotavlja Qehaja (2016, 146), se pri prehodih OVK – KPC – KPC – KVS jasno vidi vzorec diskontinuitete oziroma »razpustitev – vzpostavitvev – razpustitev – vzpostavitvev« (Qehaja 2016, 146). Transformacija KVS v kosovske oborožene sile (KOS) predstavlja enega od naslednjih logičnih, državotvornih, a tudi simbolnih gradnikov pri nadaljnji izgradnji kosovske države.

V neobvezujočem svetovalnem mnenju Mednarodnega sodišča pravice z dne 22. julija 2010 (ICJ 2010) je sodišče ugotovilo, da »Deklaracija o neodvisnosti Kosova ni kršila norm splošnega mednarodnega prava, Resolucije Varnostnega sveta OZN št. 1244 in tudi ne Ustavnega okvirja, ki ga je predpisala začasna administracija OZN« (Bebler 2011, 344).⁷ Sodišče je v svojem neobvezujočem svetovalnem mnenju torej razlogovalo, da sprejem deklaracije o neodvisnosti ni kršil pravil splošnega mednarodnega prava. Tako je enostranska razglasitev neodvisnosti dobila svojo utemeljitev. Na področju urejanja političnih odnosov med Republiko Srbijo in Republiko Kosovo predstavlja nov pomembni mejnik Prvi sporazum o načelih, ki urejajo normalizacijo odnosov (t. i. Bruseljski sporazum) z dne

⁶Od 120 mest v kosovski skupščini jih je 20 zagotovljenih za manjšinske narodne skupnosti, od tega 10 mest za predstavnike srbske narodne skupnosti, 4 mesta skupaj za predstavnike Romov, Aškalijev in Egipčanov, 3 mesta za predstavnike Bošnjakov, 2 mesti za predstavnike Turkov in 1 mesto za predstavnike Goranov. Manjšinske narodne skupnosti lahko v skupščini na volitvah dobijo tudi več predstavnikov kot je zagotovljenih mest.

⁷»122. *The Court has concluded above that the adoption of the declaration of independence of 17 February 2008 did not violate general international law, Security Council resolution 1244 (1999) or the Constitutional Framework. Consequently the adoption of that declaration did not violate any applicable rule of international law*« (ICJ 2010, 403).

19. 4. 2013. Republiko Kosovo je doslej priznalo 111 držav, nima pa sedeža v OZN.⁸ V letu 2014 je bila zaključena Analiza strateškega pregleda varnostnega sektorja RK. V njej je predvidena transformacija KVS v KOS (Vlada Republike Kosovo 2014a). Istočasno je javno mnenje na Kosovu izrazilo transformaciji 87% podporo (Qehaja 2016, 144). Za svojo vzpostavitev bodo KOS potrebovale tako formalno podporo kosovskih manjšinskih narodnih skupnosti v kosovski skupščini, predvsem srbske narodne skupnosti, kot tudi podporo srbske javnosti na Kosovu, ki bo KOS nadela »auro legitimosti«. Odzivi politike in stroke v Republiki Srbiji (RS) so bili različni. Ker maja 2014 kosovska skupščina ni sprejela pravne podlage za transformacijo KVS v KOS, na glasovanju ni bilo predstavnikov srbske narodne skupnosti, za spremembo ustave pa je potrebna tudi kvalificirana absolutna večina manjšinskih narodnih skupnosti, se je kosovska skupščina razpustila in razpisane so bile predčasne volitve.

Vsebinska razlika med varnostnimi silami ter oboroženimi silami na primeru Kosova vsebuje pomemben, tako kvalitativni kot kvantitativni razloček. Koncept varnostnih sil lahko teoretično pojmuje širše v smislu celokupnega zaobjema institucij varnostnega sektorja, npr. institucij policije, civilne zaščite in reševanja, obrambe, varnostno-obveščevalnih služb (Bryden 2004; Grizold in Prezelj 2016) ali ožje v smislu zagotavljanja civilne zaščite, reagiranja v izrednih situacijah in pomoč pri (mednarodnih) humanitarnih operacijah (Muja in drugi 2013, 16–18). Podobno razločevanje med širšim in ožjim pristopom velja za koncept oboroženih sil (Hadžić 2004; Žabkar 2005). Oba koncepta predstavljata pripomoček, s katerim bom skušala teoretično aplicirati argumentacijo v kontekstu sistemskih razsežnosti vzpostavitve KOS, hkrati pa jih globlje proučiti preko pojma »transformacije varnostnega sektorja«.

Transformacijo kot proces *globljega* preoblikovanja prepoznavamo tako na področju sprememb v organizaciji, reforme varnostnega sektorja kot na obrambnem področju ali področju reševanja (oboroženih) konfliktov (Levy in Merry 1986; Galtung 2002; Bryden 2004; Kugler 2006; Prezelj in drugi 2015; Grizold in Prezelj 2016). Grizold in Prezelj (2016, 24, 31–33) ugotavljata pogostost uporabljanja pojma transformacija v različnih preučevanih kontekstih, od varnostnih do obrambnih študij. Levy in Merry (1986) z vidika organizacije izpostavita kvalitativno razliko med »spremembami prvega reda« kot manjšini

⁸RK niso priznale članice EU: Grčija, Ciper, Romunija, Slovaška in Španija, od držav v regiji pa še Srbija in Bosna in Hercegovina (Ministarstvo inostranih poslova RK 2016).

spremembami, ki ne spreminjajo temeljev organizacije, ter »spremembami drugega reda (transformacijo)«, ki vodijo do bistveno spremenjene, celo nove identitete organizacije. Podobno Bryden predlaga uporabo pojma transformacija v primeru globljih sprememb (Brayden 2004, 8). Prezelj in ostali (2015) v procesu obrambne transformacije prepoznajo kompleksnost, medsebojno prepletenost objektivnih (procesnih, strateških, organizacijskih) dejavnikov ter subjektivne percepcije (konstrukcije) udeležencev in opozarjajo na pomen in učinke vključitve civilne družbe, medijev in javnosti.

Magistrsko delo sestavljata teoretični in empirični del. V teoretičnem delu osvetlim in razdelam temeljne pojme, kot so »varnostne sile«, »oborožene sile«, »transformacija varnostnega sektorja« ter »narodna/etnična skupnost« ter predstavim teorijo reforme varnostnega sektorja (RVS). Empirično-raziskovalni del pa temelji na (a) pregledu geneze varnostnega sektorja na Kosovu in (b) analizi pravno-političnega okvira za vzpostavitev kosovskih oboroženih sil. V tem delu bom analizirala vprašanja, povezana s srbsko narodno skupnostjo ter javnim mnenjem. Analizirala bom tudi morebitne razlike v podpori javnega mnenja za vzpostavitev kosovskih oboroženih sil med različnimi narodnimi skupnostmi in vprašanja, vezana na politične in strokovne odzive v Republiki Srbiji. Glede na kompleksno vpetost različnih mednarodnih akterjev na Kosovu bom skušala sintetizirati njihove poglede na transformacijo kosovskih varnostnih sil ter se spraševala o njihovi (podporni ali aktivni-vodilni) vlogi v tem procesu. Podatke, pridobljene iz strokovne literature, poročil, drugih dokumentov in že opravljenih analiz javnega mnenja Kosovskega centra za varnostne študije (KCSS) bom analizirala, na podlagi te analize ter drugih zaključkov potrdila hipoteze ter podala sklepne ugotovitve.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

Predmet analize je formalnopravni in politični okvir za transformacijo KVS v KOS. Pri tem se bom osredotočila na predviden proces transformacije, kot je bil predlagan leta 2014 v

Analizi strateškega pregleda varnostnega sektorja Republike Kosovo. Predviden proces bom vključila v kontekst unikatnega prepleta mednarodnih in lokalnih (političnih) akterjev na Kosovu. Ustrezno pozornost bom namenila potrebi po sozvočju procesa transformacije z javnostmi, predvsem albansko večinsko in manjšinsko srbsko narodno skupnostjo.

Predmet analize v magistrskem delu – sistemska vzpostavitev kosovskih oboroženih sil, je torej že v izhodišču problem več razsežnosti. Poleg raznovrstnih interesov in aspiracij različnih interesnih notranjih in mednarodnih deležnikov ter formalnopravne dimenzije z zagotavljanjem pravne podlage ima tudi svoje organizacijske, zgodovinske, kulturne, večetnične, politične in simbolne dimenzije. Hkrati pa preoblikovanje kosovskih varnostnih sil v kosovske oborožene sile prinaša esencialno spremembo v njihovem poslanstvu, nalogah, organizaciji ter sestavi.

2.2 CILJI

Opremljen predmet analize nakazuje cilje raziskovanja na ravni kosovske države. V zastavljenem predmetu analize se bom omejila na politično-pravne in varnostne razsežnosti vzpostavitve KOS. V tem okviru opredeljujem naslednje cilje:

- 1.) *Analizirati in pokazati na formalnopravni ter dejanski pomen soglasja srbske narodne skupnosti na Kosovu k vzpostavitvi kosovskih oboroženih sil. Iz analize normativnega okvira, aktualnih stališč političnih predstavnikov srbske narodne skupnosti do vprašanja preoblikovanja KVS v KOS ter meritev javnega mnenja želim izluščiti duh pripravljenosti za transformacijo v srbski narodni skupnosti ter ugotovitve soočiti v luči pomena legitimnosti vzpostavitve kosovskih oboroženih sil.*
- 2.) *Dokazati pomen poglobljenega in celostnega razumevanju kompleksnega prepleta politično-pravnih, etničnih ter mednarodnih dejavnikov na Kosovu. RK je de facto gledano še vedno »z mednarodnopravnega zornega kota kot mednarodni protektorat pod mandatom OZN« (Bebler 2011, 344). Predstavlja svojevrsten »laboratorij preprečevanja oboroženih konfliktov, pokonfliktne obnove in izgradnje države« (Zupančič 2015), pri čemer javno mnenje v 61,9 % priznava pomemben prispevek mednarodnim institucijam pri razvoju varnostnega sektorja na Kosovu*

(Qehaja 2016, 152). Javno mnenje hkrati večinsko izraža (57,1 %)⁹, da so bile specifične okoliščine Kosova upoštevane zgolj do določene mere ali pa sploh ne (prav tam, 154), ob tem pa srbska narodna skupnost na severu Kosova kosovske varnostne institucije v 51 % vidi kot nezmožne za opravljanje svojih nalog (prav tam, 2016, 158).

3.) *Preveriti, ali vzpostavitev kosovskih oboroženih sil predstavlja nevarnost za sosednjo Republiko Srbijo.* Sprejeti odločitvi kosovske vlade o nameravanem preoblikovanju so sledili tako politični kot strokovni odzivi v Republiki Srbiji. Izpostavljene politične in strokovne argumente nameravam soočiti z ugotovljenimi dejstvi ter posledično preveriti njihovo utemeljenost.

Prispevek proučevanja nekaterih sistemskih razsežnosti vzpostavitve kosovskih oboroženih sil bo v največji meri neposreden prispevek k praksi. Kot izhaja iz informacijskega sistema Cobiss, so bile raznovrstne tematike obramboslovnih in študij varnosti o Kosovu že obravnavane, izvemši vsebino transformacije KVS v KOS, ki je bila obravnavana v kontekstu lokalnega lastništva (Qehaja 2016). Celovita, večdimenzionalna obravnava bo tako lahko ponudila svoj prispevek z vidika enovitega, celostnega in večplastnega pristopa do obravnavane tematike. Hkrati pa bo naslovila možne prednosti in težave transformacijskega procesa, ki nakazuje vzorec kontinuitete in s tem spremembo dosedanjega modela diskontinuitete vzpostavljanja varnostnih sil »razpustitev – vzpostavitev – razpustitev – vzpostavitev« (Qehaja 2016, 146).

2.3 HIPOTEZE

Na konceptualni ravni so za transformacijo KVS v KOS že pripravljene strokovne podlage, politični dokumenti in zaveze ter pravne podlage, t.j. ustrezni ustavni amandma za spremembo 126. člena kosovske ustave ter zakonske podlage, ki so v parlamentarni ali vladni proceduri. Na teoretični ravni so opredeljeni razlikovalni (vsebinski) elementi med varnostnimi silami in oboroženimi silami ter proces transformacije. Pri raziskovalnem delu bom preverjala hipoteze, ki mi bodo služile za celovito analizo sistemskih razsežnosti transformacije KVS v KOS ter omogočile integrativni uvid v sklepne ugotovitve. S

⁹V kolikor se odgovore razporedi po etničnih skupinah, tako meni tudi 78 % Srbov, 55 % Albancev in 55,8 % ostalih (Qehaja 2016, 155).

hipotezami skušam zajeti specifični (večdimenzionalni) odnos do analiziranega predmeta in ga empirično ugotoviti.

H1: Predpogoj za legitimno vzpostavitev kosovskih oboroženih sil je tudi soglasje srbske narodne skupnosti na Kosovu.

H2: Za nemoteno vzpostavitev kosovskih oboroženih sil je potrebna močna podpora ključnih mednarodnih akterjev.

H3: Vzpostavitev kosovskih oboroženih sil ne predstavlja nevarnosti za varnost Republike Srbije.

2.4 METODE

Analizo v magistrskem delu bom izvedla z uporabo kombinacije metod družboslovnega raziskovanja (triangulacija) ter si prizadevala, kolikor je to zaradi same subjektivno spoznavne narave družboslovnih znanosti sploh možno, za cilj »objektivnega, zanesljivega, preciznega, splošnega in sistematičnega spoznanja o stvarnosti« (Toš in Hafner-Fink 1998), ki jo v mojem primeru predstavljajo sistemske razsežnosti vzpostavitve kosovskih oboroženih sil. Pri verifikaciji hipotez mi bo v pomoč zlasti kombinacija naslednjih metod:

- 1.) **Analiza in interpretacija** primarnih ter sekundarnih virov: s postopkom pojasnjevanja in razčlenjevanja primarnih virov, tj. izvirnih pisnih virov, ki jim raziskovalec ali raziskovalka dostopa neposredno (uradni dokumenti, strokovna literatura, pravni predpisi), ter sekundarnih virov, tj. virov, ki so raziskovalki ali raziskovalcu dostopni posredno, preko interpretacije predhodnega opazovalca (poročila o merjenju javnega mnenja). V obeh primerih bom z **deduktivnim** pristopom vsebinsko razčlenila in povezala teoretične koncepte s posamičnimi ugotovitvami, v kombinaciji z **induktivno** metodo pa iz proučevanih virov sklepala na splošne značilnosti proučevanega predmeta analize.
- 2.) V središču je **deskriptivna metoda** s teoretičnimi koncepti, ki sodoloča meje predmeta in problema. Uporabila jo bom na primer za opisovanje predvidene strukture KOS, delovanja in geneze varnostnega sektorja na Kosovu, za opis procesa

transformacije ipd. Na podlagi natančnega in jasnega opisa bom lahko **sintetizirala** zaključke in prepoznala pojavne oblike oziroma prototip predvidene vzpostavitve KOS.

3.) Opredelitev in analiza temeljnih pojmov z uporabo **komparativne metode** kot postopka primerjanja različnih opredelitev temeljnih pojmov (varnostne sile, oborožene sile, transformacija varnostnega sektorja, manjšinska narodna skupnost) pri analizah političnih in strokovnih pogledov na vzpostavitve KOS in javnega mnenja.

4.) **Zgodovinsko-primerjalna metoda in zgodovinsko-razvojna analiza** za dosedANJI pregled razvoja na varnostnem področju, s katero bom prikazala genezo varnostnega sektorja na Kosovu ter hkrati predmet proučevanja umestila v ustrezen zgodovinski kontekst. Izvor, razvoj in (pol)pretekli vzroki mi bodo olajšali uvid v spoznanje možnega bodočega razvoja varnostnega sektorja ob in po vzpostavitvi KOS.

PredpostavljAM, da so podatki iz literature in spletnih virov točni in dovolj obsežni. PredpostavljAM, da bom s pomočjo analize le-teh dobila dovolj točne in ustrezne podatke.

Metodološke omejitve raziskovanja predstavljajo zlasti jezikovne omejitve znanja albanskega jezika, tako bom omejen dostop do vsebin v tem jeziku skušala omiliti z znanjem drugih tujih jezikov, predvsem angleščine in srbščine, ter s pomočjo kolegic in kolegov z znanjem albanščine. Druga omejitev izhaja iz zajema podatkov iz že opravljenih meritev javnega mnenja, za katere predpostavljAM, da so bile izvedene s skrbnostjo dobrega strokovnjaka in je zajeti vzorec reprezentativen.

3 TEORETSKI OKVIR

3.1 TEMELJNI POJMI

Glede na predmet proučevanja so za ustrezno analizo bistveni naslednji temeljni pojmi varnostne sile, oborožene sile, transformacija varnostnega sektorja in manjšinska narodna/etnična skupnost. Različne opredelitve pojmov bom primerjala s težnjo doseči enotnejše in bolj celostno razumevanje.

3.1.1 Varnostne sile

Koncept varnostnih sil lahko teoretično pojmuje širše v smislu celokupnega zaobjema institucij varnostnega sektorja, npr. institucij policije, civilne zaščite in reševanja, obrambe, varnostno-obveščevalnih služb (Bryden 2004;¹⁰ Grizold in Prezelj 2016, 23–24) ali ožje v smislu zagotavljanje civilne zaščite, reagiranje v izrednih situacijah in pomoč pri (mednarodnih) humanitarnih operacijah (Muja in drugi 2013, 16–18). Varnostne sile so »državne oborožene sile ter policijske sile, posebej v situacijah preprečevanja upora« (Bowyer 2007, 217). Termin se uporablja za pojmovanje sodelovanja med vojaškimi in policijskimi enotami. Prav tako lahko poimenovanje »varnostne sile« predstavlja krovni pojem, pod katerega se umešča različne konstitutivne organizacije z različnimi mandati oziroma pristojnostmi (državne ustanove, deloma civilnodružbene organizacije in organi, zasebna podjetja za zagotavljanje varnosti) (Enciklopedija Slovenije 2000, 139–140). Bryden in Hänggi (2004, 32–33) poimenovanje »varnostne sile« implicitno opredeljujeta v kontekstu posebnih ciljev pokonfliktne obnove in rekonstrukcije varnostnega sektorja (*Security Sector Reconstruction*).¹¹ Ena od temeljnih vlog varnostnih sil v tem kontekstu je »zagotavljanje javne varnosti na uspešen in učinkovit način znotraj okvira demokratičnega upravljanja« (prav tam, 32). Pomembna je tudi krepitev družbenega zaupanja v vzpostavljanje varnostnih sil s pomočjo lokalnega lastništva (prav tam, 37). Knežević (2010, 25–26) ugotavlja, da so varnostne sile temeljni konstitutivni element varnostnega sektorja, v okviru izvršilne veje oblasti pa se lahko umeščajo pod različna resorna ministrstva (ministrstvo za obrambo, ministrstvo za notranje zadeve, ministrstvo za pravosodje). Hadžić (2004, 26–29) izpostavi pomembnost načela delitve oblasti in vladavine prava, ki morata biti določena že v ustavi. V praksi pa je potrebno, da vladajoče elite oblast tudi *de facto*, ne zgolj *de iure* z ustavo, prenesejo na parlament, da se zagotovi neodvisno pravosodje ter parlamentarni, sodni in civilni demokratični nadzor v varnostnem sektorju.

¹⁰Bryden (2004) razločuje med oboroženimi in varnostnimi silami, podrobneje jih ne opredeli.

¹¹Bryden in Hänggi (2004, 33) opozorita tudi na razlikovanje med pojmom »rekonstrukcija varnostnega sektorja (*Security Sector Reconstruction*)« ter pojmom »reforma varnostnega sektorja (*Security Sector Reform*)«. V prvem primeru gre za popolno restrukturiranje oziroma rekonstrukcijo varnostnega sektorja, ki zajema širše spremembe, npr. razorožitev, demobilizacija, reintegracija bivših borcev, čiščenje minskih polj, vzpostavitev vladavine prava in tranzicijsko pravičnost in drugo. Prinaša več izzivov kot običajna RVS. Poimenovanje se uporablja v kontekstih pokonfliktne obnove kot »variacija širše teme reforme varnostnega sektorja« (prav tam, 24). Glej še Grizold in Prezelj (2016, 24–26).

3.1.2 Oborožene sile

V Vojni enciklopediji (1973, 448) so oborožene sile opredeljene kot »specializirana, oborožena državna organizacija, namenjena in organizirana za oboroženi spopad. Kakor nujni del državne organizacije so oborožene sile tudi glavni instrument za ohranjanje neodvisnosti in teritorialne celovitosti države, obstoječega družbeno-političnega in ekonomskega sistema oziroma za izvajanje politike vladajočega družbenega razreda v vojni«. Opredelitev oboroženih sil je v mednarodnem vojnem pravu širša in zajema kopensko vojsko, mornarico in letalstvo kakor tudi druge oborožene formacije (prav tam, 448–449). Bowyerjev slovar vojaških terminov opredeljuje oborožene sile kot »splošni naziv za vse vojaške sile (vojsko, mornarico, letalstvo idr.)« (Bowyer 2007, 15). V Dupuyevi enciklopediji (1993, 188) pa je glede pojma »oborožene sile« osvetljena njegova povezanost z »organiziranimi skupinami, ki so vključene v organizirano uporabo nasilja«. Dupuy oborožene sile opredeljuje širše, vključuje tako redne kot neredne vojaške organizacije (*irregular military organizations*) ter vojsko in prostovoljne ali pomožne formacije.¹² Tradicionalno so bile oborožene sile razumljene v »funkciji zaščite države pred zunanjim agresorjem ter kot promotor državnih interesov z uporabo prisile zoper druge države« (prav tam, 195). Prav tako so imele vlogo zaščite države v primeru notranjih nemirov oziroma groženj. Z družbenim razvojem in sočasnim spreminjanjem razmerja med oboroženimi silami in družbo se spreminja tudi njihova vloga. Spremenjena vloga zasleduje zagotavljanje čim manjše uporabe oborožene sile, bistveni poudarek je na zaščitni vlogi (*protective role*) oboroženih sil in na pomenu dobrih mednarodnih odnosov med državami (prav tam).

Grizold (1999, 44–45) za oborožene sile zapiše, da so »specializirana oborožena formacija države, organizirana in pripravljena za izvajanje oboroženega boja«. So sestavni del državne organizacije in kot take »glavni nosilec varovanja neodvisnosti in ozemeljske celovitosti države, danega političnega in gospodarskega sistema oz. izvajanja državne politike v vojni«. Razdeli jih v tri zvrsti: »kopensko vojsko (KoV), vojaško (vojno) mornarico (VM) in vojaško (vojno) letalstvo (VL)« (prav tam, 44). Opozori tudi na širše pojmovanje oboroženih sil v mednarodnem vojnem pravu, ko izraz »oborožene sile« zaobjame »tako kopenske, mornariške in letalskovojaške sile kot tudi vse ostale vojaške formacije, t.j. policijske enote, enote teritorialne obrambe, enote tovarniške zaščite, nacionalne straže, nacionalne garde in

¹² Za institucije in organizacije, ki so izključno del države, uporablja poimenovanje »armed services« (Dupuy N. 1993, 188).

razne prostovoljne oborožene formacije. Mednje lahko prištevamo tudi »enote organiziranih odporniških gibanj«, če imajo vojaško organiziranost, razpoznavne oznake, nosijo orožje ter upoštevajo vojno pravo pri izvajanju akcij.(prav tam, 45).

Hadžić (2004, 14) ugotavlja, da danes poleg tradicionalnih komponent (vojska, policija) oborožene sile sestavljajo tudi »obmejne enote, tajne službe, finančna policija, posebne – protiteroristične enote – carina, sodni policisti in pazniki«. K njim prišteva tudi oblike služb, ki so nastale ob delni privatizaciji varnostnega sektorja in vojske. Lunn (2004, 63) izrecno zapiše, da lahko definiranje oboroženih sil predstavlja težave ter jih sam opredeljuje kot sile, ki spadajo v pristojnost ministrstva za obrambo, pri čemer opozori, da obstajajo tudi »variacije sil, ki nosijo orožje« in spadajo v posameznih državah pod druga ministrstva. Demokratični nadzor je potreben za vse vrste sil.

Žabkar kot lastnost oboroženih sil izpostavi njihovo fleksibilnost v smislu prilagajanja »spremembam v širšem okolju in vojaškimi grožnjami«, njihov razvoj pa je »sestavni del integralnega razvoja države« (Žabkar 2005, 123–124). Paradigme razvoja oboroženih sil so tri: (a) postopen razvoj, ki temelji na manjših, zaporednih in domišljenih spremembah, ki se izvajajo daljše časovno obdobje, spremembe se vpeljujejo zlagoma; (b) revolucionarni/radikalni razvoj, ki zasleduje temeljite reforme v kratkem času, večkrat z alternativno vzpostavitev novega sistema; in (c) kombiniran razvoj kot integracija prvih dveh paradigem, v primeru, ko se spremembe uvajajo počasi ter/ali hitro in radikalno, pri čemer se upošteva konkretni segment področja oboroženih sil in stopnja njihovega razvoja (prav tam, 126). Žabkar poudari, da je »razvoj oboroženih sil neločljivi del razvoja države, ki se s celotnim razvojem vseh vej administracije in državne uprave zavestno prilagaja po eni strani novim idejnim, političnim, gospodarskim, tehnološkim, demografskim, informacijskim in drugim tokovom, ki se pojavljajo v državi, po drugi pa spremembam v mednarodnem okolju« (prav tam,133). Potrebno je upoštevati tudi posebnosti konkretnega primera, nujen je politični konsenz (prav tam,134).¹³ Zvrsti nacionalnih oboroženih sil razdeli na: (a) tradicionalne nacionalne konvencionalne oborožene sile (kopenska vojska, mornarica, letalstvo) in (b) nekonvencionalne jedrske strateške sile (prav tam, 313).

¹³ »V razvitih državah so poleg nujnega političnega konsenza še te značilnosti procesa razvoja oboroženih sil: (1) multidisciplinarnost; (2) racionalno gospodarjenje, (3) opiranje na sistemsko analizo; (4) sodelovanje nosilcev oblasti in velikega števila različnih specialistov z različnih področij znanosti, ki se pri tem opirajo tudi na najnovejše dosežke na področju menedžmenta, in (5) multivariantnost, ki spričo možnosti različnih smeri razvoja situacije narekuje iskati rešitve za vsaj tri različne scenarije možnega razvoja dogodkov (pesimističnega, zmemega in optimističnega)« (Žabkar 2004, 134).

Kotnik-Dvojmoč (2002, 122–123) izpostavi dinamično medigro med družbenim razvojem, družbeno hierarhijo vrednot ter razvojem in spreminjanjem oboroženih sil. Prav iz sposobnosti zrcaljenja družbenih vrednot oborožene sile črpajo svojo legitimnost. »Legitimnosti OS torej ne zagotavlja zgolj in samo njihova učinkovitost (čeprav mogoče najbolj), ampak v zelo pomembnem obsegu tudi skladnost sistema vrednot vojaške organizacije z družbenim sistemom vrednot« (prav tam, 123).

3.1.3 Transformacija varnostnega sektorja

Besedna zveza reforma varnostnega sektorja (*Security Sector Reform – RVS*) je na področju političnega, teoretičnega in praktičnega preučevanja nastala konec 90-ih let 20. stoletja. Zlagoma se je oblikoval tudi koncept reforme varnostnega sektorja. Pod vplivom Nata in EU se je izoblikoval kot »celostna politična strategija«. Kot poseben koncept je RVS uporaben v družbenem kontekstu za preučevanje in spremljanje indikatorjev »družbenih in varnostnih procesov v posameznih državah ali skupinah držav« ter se ga uporablja tudi kot kazalnik presojanja v kontekstu splošnih družbenih sprememb v izbranih državah (Hadžić 2004, 11). Konteksti RVS so različni, od razvojnega (*developmental context*), poavtoritarnega (*post-authoritarian context*) do pokonfliktnega konteksta (*post-conflict context*). Pri slednjem so ključni izzivi varnostnega sektorja povezani s porušenimi političnimi in družbenimi institucijami, razseljenimi osebami, privatizacijo varnosti, težavami, povezanimi z razorožitvijo, demobilizacijo in reintegracijo bivših pripadnikov oboroženih sil ipd. (Hänggi 2004, 7–9).

Enotna definicija RVS ne obstaja. Kot navajata Bryden in Hänggi (2004), se na splošno uporablja izraz RVS, medtem ko so alternativni termini »reforma varnostnega sistema (*security system reform*)«, ki ga uporablja Odbor za razvojno pomoč (DAC) Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD); »reforma varnostnega sektorja in pravosodja (*justice and security sector reform*)«, Razvojnega programa ZN; »transformacija varnostnega sektorja (*security sector transformation*)«, besedna zveza, ki se vedno bolj »uporablja v afriškem kontekstu, da se poudari potrebo po ključnih spremembah v procesih upravljanja v varnostnem sektorju« (prav tam, 41, op. 2). Medsebojna zamenljivost izrazov RVS in transformacija varnostnega sektorja sta razvidna tudi v delu *Security Sector Transformation in Southeastern Europe and the Middle East* (2007), kjer ju avtorji uporabljajo izmenično.

Transformacijo kot proces globljega preoblikovanja prepoznavamo tako na področju sprememb v organizaciji RVS kot na obrambnem področju ali področju reševanja (oboroženih) konfliktov (Levy in Merry 1986; Galtung 2002; Bryden 2004; Kugler 2006; Prezelj in drugi 2015; Grizold in Prezelj 2016). Grizold in Prezelj (2016, 24, 31–33) ugotavljata pogostost uporabljanja pojma transformacija v različnih preučevanih kontekstih, od varnostnih do obrambnih študij. Prezelj in ostali (2015) v procesu obrambne transformacije prepoznavajo kompleksnost, medsebojno prepletenost objektivnih (procesnih, strateških, organizacijskih) dejavnikov ter subjektivne percepcije (konstrukcije) udeležencev in opozarjajo na pomen in učinke vključitve civilne družbe, medijev in javnosti.

Levy in Merry (1986) z vidika organizacije obravnavata »spremembe prvega reda« ter »spremembe drugega reda (transformacijo)«. V prvem primeru se obravnavajo manjše spremembami, ki ne spreminjajo temeljev organizacije, medtem ko spremembe drugega reda vodijo do bistveno spremenjene, celo nove identitete organizacije. V spremembah drugega reda se lahko globlje spremenijo naslednji vidiki: (a) »organizacijska paradigma«, ki predstavlja spremembe »metapravik«, to je idealov, idej oziroma filozofije organizacije; (b) »organizacijska poslanstvo in namen«, vključno s spremembami temeljnih strategij organizacije; (c) »organizacijska kultura, ki vključuje prepričanja, vrednote in pravila organizacije«, vključno s spremembami običajev, obredov, odnosov ipd.; (č) »proces delovanja«, ki pomenijo globlje spremembe procesov delovanja v organizaciji (postopkov odločanja, upravljanja, komuniciranja, organizacijske strukture) (prav tam, 276–277). V primerih globljih sprememb v organizaciji na vseh štirih nanizanih področjih (paradigma; poslanstvo in namen; kultura organizacije; procesi delovanja) Levy in Merry govorita o transformaciji (prav tam, 278).

Podobno Bryden predlaga uporabo pojma transformacija v primeru globljih sprememb. Poleg zagotavljanja posameznikove ter javne varnosti naj bi se zagotavljalo »celostne, večrazsežnostne aktivnosti izgradnje miru«. V kontekstu pokonfliktne rekonstrukcije je »potreba po 'transformaciji', ki gre preko koncepta 'reforme', kot se uporablja v povezavi z državami v prehodu« (Bryden 2004, 8). Cooper in Pugh (2002) obravnavata pojem RVS v kontekstu pokonfliktne obnove oziroma pokonfliktnih družbah ter se ukvarjata z idejnim konceptom »transformacije varnostnega sektorja«. Predlagata celovit, holističen pristop, ki upošteva kompleksno prepletenost varnostnih komponent ter njihovo interakcijo in povezanost s splošnimi družbenimi, ekonomskimi značilnostmi in spremembami v

pokonfliktni družbi. Prepoznava se pomembna vloga aktivne civilne družbe za kontrolo nad varnostnimi silami ter omejuje ponovno militarizacijo.

3.1.4 Manjšinska narodna/etnična skupnost

Splošno sprejeta in univerzalna definicija manjšine¹⁴ ne obstaja. »Manjšino se lahko definira kot katero koli skupino ljudi, ki se jo lahko smiselno utemelji, je povezana in katere člani se soočajo z grožnjami zoper njihovo fizično, materialno, psihološko ali kulturno dobrobit zaradi svoje pripadnosti tej določeni skupini« (Skutsch 2001, 802). Etnična skupnost (skupina) predstavlja med seboj povezano in solidarno skupino ljudi, ki ima skupen izvor oziroma prednike, interese in izkušnje, ni nujno, da je povezana z rasnim razlikovanjem. Teh skupnih elementov povezave se etnična skupnost zaveda. Velikokrat je točka povezave izkušnja prikrajšanosti, zapostavljenost na obrobju družbe (Cashmore 2004, 142–147). »Etnična skupina je vedno bolj reakcija na pogoje, kakor pa spontano mešanje ljudi, ki v nekem trenutku začutijo nujno, da se izrazijo preko medija skupine. Kot je bilo že poudarjeno, etničnost se lahko zdi kot kulturni fenomen, vendar je (dejansko) odgovor na materialne pogoje« (prav tam, 147). Elementi etnične identitete so npr. »regija, skupna kultura, vera ali jezik ali kombinacija tega« (prav tam, 149).

Kot navaja Roter (2007), je razumevanje pojmovanja in opredeljevanja narodnih manjšin v evropskem kontekstu povezano tudi z iskanjem kriterijev opredeljevanja, saj so z opredelitvijo pojma povezane pravice, ki jim pripadajo v posamezni državi. Za potrebe izvajanja 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah je Capotorti navedel: »V točno tem kontekstu se lahko termin 'manjšina' nanaša na: skupino, ki je številčno manjša od preostanka prebivalstva neke države, v nedominantnem položaju, katere pripadniki – ki so državljani te države, posedujejo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, po katerih se razlikujejo od ostalih prebivalcev, in izkazujejo, čeprav samo implicitno, občutek solidarnosti, usmerjen k ohranjanju svoje kulture, tradicij, vere in jezika« (Capotorti v Roter 2007, 12). Kriterije za obstoj manjšin lahko razdelimo na objektivne in subjektivne. Objektivne kriterije predstavljajo »*de facto* obstoj posebne skupnosti v državi«, ki se razlikuje od drugega prebivalstva; »številčna podrejenost (*numerical inferiority*), nedominanten položaj (*non-dominant position*) in državljanstvo (*nationality*)« (Roter 2007, 12). Subjektivni kriterij pa je »skupna zavest ali volja, da želijo biti prepoznani kot pripadniki

¹⁴ Mišljena je katerakoli manjšina.

manjšine in tudi ohranjati značilnosti svoje posebne identitete« (prav tam, 12). Kriterij državljanstva se je v mnenju Odbora za človekove pravice izvzel iz kriterijev opredeljevanja ter se 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah razlaga tako, da se nanaša na posameznike, »ki pripadajo skupini in ki imajo skupno kulturo, vero in/ali jezik«, »osebe, ki jim je varstvo namenjeno, niso nujno državljani države pogodbenice« (Odbor za človekove pravice v Roter 2007, 13).

Nasprotno pa je v evropskem kontekstu razumevanje in opredeljevanje narodne manjšine še vedno vezano tudi s kriterijem državljanstva, kar je razvidno tako iz terminološke opredelitve »manjšina« iz Predloga evropske konvencije za varstvo manjšin (*Proposal for a European Convention for the Protection of Minorities*)¹⁵ iz 1991 kot tudi Priporočila 1201 (1993) o dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o človekovih pravicah.¹⁶ Prav tako je v evropskem kontekstu pomembno, na kakšen način se je izoblikovala država ter opredelitev naroda. Tako Roter (2014) razlikuje med zahodnim načinom – »proces oblikovanja države (*state-formation*) se je odvil pred procesom oblikovanja narodov oziroma nacij« (prav tam, 26), ter vzhodnim načinom, ko so narodi vzpostavljali svojo državo. Zato je tudi koncept naroda nastajal in se razumel drugače. »Zahodni ali državljanski model naroda oziroma nacije je opredeljen ozemeljsko: narod, ki je hkrati tudi nacija« (prav tam, 27), »vzhodni ali etnični model naroda temelji na pripadnosti posameznika etnični (kulturni, jezikovni, verski) skupnosti, in sicer ne glede na državne meje«. Posledično sta »narodnost in državljanstvo dva ločena koncepta povsod tam, kjer se je uveljavil vzhodnoevropski model pojmovanja naroda« (Ra'anan v Roter 2014, 34). V osrčju vzhodnega oziroma etničnega modela naroda je prepričanje, da je merilo etničnost najpomembnejše oziroma ključno za določanje subjekta, ki ima nad ozemljem suverene pravice. Pri čemer pa je vzhodnoevropski model pojmovanja naroda izključevalen do manjšin. Etnični indikatorji (jezik, kultura, vera ipd.) namreč niso enaki etničnim značilnostim večinskega naroda. Ta model naroda torej izključuje manjšinske

¹⁵»Termin 'manjšina' naj označuje skupino, ki je po številu manjšina od preostalega prebivalstva v državi, katere pripadniki, ki so državljani te države, imajo etnične, verske ali jezikovne karakteristike drugačne od tistih, ki jih ima preostalo prebivalstvo, in ki jih vodi želja, da bi ohranili svojo kulturo, običaje, vero in jezik« (prvi odstavek 2. člena Predloga evropske konvencije za varstvo manjšin v Roter 2007, 16).

¹⁶ »Narodna manjšina je skupina posameznikov, ki (a) prebivajo na ozemlju te države in so njeni državljani, (b) ohranjajo dolgotrajen, trdne in trajajoče vezi s to državo, (c) kažejo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti, (d) so zastopani, čeprav po številu manjši od preostanka prebivalstva te države ali regije v tej državi, (e) jih motivira skrb za ohranjanje vsega, kar konstituira njihovo skupno identiteto, vključno z njihovo kulturo, njihovimi običaji, njihovo vero in njihovim jezikom« (1. člen dodatnega protokola k Evropski konvenciji o človekovih pravicah v Roter 2007, 16).

narodne skupnosti iz pojmovanja narod (čeprav so njegov del), prav tako je tudi fluiden v smislu, da se lahko narod razteza tudi izven (matične) države.

Poleg kriterija državljanstva pa številne države »narodne manjšine pojmujejo s pomočjo ključnega koncepta avtohtonosti« (prav tam, 24). Ribičič (2004) tudi opozori na razlikovanje med avtohtonimi manjšinskimi narodnimi skupnostmi, ki so na določenem območju dolgotrajne, ter novodobnimi (alohtonimi) manjšinskimi narodnimi skupnostmi, kot skupnostmi, ki so se kasneje naselile na teritoriju določene države. Novodobnosti naj se ne obravnava kot »nekaj manj pomembnega, vezanega na kratko časovno obdobje ali celo podcenjujočega« (prav tam, 32, op. 17). Razlikovanje npr. v Sloveniji temelji zlasti na tem, da položaj avtohtonih narodnih skupnosti »urejajo posebni mednarodni sporazumi¹⁷, to pa za novodobne manjšinske skupnosti ne velja« (prav tam, 32). Avtohtone narodne skupnosti imajo že z ustavo zagotovljene in zavarovane pravice. Pomembno je izpostaviti, da »manjšine ni mogoče obravnavati kot predstavništva matičnega naroda in njegove države« (prav tam, 36). Pripadniki vseh manjšinskih narodnih skupnosti imajo individualne pravice na podlagi mednarodnih aktov in ustave posamezne države, kot so »izražanje narodne pripadnosti in kulture, uporaba lastnega jezika in pisave na sploh in v postopkih pred državnimi organi« (prav tam, 39). Manjšinska narodna skupnost, kateri je z ustavo države priznana posebno varstvo, pa uživa posebno kolektivno varstvo. Z večinskim narodom te manjšinske narodne skupnosti niso torej le izenačene, pač pa so pozitivno diskriminirane (imajo več pravic kot večinska narodna skupnost). »Manjšine so posebej ogrožene in da bi se v izbrani državi lahko obdržale in se razvijale, se počutile varne in enakopravne, ni dovolj, da so njihovi pripadniki izenačeni s preostalimi državljani, temveč morajo dobiti posebne, dodatne pravice. To je v interesu manjšine in večine, saj pripomore k njenemu tvornemu sožitju« (prav tam, 33). Večja zaščita in skrb za manjšinske narodne skupnosti, katerim je z ustavo zagotovljeno posebno varstvo, sta torej prvenstveno v temeljnem interesu države in večinske narodne skupnosti na ozemlju države, v kateri se le-te manjšinske narodne skupnosti nahajajo. Minimalni standardi za zaščito narodnih manjšin zajemajo področja izobraževanja, jezika, vere oziroma sekularnosti, zaposlitve, pravice do zemlje in naravnih virov (Phillips 1997, x-xi). Smiselno je tudi izpostaviti, da »mednarodno pravo ne zahteva enake ravni varstva za vse manjšinske skupnosti, prepoveduje pa neupravičeno razlikovanje« (Klopčič 2006, 32).

¹⁷ Položaj Italijanov so urejali poseben statut, priložen londonskemu memorandumu, in pozneje Osimski sporazumi iz 1977. leta, Madžarov pa sporazum med Madžarsko in Slovenijo o pravicah manjšin na obeh straneh meje iz 1993. leta.

Kot poudarja Cashmore (2004,xvi), se v moderni, demokratični družbi prizadeva za inkluzijo različnih skupin, med njimi tudi manjšinskih narodnih skupnosti. Diskurz ne poteka več na ravni niti asimilacije kot talilnega lonca za doseganje skupne celote niti na ravni integracije, katere izhodišče je tolerantnost in prizadevanje, da se »drugačne« skupine priključijo oziroma približajo kolektivni celoti. Diskurz je torej na ravni inkluzije manjšin kot sobivanja, enakovrednosti, spoštovanja etnične, verske, kulturne itd. raznolikosti.

3. 2 TEORIJA REFORME VARNOSTNEGA SEKTORJA

Spremembe v varnostnem okolju in konec hladne vojne so šli z roko v roki s spremembo tradicionalnega pogleda na varnost in na proučevanje groženj varnosti. Pristopu zagotavljanja varnosti z vidika države in nacionalne varnosti ter državne vpetosti v mednarodno okolje se je v začetku devetdesetih let 20. stoletja pridružil koncept varnosti s fokusom na zagotavljanju t. i. človekove varnosti (*human security*), ki je mnogo širši. Grožnje varnosti so, poleg vojn, predstavljale tudi lakota, bolezni, različni etnični konflikti, naravne nesreče, onesnaževanje okolje (Grizold 2005, 23).

Ob redefiniranju prioritet na področju varnostnih groženj je prišlo tudi do razširitve pomenov besed »varnostni sektor« in »reforma«, in sicer »proti bolj holistični interpretaciji, ki zajema tako civilne kot vojaške vidike ter, kar je najbolj ključno, vprašanja, kako naj bo varnostni sektor upravljan« (Chanaa 2002, 16). Nicole Ball je leta 1998 predlagala britanski vladi, naj »razvije celovit okvir za RVS«, ki naj »vključuje vprašanja, ki se nanašajo na notranjo varnost, kot so policijsko delo, sodno varstvo in vladavina prava ter vprašanja, povezana z oboroženimi silami, obveščevalnimi dejavnostmi, paravojaškimi silami ter s civilnimi institucijami, ki so odgovorne za njihovo upravljanje in nadzor« (Ball v Chanaa 2002, 27). Ključne so štiri razsežnosti RVS: politična, institucionalna, ekonomska in družbena.

Reforma varnostnega sektorja (RVS) je »nacionalni proces, usmerjen k zagotavljanju tega, da izvajalci s področja varnosti in pravosodja zagotavljajo uspešne in učinkovite varnostne in pravosodne storitve, ki zadovoljujejo potrebe ljudi. Hkrati so izvajalci s področja varnosti in pravosodja odgovorni državi in njenim prebivalcem, delujejo v okviru dobrega upravljanja, vladavine prava in spoštovanja človekovih pravic. Poimenovanja za RVS so tudi: reforma varnostnega in pravosodnega sektorja (*Security and Justice Sector Reform*), transformacija

varnostnega sektorja (*Security Sector Transformation*) ali razvoj (*Development*) ali rekonstrukcija (*Reconstruction*) ali stabilizacija (*Stabilization*) ali upravljanje (*Governance*)« (DCAF in ISAAT 2016, 51).

V kontekstu OZN je RVS opisana kot: »proces presoje, pregleda in implementacije kot tudi monitoringa in evalvacije, ki ga vodijo nacionalne oblasti in ima za svoj cilj krepitev učinkovite in odgovorne varnosti (*security*) za državo in njene prebivalce, brez driskriminacije in s polnim spoštovanjem človekovih pravic in vladavine prava« (United Nations v DCAF in ISAAT 2016, 6).

Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) opisuje RVS kot »proces, v katerem si država prizadeva povečati svoje sposobnosti za zagotavljanje obsega varnostnih potreb v družbi na način, ki je skladen z demokratičnimi normami in načeli dobrega upravljanja, transparentnosti in vladavine prava« (OECD DAC v prav tam).

Hadžić (2004) poudari, da enotna, širše sprejeta definicija RVS ne obstaja, besedna zveza »reforma varnostnega sektorja« pa zajema »vsoto sprememb v varnostnem razmišljanju in praksi znotraj okvirov posamezne države« (prav tam, 11). Koncept RVS obsega: (1) spremenjen način razmišljanja o varnosti in spremembe v praksi; (2) spremembe ustavnega in organizacijskih okvirjev; (3) vzpostavitev in izvrševanje civilnega nadzora nad oboroženimi silami; (4) reformo oboroženih sil, to je redefiniranje namena in nalog oboroženih sil; (5) uvedbo različnih oblik mednarodnega sodelovanja in varnostne integracije (Kuhlmann in Callaghan v Hadžić 2004, 14).

Edmonds (2004, 45–46) razlikuje med ožjim in širšim pristopom. Ožji pristop se osredotoča na državne formacije, ki jih država uporablja za zaščito države in njenih prebivalcev. V tem primeru se RVS nanaša na »redno vojsko, paravojaške policijske sile in obveščevalne agencije«. V širšem smislu pa poleg naštetega RVS zajema tudi spremembe »organizacij in aktivnosti, ki zadevajo zagotavljanje varnosti (v širšem smislu)«. Opredeljuje dva stebra RVS: (1) proces demokratizacije in civilnega nadzora nad procesom RVS; (2) zagotovitev uspešnosti in učinkovitosti RVS.

RVS je tako operativnega kot normativnega oziroma konceptualnega značaja. Holistični proces vključuje različne deležnike – akterje, institucije in agencije. RVS je večplasten

proces, ki zajema tako politično kot tehnično raven. Cilj RVS je vzpostaviti učinkovit in demokratično nadzorovan varnostni sektor. Varnostni sektor vključuje vojsko, policijo, obveščevalne agencije, ministrstva, parlament, organizacije civilne družbe, sodišča in državno tožilstvo ter zasebne varnostne družbe in paravojaške organizacije. Kot navaja Jane Chanaa (2002, 7) RVS »zajema vse tiste organizacije, ki imajo oblast nad uporabo sile ali lahko odredijo uporabo sile ali grožnjo s silo, kakor tudi tiste civilne strukture, ki so odgovorne za njihovo upravljanje.« Aktivnosti na področju RVS v pokonfliktnih kontekstih zajemajo zlasti podporo reformi pravosodja in policije, vzpostavljanju in reformi varnostnih institucij, nadzor nad orožjem malega kalibra, človekove pravice in vključevanje enakosti spolov. Z RVS so povezani procesi, kot so razorožitev, demobilizacija in reintegracija bivših borcev, tranzicijska pravičnost, protiminsko delovanje z zmanjševanjem ali odstranjevanjem učinkov min ali minskih polj, volitve (DCAF in ISAAT 2016, 11).

Izjemnega pomena sta lokalno lastništvo (*local ownership*) in kontekst RVS, ki sodoloča naravo in izid programov RVS. Upoštevati je potrebno zlasti dejavnike: politični dejavnik, na primer: oblika vladavine in političnega sistema, razmerja moči, regionalne in mednarodne politične akterje; pravni dejavnik, na primer: ustavni okvir, pravni običaji; ekonomski dejavnik, na primer: infrastruktura, stopnja ekonomskega razvoja; družbeni dejavnik, na primer: demografija, stopnja pismenosti in izobrazbe, družbene vloge spolov; tehnološki dejavnik, na primer: dostop do interneta; okoljski dejavnik, na primer: potresi, poplave. Zavedanje in upoštevanje pomembnosti, specifičnosti posameznega konteksta pomagata pri zmanjševanju tveganj ter imata pozitiven vpliv na izid RVS (DCAF in ISAAT 2016, 25–26). Prav tako sta pomemben dejavnik stopnja korupcije ter omrežja v senci.¹⁸

4 GENEZA VARNOSTNEGA SEKTORJA NA KOSOVU

V nadaljevanju obravnavam genezo varnostnega sektorja na Kosovu od sklenitve Vojaško-tehničnega sporazuma med Mednarodnimi varnostnimi silami (Kfor) in vladama Zvezne republike Jugoslavije (ZRJ) ter Republike Srbije 9. junija 1999 oziroma t. i. Kumanovskega

¹⁸O omrežjih v senci tudi kot o potencialno pozitivem sredstvu za pomoč pri varnostnih spremembah na Balkanu, glej v Chanaa (2002, 48–52, 73). Predstavljalo lahko »edine strukture, ki združujejo sicer razdeljeno družbo in varnostni sistem« (prav tam, 73).

sporazuma dalje. Z njim je bila zaključena Natova letalsko-raketna operacija Združena sila («*The Allied Force*») ¹⁹, ki je trajala od 24. marca 1999 do 10. junija 1999. V njej je bilo izvedenih okoli 38 000 bojnih letalskih preletov (Lambeth v Žabkar 2004, 302).²⁰ Kumanovski sporazum je določal postopen umik enot ZRJ, razmestitev sil Nata in t. i. tamponsko cono (5 km od meje med Kosovom in Srbijo, v katero niso smeli pripadniki oboroženih sil ZRJ) (Zupančič 2015, 67). Podpisu Kumanovskega sporazuma je sledil umik vojske in policije ZRJ z ozemlja Kosova, ki je bilo formalnopravno še vedno del ZRJ.

Mednarodna skupnost je na podlagi Resolucije VS OZN 1244, sprejete 10. junija 1999, po odhodu vojske in policije ZRJ na Kosovu vzpostavila mednarodni protektorat. Prišlo je do prevzema vloge enot »kopenske vojske, ki so bile med potekom zračno-raketne operacije v pripravljenosti kot strateška rezerva« (Žabkar 2004, 377).²¹ Na podlagi Resolucije 1244 je Kosovo prešlo pod mednarodno upravo Začasne uprave OZN na Kosovu (*United Nations Interim Administration in Kosovo* – UNMIK). Temeljni štirje (izvirni) stebri UNMIK-a za pokonfliktno obnovo Kosova, preventivno delovanje v smeri preprečitve ponovnega oboroženega konflikta in izgradnjo države so bili: (1) policija in pravosodje (v delokrogu UNMIK-a); (2) civilna uprava (v delokrogu UNMIK-a); (3) demokratizacija in izgradnja institucij (v delokrogu OVSE); (4) obnova in gospodarski razvoj (v delokrogu EU). (Sheye 2008, 177; Zupančič 2015, 83). Kot izhaja iz Resolucije VS OZN 1244, je bila ključna pristojnost vodenja in izvajanja resolucije poverjena Posebnemu predstavniku generalnega sekretarja OZN (*Special Representative of Secretary-General* – SRSG), ki je tudi bdel nad civilnimi in vojaškimi deli mednarodnih predstavnikov.

Kronološko lahko RVS na Kosovu razdelimo na tri obdobja (KCSS 2009):

¹⁹ Zupančič (2015, 68–73) naniza grob opis razlogov za podlago posredovanja Nata, ki lepo pokažejo na kompleksni preplet humanitarnih, geostrateških, mednarodnih ter tudi povsem 'intimnih' interesov političnih voditeljev: »moralna nujnost vojaške operacije, izhajajoč iz grobega kratenja človekovih pravic; (geo)politični in (geo)ekonomski interesi (držav članic Nata); 'notranjepolitične' potrebe Nata, ameriškega predsednika Billa Clintona in srbskega predsednika Slobodana Miloševića« (prav tam, 68).

²⁰ Več o posebnostih te operacije z vidika formalnopravne kršitve listine OZN, konfliktu med pravico do državne suverenosti in »humanitarno intervencijo«, pridobivanju soglasja v Natu in dogajanju v VS OZN itd. v Žabkar 2004, 301–302; z vidika preizkusa nove vojaške doktrine glej v Žabkar 2003, 218–220; Bebler 2011.

²¹ Mearshheimer (2014, 83–137) izpostavi razloge, zakaj so kopenske sile še vedno eden od ključnih faktorjev in je zgolj strateško bombardiranje premalo za zmago tudi na primeru operacije »Združena sila«. Navaja, da je imela zračno-raketna operacija »Združena sila« zgolj navidezen uspeh. Najverjetneje je bila grožnja z nadaljevanje zračno-raketne operacije ena od ključnih elementov za odločitev Miloševića za podpis sporazuma. Ne sme pa se spregledati obsežnih priprav Nata in razmestitve kopenskih sil, ki so čakale v pripravljenosti na kopensko invazijo, pomembna je bila vloga Rusije na strani Nata. »Ne samo, da je bila Jugoslavija posebej šibka sila, ki se je sama branila proti mogočnim ZDA in njenim evropskim zaveznicam, tudi drugi faktorji poleg bombne kampanje so pripravili Miloševića k sprejemu zahtev Nata« (prav tam, 107).

a.) Obdobje od 1999 do 2005: obdobje oblikovanja varnostnih institucij

Za to obdobje je značilna izgradnja kosovskih varnostnih institucij, od Kosovske policijske službe (*Kosovo Police Service – KPS*), Kosovskega zaščitnega korpusa (*Kosovo Protection Corps – KPC*) do drugih spremljajočih mehanizmov. SRSK je imel vse ključne pristojnosti za RVS, ki se jih je opredeljevalo kot »pridržana pooblastila« (*reserved powers*). Lokalnega lastništva praktično ni bilo, kljub temu da so se tako policijske kot zaščitne in varnostne strukture vzpostavljale na novo. KPS je opravljala temeljne naloge zagotavljanja javnega reda in varnosti. KPC, ki se je osnovala na podlagi demilitarizacije OVK in prehoda bivših borcev v KPC, je opravljala naloge civilne zaščite. Naloge obrambe in obveščevalnih služb so bile v celoti pridržane SRSK (Qehaja 2016, 100–103). K izgradnji kosovske policije je pomembno prispevala tudi OVSE z vzpostavitvijo policijske akademije v Vushtriju/Vučitrnu. Zasedovala je strogo politiko selekcije, OVSE si je pridržala »pravico do veta za zavrnitev varnostno problematičnih oseb« (Zupančič 2015, 114), pri urjenju so sodelovali mednarodni policisti veterani, inkluzija manjšinskih narodnih skupnosti je bila zgledna, prav tako vidik enakosti spolov.²²

b.) Obdobje od konca 2005 do začetka 2008: obdobje prenašanja pristojnosti na lokalno lastništvo

Kot točka spremembe za prenos odgovornosti na lokalne deležnike se šteje notranja revizija varnostnega sektorja (*Internal Security Sector Review – ISSR*).²³ Ugotovitve so pokazale na potrebo po lokalnem lastništvu. V tem obdobju je prišlo tudi do prenosa pristojnosti in odgovornosti z UNMIK-a na novoustanovljeni ministrstvi – Ministrstvo za notranje zadeve in Ministrstvo za pravosodje. Kosovska skupščina je ustanovila parlamentarno komisijo za nadzor nad varnostnim sektorjem (*Parliamentary Committee on Security*), ki predstavlja organ civilnega nadzora nad civilno zaščito. Nadzor nad policijo in KPC je ostal v pristojnosti SRSK (Qehaja in Vrajolli v Qehaja 2016, 112). Marca 2007 je Marti Ahtisaari po

²²UNMIK je bil uspešen pri rekrutiranju žensk v vrste KPS in KPC, kljub temu pa nanj leti očitek, da so vprašanja enakosti spolov ostala prezrta. »Namesto da bi UNMIK vpeljal vključujoč (inkluziven) model demokratičnega odločanja, je na Kosovo uvedel patriarhalni sistem.« (Rogova v Scheve 2008, 196). O kritiki androcentričnega diskurza ter struktur v Kforju glej Libourel (2013).

²³Prva ISSR se je pričela novembra 2005 pod okriljem UNDP (*United Nations Development Programme*, Program OZN za razvoj), Britanske ambasade ter drugih deležnikov. Namen je bil v identifikaciji »varnostnih potreb ter pripravi analize institucionalnih zmogljivosti, ki so potrebne, da se lahko učinkovito naslovi grožnje, in sicer preko posvetovalnega postopka, ki vključuje lokalne strokovnjake in državljane« (ISSAT 2016).

dolgotrajnih posvetovanjih z albansko in srbsko stranjo predložil VS OZN svoj Celovit predlog za ureditev statusa Kosova (*Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*) ter v priporočilu²⁴ navedel, da je »edina realna možnost za Kosovo njegova neodvisnost z začetnim obdobjem pod mednarodnim nadzorom« (Perritt 2010, 165). Predvideval je tudi ustanovitev KVS, ki bo nadomestila KPC, ki se razpusti, Kosovsko obveščevalno agencijo, kosovski Svet za varnost in organa za civilno letalstvo (KCSS 2009). Aneks VIII je predvidel, da bo KVS omejena na 2 500 aktivnih pripadnikov ter 800 rezervnega osebja ter bo lahko oborožena (Perritt 2010, 169).

Že v tem obdobju so bila aktualna vprašanja vzpostavitve kosovskih oboroženih sil. To je razvidno iz Poročila krizne skupine za Evropo št. 174, z dne 28. julija 2006, »Vojska za Kosovo?«, ki se ukvarja zlasti z vprašanjem KPC ter njegove razpustitve ali transformacije ter osnovanjem vojske. Vojska bi za Kosovo pomenila, poleg simbolnega mejnika državnosti in suverenosti, tudi krepitev trajnejših (državnih) institucij s pomočjo poudarjanja profesionalnosti in popularnosti te institucije, krepitev varnostnega stebra države ter identitete. »Če je vojska dobro organizirana, je to lahko močno sredstvo za razvoj stabilne družbe brez etničnih predsodkov« (prav tam, 34), zato pa je potrebno »kreativno pritegniti Srbe, posebej v varnostno sfero – vojsko« (prav tam, 35). Izjemnega pomena pa je strokovna, svetovalna in druga pomoč Nata in Kforja, zlasti pri postopnem prenašanju obrambnih pristojnosti Kforja na novoustanovljeno vojsko. To bi potekalo s pomočjo sprejema v članstvo Partnerstva za mir (PzM). Prav pristop k PzM bi ponudil osnovo za postopen umik Kforja.

c.) Obdobje od 2008 dalje: obdobje samostojnosti

V to obdobje spada obdobje od razglasitve neodvisnosti 17. februarja 2008 dalje. Z ustavo je bila vzpostavljena nova varnostna struktura RK ter nove varnostne institucije: KVS, Kosovska obveščevalna agencija, Kosovska civilna zaščita, vključno z reformo policije ter reševalnih služb. Nato je pričel s postopnim zmanjševanjem enot. Kfor je zmanjšal število s 50 000 pripadnikov v letu 1999 na 5 500 v letu 2014 ter prenesel del pristojnosti na kosovske

²⁴ Marti Ahtisaari je Generalnemu Sekretarju OZN predložil dva dokumenta »Celovit načrt« ter »Priporočila« (Perritt 2010, 165).

institucije (KFOR 2014, 12).²⁵ Kfor je sodeloval pri mentorstvu in usposabljanju KVS. Z letom 2010 se je pričel prenos pristojnosti na kosovske institucije, in sicer za varovanje kulturne dediščine. Pri prenašanju pristojnosti se je upoštevalo dejanske razmere in pogoje za prevzem pristojnosti, ne morebitne vezanosti na časovnico oziroma (fiksni) časovnih okvirov. Tako je od leta 2011 prva odzivna sila Kosovska policija (KP) v sodelovanju z EULEX kot drugo ter Kforjem kot tretjo odzivno silo (prav tam, 4).²⁶ V tem obdobju se izoblikuje in v kosovsko skupščino predloži v sprejem tudi Nacionalna varnostna strategija, pri oblikovanju katere je imel veliko (pretežno) vlogo vpliv Mednarodne civilne pisarne (*International Civilian Office*) (Qehaja 2016, 166–175). Iz analize, opravljene v okviru Varnostnega Forum (Forum for Security 2013), izhaja, da je sicer Vlada RK sprejela sklep, da se Nacionalna varnostna strategija skupščini predloži v obravnavo, vendar se Nacionalne varnostne strategije ne najde niti med sprejetimi skupščinskimi dokumenti niti ni poznana njena vsebina (prav tam, 5–6). Kot navaja Qehaja (2016, 138–150), sta tako v strokovni javnosti kot civilni družbi skupaj z razvojem RK in izgradnjo demokratičnih institucij rasla prizadevanja tudi za izgradnjo obrambne strukture. V letu 2012 je Vlada RK pričela s strateško analizo varnostnega sektorja, »primarni namen pa je bil odpreti razpravo o spremembi mandata KVS proti bolj tradicionalnemu obrambnemu mandatu« (prav tam, 143). Slednja predvideva tudi pripravo (nove) Nacionalne varnostne strategije.

5 PRAVNO-POLITIČNI IN ČASOVNI OKVIRI VZPOSTAVITVE KOSOVSKIH OBOROŽENIH SIL

Za transformacijo KVS v KOS je najprej potrebna ustrezna pravna podlaga v Ustavi Republike Kosovo.²⁷ Sprejetim ustavnim amandmajem sledi izpeljava in konkretizacija v

²⁵Države, ki s svojimi enotami sodelujejo v Kforju, so Albanija, Armenija, Avstrija, Bolgarija, Kanada, Hrvaška, Češka, Danska, Estonija, Finska, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Litva, Luksemburg, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovenija, Švedska, Švica, Turčija, Ukrajina, Velika Britanija, ZDA (KFOR 2016).

²⁶ Za samostan Visoki Dečani je Kfor še vedno prva odzivna sila. Kfor intenzivno spodbuja vključevanje KVS v aktivnosti, kot so gradnja mostu v bližini Visokih Dečanov, gradnja ceste v Novo Brdo, sodelovanje v aktivnostih na severu Kosova. KP je prevzela samostan v Peći kot prva odzivna sila marca 2014 (KFOR 2014, 12, 34, 40–44, 56–60, 82–83).

²⁷Muharemi (2016) zastopa partikularno »pravno-pozitivistično« stališče, da je sprememba ustave nepotrebna ter da se lahko jasno razbere vse konstitutivne elemente vojske (oboroženih sil) iz ustave. Ne glede na to, da ustava uporablja izraz »varnostne sile«, meni, da gre v dejanskem pomenu za sopomenko »oboroženim silam« z vsemi njihovimi elementi. »Ni nobenega ustavnopravnega zadržka, da se KVS ne bi obravnavalo kot vojske« (prav tam, 10). Pri tem prebije metodo jezikovne razlage, ki govori o mandatu varnostnih sil kot mandatu za

zakonu. Formalnopravni okvir predstavlja nujen pogoj za transformacijo KVS v KOS. Brez večinskega političnega soglasja, ki bi bilo hkrati podprto tudi z večinsko javnomnenjsko podporo ter tudi s podporo manjšinskih narodnih skupnosti, bi zgolj sprejete pravne podlage predstavljale izziv, tako za legitimnost kot za nadaljnje delovanje, podporo in zaupanje javnosti v KOS.

Kot ugotavlja Malešič (2011, 917), se sodobna vojaško-civilna razmerja pojmujejo širše kot samo razmerje vojska-civilne oblasti. Pomembno se vključuje mnenje javnosti kot dela civilne družbe. Prav podpora javnosti, izražena preko zaupanja javnosti v vojsko kot institucijo, kaže na stopnjo legitimnosti vojske. Za Van den Muelena (v Malešič 2011, 918) je javno mnenje temelj legitimnosti oboroženih sil. Prav njihova lastnost 'upravljalca nasilja' je ključna, da v demokratični družbi črpajo svojo legitimnost iz zaupanja javnosti. Prezelj (1997, 1021, 1030–1032) izpostavi in prikaže na »analizi procesa DRŽAVA (obrambni sistem, oborožene sile) – MEDIJI – JAVNOST«, kako (lahko) tudi oborožene sile v proces komuniciranja z izmenjavo informacij vzajemno sooblikujejo oziroma vplivajo na imperitive javnosti.

5.1 USTAVA IN ZAKONI

Ustava Republike Kosovo v 126. členu določa, da so kosovske varnostne sile profesionalne, nacionalnovernostne sile, ki odražajo večetnično sestavo državljanov in državljanek Republike Kosovo. Pripadnike se lahko pošilja v tujino v popolnem soglasju z mednarodnimi zavezami Republike Kosovo. Njihovo poslanstvo je zaščita državljanov in skupnosti na Kosovu, prav tako so podvržene civilnemu nadzoru. Pooblastila ter organizacijo ureja zakon. Vrhovni poveljnik varnostnih sil je predsednik RK, ki tudi imenuje poveljnika KVS na priporočilo Vlade RK.

»varstvo državljanov in narodnih skupnosti na Kosovu« (drugi odstavek 126. člena ustave RK) ter jo poveže z namenom varovanja tudi teritorialne celovitosti RK in drugo. Z vsebinskimi vprašanji transformacije namena, pristojnosti, mandata itd. ter tudi z vprašanjem potrebe po legitimnosti se ne ukvarja ali pa jih prenese na zakonodajno raven preko določanja pooblastil KVS. Meni, da vprašanje transformacije KVS v KOS ni vprašanje, s katerim naj bi se ukvarjalo na ravni ustave. Prav tako se ne opredeli do odločbe ustavnega sodišča RK, ki je ugotovilo, da so predlogi ustavnih amandmajev v skladu z ustavo RK (Ustavni sud Republike Kosovo 2014). V nadaljevanju naloge zasledujem stališča vlade RK, kot so izražena v predlogu amandmajev k ustavi, in stališče Analize strateškega pregleda varnostnega sektorja (Vlada Republike Kosovo 2014a), ki predvidevata spremembe ustavnega okvira za transformacijo KVS v KOS.

V Komentarju Ustave RK (Hasani in Čukalović 2013, 587–588) lahko preberemo, da so KVS nacionalna vojaška sila, ki je edina za celotno ozemlje RK. V skladu z mednarodnimi sporazumi in lastnimi mednarodnimi zavezami RK pa so lahko njeni pripadniki in pripadnice napotene na misije v tujino. Njihovo temeljno poslanstvo je zaščita državljanek in državljanov RK, pomembna pa je tudi zaščita skupnosti in njihovih kolektivnih pravic. Poleg strokovnosti in poklicnega načina popolnjevanja je pomembna tudi njihova večetnična sestava. V Komentarju ustave RK je izpostavljeno, da mora delež etnične sestave KVS proporcionalno odražati etnično sestavo državljanov in državljanek RK.²⁸

Za sprejem amandmajev Ustava RK v 144. členu določa, da sta potrebni absolutna kvalificirana večina, t.j. 2/3 glasov vseh poslancev skupščine, ter absolutna kvalificirana večina poslancev manjšinskih narodnih skupnosti, t.j. 2/3 glasov vseh poslank in poslancev manjšinskih narodnih skupnosti na Kosovu. Kumulativno morata biti izkazani obe večini.

Temeljni zakon, ki ureja pooblastila in organizacijo KVS, je Zakon o kosovskih varnostnih silah (Zakon št. 03/L-046, Službeni list Republike Kosovo 26/2008, Zakon št. 03/108, Službeni list Republike Kosovo 42/2008). Ostali zakoni, ki urejajo to področje, naloge in pristojnosti kosovskih varnostnih sil, so Zakon o Ministrstvu za varnostne sile Kosova (Zakon št. 03/L-045, Zakon št. 03/L-107), Zakon o službi v varnostnih silah Kosova (Zakonom št. 03/L-082), Zakon o rezervi sestavi Kosovskih varnostnih sil (Zakon št. 03/L-213), Zakon za humanitarno razminiranje (Zakon št. 04/L-089), Zakon o pokojninah pripadnikov varnostnih sil Kosova (Zakon št. 04/L-84) in Zakon o pošiljanju Kosovskih varnostnih sil v tujino (Zakon št. 04/L-177).

Vlada je na podlagi Analize strateškega pregleda varnostnega sektorja (Vlada Republike Kosovo 2014a) 6. marca 2014 sprejela predlog 16 amandmajev Ustave Republike Kosovo,²⁹s katerimi bi se zagotovila pravna podlaga za transformacijo KVS v KOS. Amandmaje je poslala v skupščino. Poleg sprememb posameznih členov je po zgledu nekaterih tujih držav (Avstrija, Nemčija, Nizozemska, Švedska, Norveška, Bosna in Hercegovina) predvidena tudi

²⁸Etnična sestava Kosova je po podatkih zadnjega popisa prebivalstva v letu 2011, ki pa ne vsebuje podatkov za sever Kosova in je bil tudi delno bojkotiran tako strani srbske kot tudi drugih manjšinskih narodnih skupnosti, naslednja: Albancev 92,9 %, Bošnjakov 1,6 %, Srbov 1,5 %, Turkov 1,1 %, Aškalijev 0,9 %, Egipčanov 0,7 %, Goranov 0,6 %, Romov 0,5 % ter 0,2 % ostalih oziroma neopredeljenih. Število prebivalcev RK je 1.883.018 (predvidevanje za leto 2016) (CIA 2016).

²⁹Spremembe posameznih odstavkov ali členov ustave: 2/2., 73/1 tč. 2., 84/1 tč. 12., tč. 20, 94/1. člen, tč. 7., naslov poglavja XI Varnostni sektor, 125/1, 2, 3, 4 in 5, 126., 127/1, 129/1, 131/7, nov 128a. člen.

uvedba nove, neodvisne institucije, Zaupnika skupščine za Oborožene sile in Policijo Kosova (*Poverenik Skupštine za Oružane snage Kosova i Policiju Kosova*), ki bi skrbel za zaščito temeljnih pravic in pomagal skupščini pri izvedbi parlamentarnega nadzora nad oboroženimi silami (Ustavni sud Republike Kosovo 2014). V Tabeli 5.1 je prikazana primerjava med sedanjim 126. členom ustave in predlagano spremembo (spremembe odebeljeno označila A. K.).

Tabela 5.1: Primerjava 126. člena ustave RK in predloga sprememb

126. člen Kosovske varnostne sile	Predlog spremembe 126. člena Kosovske oborožene sile
(1) Kosovske varnostne sile so nacionalne varnostne sile Republike Kosovo in lahko pošiljajo svoje pripadnike v tujino v popolnem soglasju s svojimi mednarodnimi obveznostmi.	(1) Kosovske oborožene sile so nacionalne vojaške sile Republike Kosovo in lahko pošiljajo svoje pripadnike v tujino v popolnem soglasju z njenimi mednarodnimi obveznostmi.
(2) Kosovske varnostne sile na podlagi z zakonom predpisanimi pristojnostmi ščitijo državljane in skupnosti na Kosovu.	(2) Kosovske oborožene sile ščitijo suverenost, teritorialno integriteto, državljane, premoženje in interese Republike Kosovo, kakor tudi prispevajo k izgradnji in ohranjanju regionalnega in globalnega miru in stabilnosti.
(3) Predsednik Republike Kosovo je Vrhovni poveljnik varnostnih sil Kosova, ki so vedno predmet nadzora civilnih oblasti, izbranih na demokratičen način.	(3) Predsednik Republike Kosovo je vrhovni poveljnik Kosovskih oboroženih sil , ki so vedno predmet nadzora civilnih oblasti, izbranih na demokratičen način.
(4) Kosovske varnostne sile so profesionalne sile, odražajo etnično raznolikost prebivalcev Republike Kosovo in bodo rekrutirane iz vrst državljanov Republike Kosovo.	4. Kosovske oborožene sile so profesionalne sile, odražajo etnično raznolikost prebivalcev Republike Kosovo in bodo rekrutirane iz vrst državljanov Republike Kosovo.

<p>(5) Poveljnika Kosovskih varnostnih sil imenuje Predsednik, na priporočilo Vlade. Notranja organizacija Kosovskih varnostnih sil se ureja z zakonom.</p>	<p>(5) Vodja obrambnih aktivnosti je hkrati tudi poveljnik Kosovskih oboroženih sil, ki ga imenuje in razrešuje Predsednik Republike Kosovo, na podlagi priporočila Predsednika Vlade.</p> <p>(6) Notranja organizacija oboroženih sil Kosova se ureja s posebnim zakonom.</p>
---	--

Vir: Ustava Republike Kosovo (2015) in Ustavni sud Republike Kosovo (2014).

Ključno je zlasti, da se širijo pristojnosti za KOS v primerjavi s pristojnostmi KVS. Tako je predvideno, da poleg zaščite kosovskih prebivalcev kosovske oborožene sile ščitijo tudi suverenost, teritorialno celovitost, premoženje in interese RK ter v skladu s svojimi zmoglostmi ter mednarodnimi dogovori prispevajo k ohranjanju miru in stabilnosti v regiji in svetu. Določilo o zagotavljanju in odražanju večetnične sestave Kosova tudi v sestavi oboroženih sil se ohranja. Spreminja se tudi način imenovanja poveljnika oboroženih sil. Kot je poudaril takratni predsednik vlade Hashim Thaçi, se z vzpostavitvijo KOS država približa tudi ciljem vključitve v regionalne in globalne varnostne in politične organizacije, kot so Nato, OVSE, EU, OZN (Republika Kosovo. KPV. 2014).

Skupščina Republike Kosovo je po prejemu predlaganih amandmajev vložila zahtevo za predhodno presojo ustavnosti na Ustavno sodišče Republike Kosovo. Ustavno sodišče je soglasno odločilo, da nobeden od predlaganih amandmajev ne zmanjšuje pravic in svoboščin, zagotovljenih z ustavo v poglavju II Pravice in temeljne svoboščine (Ustavni sud Republike Kosovo 2014). Prav tako je vlada v Skupščino Republike Kosovo poslala predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah *zakonov* v zvezi z Oboroženimi silami Kosova (Vlada Republike Kosovo 2014b).

Govorimo lahko o neke vrste zakonskem »mastodontu«, s katerim se spreminjajo in dopolnjujejo posamezni členi 39-ih zakonov, ki sedaj urejajo KVS in varnostni sektor. Zaradi množice sprememb in dopolnitev, različnih predmetov pravnega urejanja v posameznih zakonih ipd., lahko zlasti z vidika pravne varnosti tudi v pomenu seznanjenosti javnosti z

zakonom tak zakon predstavlja izziv. Transformacija varnostnih sil v oborožene sile je kompleksen in zahteven proces tudi v formalnopravnem smislu. Zahteva torej previden, natančen, transparenten proces in jasnost zakonov, v zakonodajni proces pa je ustrezno in demokratično preko javne razprave vključena tudi javnost.

Skupščina je predloge amandmajev maja 2014 imela na dnevnem redu seje. Predstavniki Srbske liste se seje niso udeležili, zato se je skupščina odločila, da se razpusti ter se razpišejo nove volitve (Zejneli 2014b). Smiselno je izpostaviti, da so istočasno potekali politični dogovori s predstavniki manjšinskih narodnih skupnosti, ki so želeli ohraniti rezervirana mesta še en mandat ter so tudi pogojevali podporo ustavnim amandmajem, ki bi omogočili vzpostavitev kosovskih oboroženih sil s podaljšanjem rezerviranih mest še en mandat. Proti podaljšanju rezerviranih mest so bile vse opozicijske stranke, med njimi tudi PDK in VV (Zejneli 2014a). Na volitvah 2014 so prvič sodelovali Srbi s severa Kosova. Vlada Ise Mustafë je ponovno poslala predlog amandmajev v kosovsko skupščino 27. maja 2015. O predlogih amandmajev sev skupščini še ni odločalo. Srbska lista ima kategorično odklonilno stališče, zato so bili predlogi amandmajev umaknjeni z dnevnega reda skupščine v juliju 2015, dobili pa so podporo skupščinskega delovnega telesa (Peci in drugi 2015, 35).

5.2 ANALIZA STRATEŠKIH DOKUMENTOV VARNOSTNEGA SEKTORJA TER ČASOVNI OKVIR

Eden od ključnih dokumentov je Nacionalna varnostna strategija, ki je »glavna strategija, ki predvidi, kako bo država zagotavljala varnost svojim državljanom /.../ ukvarja se z varnostnimi in obrambnimi vidiki določene države« (Forum for Security 2013, 5; primerjaj še Grizold 1999, 46). Glede oblikovanja Nacionalne varnostne strategije na Kosovu je smiselno izpostaviti, da so postopki za oblikovanje potekali v obdobju 2009–2010. Kritike procesa oblikovanja pa zajemajo tako transparentnost procesa, izključitev nevladnih akterjev ter tudi velik vpliv mednarodnih institucij. »Končno različico Kosovske varnostne strategije je predložil Oddelek za svetovanje na področju varnosti (*Security Advisory Unit*) pod namestnikom Mednarodnega civilnega predstavnika (*Deputy International Civilian Representative*)³⁰« (prav tam, 7). Vlada RK je junija 2010 sprejela sklep, da se Nacionalna

³⁰ To je bil organ, ki ga je podpiral tudi Mednarodni civilni urad (*International Civilian Office*), pristojnosti je imel v skladu z Ahtisaarijevim načrtom ter je bil 'zadnja instanca na Kosovu za razlago' Ahtisaarijevega načrta,

varnostna strategija skupščini predloži v obravnavo, julija 2011 pa je sprejela akcijski načrt za njeno uresničevanje. Nacionalne varnostne strategije se ne najde niti med sprejetimi skupščinskimi dokumenti niti ni poznana njena vsebina (prav tam, 5–6). Qehaja (2016, 173) pa navaja, da je bilo dano soglasje k Nacionalni varnostni strategiji le na predsedstvu skupščine. Takemu načinu sprejemanja naj bi botroval predvsem »strah pred 'lokalnim uporom'«, zato ni bila Nacionalna varnostna strategija predložena v obravnavo ne pristojni skupščinski komisiji ne skupščini.

Pomemben mejnik v RK je bil zaključek mednarodnega nadzora nad Kosovom 10. 9. 2012, kateremu je sledil tudi ustavni amandma z dne 7. 10. 2012, s katerim so prenehala veljati določila Ahtisaarijevega načrta, »kakor tudi izvrševanje in hierarhično višja moč tega dokumenta« (Muharremi 2016, 7).

Vlada RK je že v marcu 2012 sprejela odločitev, da se opravi analiza strateškega pregleda varnostnega sektorja. Namen je bil celovit pregled varnostnega sektorja ter odstranitev morebitnega podvajanja nalog ter postavitve smernic za (lastno) Nacionalno varnostno strategijo. »Ne želimo opraviti zgolj pregleda KVS; želimo pregledati celotni varnostni sektor /.../ da torej zares lahko zgradimo varnostni sektor, ki bo dobro koordiniran, z učinkovitimi institucijami in agencijami, ki bodo zagotavljale varnost Kosovu, njegovim državljanom in njihovi lastnini« (Çeku v Welch 2014a).³¹ Analiza strateškega pregleda varnostnega sektorja Republike Kosovo je bila zaključena marca 2014. Cilj procesa so bili celostni pregled varnostnega sektorja, definiranje strateških ciljev, identifikacija institucij ter njihovih vlog, zasledovanje ekonomske in dejanske učinkovitosti, krepitev varnostnega sektorja, upoštevanje lokalni kontekst, ter »priprava smernic za Nacionalno varnostno strategijo« (Vlada Republike Kosovo 2014a, 10). Z vidika zagotavljanja legitimnosti sta bila v proces vključeni javnost in civilna družba. V delu transformacije KVS v KOS je bila predlagana časovnica transformacije po fazah. Kot predvideva dokument, je zaradi transformacije KVS v KOS potrebno osnovati določena nova telesa oziroma institucije v arhitekturi varnostnega sektorja, kot sta skupščinsko telo za nadzor nad oboroženimi silami in Ministrstvo za obrambo. Bodoča arhitektura varnostnega sektorja je prikazana v Tabeli 5.2.

tudi s precej širokimi pooblastili (od razveljavitve zakonov do sankcioniranja javnih uslužbencev). Poročal je Mednarodni nadzorni skupini (*International Steering Group for Kosovo*) (Wikipedia 2016).

³¹Agim Çeku je bil v obdobju (2011-2014) minister KVS, pred tem od 2006 do 2008 predsednik vlade, prav tako je bil pred tem poveljujoči OVK, kasneje v KPC in je nadziral demilitarizacijo OVK in prehod njenih posameznih pripadnikov v KPC. Že v tistem času je večina kosovskih Albancev na KPC gledala kot na bodočo kosovsko vojsko (Perritt 2010, 158).

Tabela 5.2: Predvidena zasnova varnostnega sektorja Republike Kosovo

Nadzorni nivo	Izvršilni nivo	Nivo varnostnih institucij
- skupščinski Odbor za varnost;	- Svet za varnost Kosova;	- Kosovske oborožene sile;
- skupščinski Odbor za obrambo;	- Ministrstvo za zunanje zadeve;	- Kosovska policija;
- skupščinski Odbor za obveščevalne službe;	- Ministrstvo za notranje zadeve;	- Kosovska obveščevalna agencija;
	- Ministrstvo za obrambo;	- Agencija za upravljanje z izrednimi situacijami;
	- Ministrstvo za pravosodje;	- Služba za izvrševanje kazenskih sankcij (<i>Popravna služba</i>);
	- Ministrstvo za finance;	- Carina Kosova;
		- Sekretariat Sveta za varnost Kosova;
		- Agencija za civilno letalstvo;

Vir: Vlada Republike Kosovo (2014a, 20).

Transformacija KVS v KOS naj bi potekala v treh zaporednih fazah (prav tam, 30):

1. Faza I (2014–2016): ustavni okvir, doktrina in koncept za oborožene sile, »fokusanje na usposabljanje, razvoj operativne doktrine in taktike, profesionalnost, izgradnjo institucij, popolnjevanje osebja«. Ohranja in razvija se sodelovanje z mednarodnimi subjekti Nato, EU, OZN, OVSE.
2. Faza II (2017–2019): nadgradnja in »razvoj in modernizacija komandnih, kontrolnih in komunikacijskih zmogljivosti«. Ohrani in nadgradi se obstoječa pridobljena znanja in veščine ter zmogljivosti, hkrati se prične, upošteva novo ustavno poslanstvo, z »izgradnjo dodatnih sposobnosti in operativnih zmogljivosti za potrebe novih sil«.

3. Faza III (2020–2024): zaključna faza, v kateri se izvede dokončna »popolnitev osebja in opreme«. Poleg tega pa je od 2019 predvideno tudi povečanje proračunskih sredstev za obrambo (dodatnih 5 milijonov EUR), pregled ustave in relevantne zakonodaje, vzpostavitev univerzitetnega izobraževanja obramboslovja in varnosti (prav tam, 31).

Kot temeljne naloge Kosovskih oboroženih sil so navedene: »zaščita suverenosti in teritorialne celovitosti; podpora civilnim oblastem; podpora skupnostim; udeležba v mednarodnih operacijah za podporo miru; druge naloge, opredeljene s strani Vlade RK; razvoj KOS kot sil široke strukture: kopenska vojska, nacionalna garda, poveljstvo logistike in poveljstvo za usposabljanje in doktrino« (prav tam, 31). »Postopno bodo prevzemale odgovornost za zaščito države«, nadaljevale z nalogo delovanja in pomoči v izrednih situacijah, »vključno z operacijami za podporo miru«, vključevale se bodo v sodelovanje na regionalnem in mednarodnem nivoju. Zaradi evolucije KVS in »opravljanja njihovih novih nalog v prihodnosti«, se bo spremenilo tudi poimenovanje v Kosovske oborožene sile (prav tam, 28). Predvideno je, da bodo KOS profesionalne sile, ki bodo imele največ do 5 000 aktivnih pripadnikov ter do 3000 rezervnega osebja (prav tam, 29–30), medtem ko imajo KVS do 2 500 aktivnih pripadnikov in do 800 rezervnega osebja (14. člen Zakona o Kosovskih varnostnih silah).

Dokument Analiza strateškega pregleda varnostnega sektorja Republike Kosovo je bil deležen tudi nekaterih kritik. Tako Welch (2014b) kot eno od glavnih pomanjkljivosti vidi odmik od osnovne ideje o celovitem pregledu varnostnega sektorja. »Namesto holističnega, transparentnega pregleda in vključitve državljanov v program je bila analiza učinkovito zaključena kot pregled obrambe z namenom doseči cilj ministra KVS, da se ustvari narodna vojska«³². Prav tako opozori na razliko med osnovno idejo analize, da naj bi predstavljala dokument lokalnega lastništva, oblikovan transparentno in neodvisno, ter dejstvom, da so pri nastanku in oblikovanju intenzivno sodelovale ZDA, prav v delu transformacije KVS v KOS. Strokovnjaki iz *Defense Institution Reform Initiative* (DIRI), ki je del Ministrstva za obrambo ZDA (*Department of Defense*), so se osredotočali na KVS, spregledali pa širše vidike celovitega zagotavljanja varnosti, kot so »zdravje, izobraževanje, medetnična razmerja ter

³² Na Welchevo vprašanje, ali ima v prihodnosti željo postati predsednik Kosova, je Čeku odgovoril, da ima zgolj še eno željo, to je vzpostaviti kosovsko vojsko (Welch 2014b, op. 1).

ekonomija«. Zaradi zamude pri predvideni časovnici izvedbe³³ je posledično izzvenela tudi namera po »vključitvi in transparentnosti, s katerima bi bili v proces aktivno vključeni civilna družba, neodvisni strokovnjaki in mediji« (prav tam).

6 PRAVNO-POLITIČNI OKVIR SRBSKE NARODNE SKUPNOSTI NA KOSOVU

V skladu z Ahtisaarijevim načrtom so bila manjšinski srbski narodni skupnosti zagotovljene pravice, ki so *de iure* večje kot jih ima primerjalno katera koli druga manjšinska narodna skupnost v regiji (*Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji* 2012, 21). Visoka stopnja zaščite človekovih pravic za manjšinske narodne skupnosti je bila v določeni meri tudi posledica *vendette* po zaključku kosovske vojne ter obdobjimi eskalacijami etničnega nasilja, usmerjenega zlasti proti manjšinski srbski narodni skupnosti.³⁴ Ugotovitve poročila Mednarodne skupine za pravice manjšin (Boldvin 2006) so pokazale, da kosovska družba pod protektoratom mednarodne skupnosti ne deluje po načelih integracije in sobivanja narodnih skupnosti, marveč na konceptu segregacije manjšinskih narodnih skupnosti in je ena od najgloblje razdeljenih družb v Evropi. Z razglasitvijo neodvisnosti 17. februarja 2008 je »dolžnost nove večine, da varuje človekove pravice v kosovski družbi« (Lipušček 2008, 62). Posebej severno Kosovo je za razliko od srbskih delov južno od Ibra ostalo tesneje vezano tudi s Srbijo. Pri čemer je ta kontrola delna in vezana zlasti na paralelne strukture in »radikale iz DSS (Demokratska stranka Srbije) in organiziran kriminal« (International Crisis Group 2011, 4).

Prvi sporazum o načelih, ki urejajo normalizacijo odnosov (Bruseljski sporazum), vsebuje tudi določila o vzpostavljanju enotnih struktur na ozemlju Kosova. Tako Bruseljski sporazum v točkah 7 in 8 predvideva obstoj enotnih policijskih enot na Kosovu ter integracijo

³³Dokument naj bi se izoblikoval v 15 mesecih, oblikovanje dokumenta je dejansko trajalo od aprila 2012 do marca 2014.

³⁴Human Rights Watch (2001) v svojem poročilu ugotavlja kršitve človekovih pravic kosovskim Albancem pred kosovsko vojno ter vojne zločine na območju Kosova med vojno. Razseljenega je bilo 80 % kosovskega prebivalstva in 90 % kosovskih Albancev (prav tam, 28). Human Rights Watch (2004) navaja, da so v nemirih marca 2004 množice okoli 51 000 pripadnikov albanske narodne skupnosti »imele za cilj srbsko in druge ne-albanske skupnosti, požgale vsaj 550 domov in 27 srbskih pravoslavnih cerkva in samostanov, okoli 4 100 Srbov, Romov, Aškalijev in drugih ne-albanskih skupnosti je bilo razseljenih« (prav tam, 7). Devetnajst ljudi je izgubilo življenje, več kot tisoč je bilo ranjenih, skupaj s pripadniki Kforja, UNMIK in KPS, 182 domov je bilo huje poškodovanih.

obstojećih srbskih policijskih struktur v KP. Pripadnikom srbskih varnostnih struktur pa se ponudijo ustrezna mesta v kosovskih varnostnih strukturah (Vlada Republike Kosovo 2013). V tem delu je bil Bruseljski sporazum izveden, saj je, z nekoliko zamika, prišlo do integracije policijskih struktur (Bjeloš, Elek in Raifi 2014).

6.1 USTAVA IN ZAKONI

Grewe in Rienger (2011) ugotavljata, da so se v ustavnopravni okvir Kosova že upoštevala določena spoznanja iz Daytonskega sporazuma (in ustave BiH) na način, ki naj bi v etnično razdeljeni družbi omogočil ustrezen okvir za inkluzijo vseh članov družbe. V iskanju ravnotežja med *ethnosom* in *demosom* ustava Kosova v preambuli izhaja iz državljanov Kosova – »mi, državljani Kosova« z enotnim državljanstvom – državljanstvo Republike Kosovo. Etnična različnost pa je sestavni del kosovske večetnične družbe, sestavljene iz albanske in drugih skupnosti (3. člen ustave). »A do danes dejanska večetnična država in identiteta ostajata bolj normativna vizija kot pa družbena resničnost« (prav tam, 23). Ustavnopravni okvir človekovih pravic za manjšinske narodne skupnosti predstavlja zlasti Poglavlje III Ustave: pravice skupnosti in njihovih pripadnikov. V 57. členu so opredeljena splošna načela. Tu najdemo tudi opredelitev skupnosti, in sicer se vanjo štejejo pripadniki narodne ali etnične, jezikovne ali verske skupine, ki je tradicionalno prisotna na ozemlju Kosova. Torej gre za avtohtone narodne skupnosti, in sicer Srbe; Rome, Aškalije, Egipčane; Bošnjake; Turke; Gorane. Na podlagi 64. člena ustave imajo tudi zagotovljena mesta v skupščini, in sicer 20 sedežev od 120, od tega Srbi 10, Romi, Aškalije in Egipčani vsaka po 1 in nato še 1 tista od skupnosti, ki dobi največ glasov, Bošnjaki 3, Turki 2 in Gorani 1 mesto. V 58. členu je določena odgovornost države, da zagotavlja pogoje za uresničevanje pravic manjšinskih narodnih skupnosti in pravice štiti. V 59. členu so določene pravice manjšinskih narodnih skupnosti in njihovih pripadnikov, zlasti pravica do ohranjanja kulture, identitete, izobraževanja v lastnem jeziku, pravica uporabe jezika, pravica do koriščenja lastnih simbolov itd. V 60. členu je opredeljen Posvetovalni svet za skupnosti, v 61. členu zastopanost pri zaposlovanju v javnih institucijah in v 62. členu je določena zastopanost v javnih lokalnih organih.

Za varovanje in implementacijo pravic manjšinskih narodnih skupnosti so bile ustanovljene številne institucije, kot na primer Ministrstvo za skupnosti in vrnitev (*Ministrstvo za zajednice i povratak*), Ministrstvo za lokalno samoupravo (*Ministarstvo za administraciju lokalne samouprave*), oddelki za človekove pravice v ministrstvih, Svetovalna pisarna za dobro vladanje, človekove pravice, enake možnosti in vprašanja spolov (*Savetodavna kancelarija za dobru vladavinu, ljudska prava, jednake mogućnosti i pitanja polova*), Pisarna za vprašanja skupnosti (*Kancelarija za pitanja zajednica*), Koordinator za človekove pravice (*Koordinator za ljudska prava*), ombudsman, Parlamentarna komisija za pravice in interese skupnosti (*Parlamentarna Komisija za prava i interese zajednica*), Posvetovalno telo za skupnosti (*Konsultativno veće za zajednice*) (Hasani in Čukalović 2013, 208–211). Sprejeti so bili predpisi, ki določila ustave konkretizirajo v zakonu. Pomembni so zlasti Zakon o zaščiti in napredku skupnosti in njihovih pripadnikov v Republiki Kosovo (Zakon št. 03/L-047), Zakon o uporabi jezika (Zakon št. 02/L-37), Zakon proti diskriminaciji (Zakon št. 2004/3), Zakon o lokalni samoupravi (Zakon št. 03/L-040), Zakon o verski svobodi na Kosovu (Zakon št. 02/L-31).

V nadaljevanju na kratko prikažem stanje na področju inkluzije manjšinskih narodnih skupnosti v KVS, zlasti s poudarkom na srbski narodni skupnosti. Ob tem pa zasledujem priporočila DCAF (2005) o oblikovanju večetničnih oboroženih sil. »V večetnični državi morajo oborožene sile enakovredno odsevati sestavo družbe, če želijo doseči zaupanje naroda v njih in omogočiti, da izpolnjujejo svoje naloge. /.../ Obvladovanje različnosti v vojski je del procesa obvladovanja različnosti v družbi kot celoti, kar je ključnega pomena za politično stabilnost in rast«.

Battistelli (2003) ugotavlja, da za integracijo manjšinskih narodnih skupnosti, poleg že samega vključevanja in sodelovanja z njihovimi pripadniki v oboroženih silah, predstavlja izziv zlasti njihovo vključevanje na hierarhično višje pozicije v strukturi oboroženih sil, v bolj specializirane naloge ali v posebne enote. Glede na vse večjo profesionalizacijo oboroženih sil, ki zahteva prostovoljno vključitev zadostnega števila posameznikov, se med njimi pričakuje tudi ustrezno število posameznikov manjšinskih narodnih skupnosti, da bi bile oborožene sile reprezentativne za vse, hkrati pa je potrebno posvečati posebno pozornost ohranjanju kohezije v oboroženih silah. Določen izziv pa predstavlja tudi identifikacija oboroženih sil z zgodovinskimi in kulturnimi tradicijami etnične večine, ki predstavlja

pomembno prepreko za inkluzijo pripadnikov manjšinske narodne skupnosti z drugačnimi zgodovinskimi, političnimi izkušnjami, tradicijo, kulturo ter jezikom, raso ipd.

Če pogledam etnično sestavo KVS, ugotavljam, da je delež srbske narodne skupnosti v KVS sicer nizek in znaša 1,83 %.³⁵ Tudi sicer je delež pripadnikov manjšinskih narodnih skupnosti v KVS do 8,85 % (KVS v Emini 2014a, 17), vendar postopoma narašča. Primerjalno je delež pripadnikov manjšinske srbske narodne skupnosti v KP 11,49 %, delež pripadnikov vseh manjšinskih narodnih skupnosti pa 15,55 %.

Potrebna bodo intenzivna prizadevanja za dejansko vključevanje tudi srbske narodne skupnosti v strukture KVS, ki ne bi bila podprta zgolj s formalnopravnim okvirjem ter sodelovanjem s posebnimi teles, kot je npr. Urad za vprašanja skupnosti.

6.2 VPRAŠANJE OBLIKOVANJA SKUPNOSTI SRBSKIH OBČIN

Dne 19. aprila 2013 sta predsednik vlade Kosova Hashim Thaçi in predsednik vlade Srbije Iвица Dačić v prisotnosti Visoke predstavnice EU Catherine Ashton parafirala Prvi sporazum o načelih, ki urejajo normalizacijo odnosov (Bruseljski sporazum). Bruseljski sporazum določa oblikovanje Skupnosti srbskih občin na temelju statuta. Skupnost srbskih občin naj bi imela popoln nadzor nad področji ekonomskega razvoja, izobraževanja, zdravstva, mestnega in ruralnega načrtovanja; imela naj bi svoje organe (predsednika, podpredsednika, skupščino in svet) ter svojega predstavnika pri centralnih oblasteh. Zaveza je bila dana tudi k doseganju dogovora za področje telekomunikacij in energetike, lokalnih volitev v letu 2013, integraciji pripadnikov policije v KP, prav tako naj bi bila integracija omogočena tudi pripadnikom drugih varnostnih struktur; predvidena je integracija pravosodja v kosovski pravosodni okvir (Vlada Republike Kosovo 2013).

Dne 25. 8. 2015 pa sta na osnovi Bruseljskega sporazuma predsednik vlade Kosova Isa Mustafa in predsednik vlade Srbije Aleksandar Vučić ob posredovanju Visoke predstavnice EU Frederice Mogherini podpisala Sporazum o Skupnosti srbskih občin – splošna

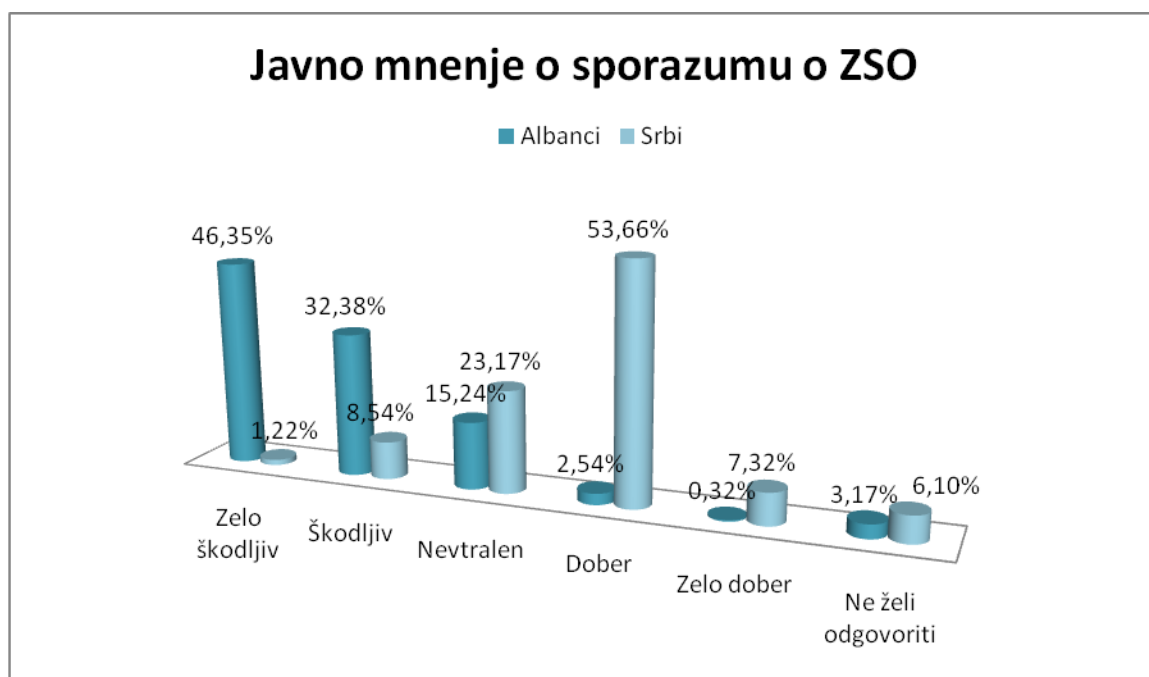
³⁵Emini (2014, 18) vidi razloge za nizek delež v odklonilnem stališču pripadnikov srbske narodne skupnosti že vse od vzpostavitve KVS, v »političnem pritisku Beograda« ter v težavah pri znanju obeh uradni jezikov Republike Kosovo (prvi odstavek 5. člena Ustave RK). Dvojezičnost v KVS je namreč opcijaska (v KP je obvezno znanje tako albanskega kot srbskega jezika).

načela/osnovni elementi (v nadaljevanju: Sporazum o ZSO) ter sporazum o energetiki, telekomunikacijah ter svobodi gibanja na mostu v (Kosovski) Mitrovici. V sporazumu o Skupnosti srbskih občin so opredeljeni podrobnejši cilji, organizacijska struktura, odnos s centralnimi oblastmi, pravna sposobnost ZSO, ki je pravna oseba, zagotavljanje proračunskih sredstev in druga podpora, ki je predvidena tako s strani Srbije kot tudi centralnih oblasti Kosova, ter prehodne in končne določbe (Kancelarija za Kosovo i Metohiju 2015).

Predsednica Kosova Atifete Jahjaga je na US RK podala zahtevo za presojo ustavnosti Sporazuma o ZSO. US RK je v svoji odločitvi številka KO 130/15, z dne 23. 12. 2015, odločilo, da načela, kakor so izražena v Sporazumu o ZSO, »niso v popolnosti uglasena z duhom ustave Kosova« ter jih bo tako potrebno ustrezno implementirati pri pripravi zakona ter Statuta ZSO (Ustavni sud Republike Kosovo 2015).

Javno mnenje na Kosovu v zvezi z Bruseljskim sporazumom in nadaljnjimi dogovori ostaja nenaklonjeno zunanji politiki Kosova. Kot ugotavlja Emini (2016), skoraj polovica vprašanih meni, da ne moremo govoriti o enakovrednih pridobitvah za Srbijo in Kosovo, saj Srbija pridobiva veliko več, si »pospešuje pot v EU, medtem ko Kosovo stagnira«, »Kosovo postaja vstopni kamen za Srbijo na njeni poti v članstvo v EU« (prav tam, 27).

Tabela 6.1: Javno mnenje o sporazumu o ZSO

Povzeto po Emini (2016, 32).

Iz tabele 6.1 Javno mnenje o Sporazumu o ZSO izhaja, da velika večina vprašanih Albancev sporazum ZSO vidi kot zelo škodljiv (46,35 %) ali škodljiv (32,38 %), kar je precej izrazita večina vprašanih (skupaj 78,73 %). Na drugi strani pa skupno 60,98 % Srbov sporazum vidi kot dober (53,66 %) ali zelo dober (7,32 %).

Zadnje meritve javnega mnenja iz maja 2016 pa so pokazale, da se je delež javnosti (Albanci in druge manjšinske narodne skupnosti), ki so proti oblikovanju ZSO, še povečal in znaša 94 %, medtem ko ZSO močno ter srednje močno podpira 69 % Srbov (Kurir 2016). Dejstvo, da že skoraj 100 % (kosovskih) Albancev ne podpira oblikovanja ZSO oziroma ga velika večina dojema kot (zelo) škodljivega, lahko pomenit zahteven izziv za implementacijo Sporazuma, pripravo ustreznega zakona ter oblikovanje statuta, posebej še glede na nekoliko nejasno odločbo ustavnega sodišča, ko slednje ugotavlja, da Sporazum ni v popolnosti v skladu z duhom kosovske ustave.

7 VLOGA MEDNARODNIH ORGANIZACIJ PRI VZPOSTAVITVI KOSOVSKIH OBOROŽENIH SIL

Vloga mednarodne skupnosti pri reševanju »kosovskega vprašanja«³⁶ je bila ključna. Prav tako je bila njena vloga nenadomestljiva pri stabilizaciji varnostne situacije na Kosovu ter vzpostavitvi demokratičnih institucij, vladavine prava oziroma pri izgradnji države. Konkretno npr. za OZN Sheye (2008, 204) ugotavlja, da je »uspešno stabiliziral varnostno okolje na Kosovu ter vzpostavil obrise in parametre, na katerih se lahko gradita trajnostni mir in nadaljnja RVS«, manj uspešen pa je bil pri zagotavljanju lokalnega lastništva.

V VS OZN 1244 je bil mandat razdeljen na osem sklopov: 1. preprečiti obnovitev sovražnosti, vzpostavitev oziroma zagotovitev premirja in umika vojske in policije ZRJ ter srbskih paravojaških sil s Kosova; 2. razorožitev oboroženih skupin, vključno z OVK; 3.

³⁶Reševanje kosovskega vprašanja ima pestro zgodovino. Bebler (2008) pronicljivo opiše zgodovinske kleči »izvirnega greha 'osvobajanja' Kosova«, vključno z učinkom za obe Jugoslaviji (Kraljevino Jugoslavijo in kasneje FLRJ oziroma SFRJ) ter katastrofalne posledice, ki jih je »kolektivna mitomanska zaslepljenost« imela za Srbijo, tako z ekonomskega kakor družbenega vidika ter njenega mesta v mednarodni skupnosti. »V racionalnem nacionalnem interesu Srbije je, da se čim prej strezni, prizna novo državo in s svojo južno sosedo vzpostavi normalne diplomatske, ekonomske in druge odnose.« Za pregled z analizo zgodovinskih in pravnih argumentov glej tudi v Lipušček (2008).

vzpostaviti in zagotoviti varno in stabilno okolje za vrnitev beguncev in notranje razseljenih oseb, za oblikovanje prehodne uprave in za humanitarno pomoč; 4. »zagotoviti javni red in mir, dokler predstavniki mednarodne uprave ne prevzamejo teh nalog«; 5. nadzor nad razminiranjem do prevzema te naloge s strani predstavnikov mednarodne uprave; 6. podpora predstavnikom mednarodne uprave pri delu in medsebojno usklajevanje; 7. nadzor kosovske meje; 8. zagotavljanje zaščite in svobode gibanja zase, za predstavnike mednarodne uprave in mednarodnih organizacij (UNMIK v Zupančič 2015, 121).

Misija in mandat Nata (Kfor) se na Kosovu nista spreminjala od začetka v letu 1999. Zupančič (2015) pa ugotavlja, da se je po izbruhu marčevskega nasilja 2004 spremenil pristop. V obdobju od junija 1999 do marca 2004 so se sile Kforja osredotočale na »varovanje kosovskih meja, razdeljevanje humanitarne pomoči in zagotavljanje varnosti etničnih manjšin«. Obdobju od marca 2008 do februarja 2008 pa je sledilo »obdobje streznitve in spremembe pristopa (gradnja zaupanja z etničnimi skupnostmi in zagotavljanje varnosti)« (prav tam, 120, 124). V letu 2010 je Kfor prenesel del odgovornosti na kosovske institucije, na primer varovanje kulturnih znamenitosti, ter se prestrukturiral v večnacionalne bojne skupine (*Multinational Battle Groups*), pričel z zmanjševanjem enot in osnoval združeno logistično podporno skupino (*Joint Logistic Support Group*). Smiselno je izpostaviti, da so bile spremembe Kforja izvedene na podlagi dejanskega stanja in konteksta, ne pa neke vnaprej določene časovnice. Od 2011 dalje KP deluje kot prva odzivna sila, v sodelovanju z EULEX-om kot 2. odzivno silo ter Kforjem kot 3. odzivno silo (izjema je samostan Visoki Dečani, kjer je Kfor prva odzivna sila) (KFOR 2014). V avgustu 2011 je bil razporejen bataljon Natove *Operational Reserve Force* zaradi posameznih spopadov na severu Kosova, ponovno v letu 2012 zaradi zagotavljanja varnosti med trajanjem volitev v Srbiji (SIPRI 2014, 158–159).

»Imamo zgodovinsko izkušnjo izgradnje posameznih varnostnih institucij s pomočjo različnih mentorjev. KVS in prejšnji KPC je gradil Nato in KVS ter KP je gradil UNMIK. Vemo pa tudi, da ima UNMIK različne policijske standarde iz različnih držav, ki niso zgolj evropski ali ameriški. Sedaj Kosovo postopno prevzema lastništvo nad vsemi procesi, prav tako tudi odgovornost za svojo lastno varnost/.../« (Çeku v Welch 2014a). V zvezi z odločitvijo Vlade RK, da se pristopi k sprejemu ustreznih formalnopravnih podlag za transformacijo KVS v KOS ter poslanim predlogom skupščini, pa so pogledi v mednarodni skupnosti različni.

Tako je Posebni odposlanec sekretarja OZN na Kosovu Farid Zarif pred VS OZN poudaril, da je ključnega pomena, da se zagotovi ustrezna etnična sestava KOS, ki bo odražala etnično raznolikost RK (VS OZN 2014). Tudi s strani Nata so prišli bolj umirjeni toni podpore. Transformacija KVS v KOS je »notranja stvar, ki zadeva lokalne ustanove /.../ Nato trenutno podpira razvoj Kosovskih varnostnih sil v okviru njihove prvotne misije in mandata,³⁷ s posredovanjem nedavno ustanovljene svetovalne ekipe Nata za povezavo« (Nato v B92 2014b). Nato je že v letu 2013 pripoznal KVS popolno operativno sposobnost ter v svojem sporočilu za javnost tudi potrdil, da ostaja misija KVS v okvirih varnostnih sil. »Poslanstvo KVS ostaja enako kot je bilo doslej: izvajanje operacij civilne zaščite in pomoč civilnim oblastem pri odzivanju na naravne nesreče in izredne dogodke« (Fogh Ramussen v Vandiver 2013). Istočasno je Fogh Ramussen tudi pozval vse etnične skupnosti na Kosovu k vstopu v KVS, da »zagotovijo, da ostanejo resnična večetnična in reprezentativna sila« (prav tam).

Kosovo je sicer že zaprosilo za članstvo v Jadranski listini (*Adriatic Charter*) iz 2003. To je iniciativa, katere namen je usklajeno in enotno pridruževanje Natu. Podpisnice so tudi ZDA. Predvideva individualna in kolektivna prizadevanja za izvedbo domačih ekonomskih in gospodarskih reform, ki so potrebne tudi za pridružitvev evro-atlantskemu članstvu. Prve podpisnice so bile Albanija, Hrvaška in Makedonija, od katerih sta prvi dve že postali članici Nata, Črna Gora³⁸ in Bosna in Hercegovina sta se kot članici Jadranski listini pridružili 2008. Srbija je opazovalka. Kosovo je za članstvo zaprosilo decembra 2012, a je bilo odloženo, se je pa Kosovo že udeleževalo nekaterih dogodkov (Emini 2014b, 15).

Prva polovica leta 2016 je prinesla izrazitejšo mednarodno podporo tudi oblikovanju oboroženih sil. Tako je v maju 2016 predsednik kosovske vlade Isa Mustafa zagotovil, da sta ZDA in EU dali podporo njihovemu formiranju (B92 2016b). Tudi Kongres ZDA je v maju naložil administraciji, naj se preverijo podlage, ki bi predstavljale temelj za pristop Kosova k Partnerstvu za mir. Do transformacije KVS v KOS naj bi prišlo še v letu 2016, kajti pripravljenost KVS je ustrezna, nejasen ostaja formalnopravni način (Srbija Danas 2016; Danas.rs 2016). Kot »večetnična sila bi delovale v skladu s standardi Nata«, eden od prvih ciljev pa je sprejem v Partnerstvo za mir (Thaçi v Dnevni Avaz 2016). Strokovnost ameriške administracije bi na ta način Kosovu olajšala najprej pristop k Partnerstvu za mir, ki pomeni prvo stopnjo na poti do članstva v Natu (Albanian Daily News 2016). Kosovo se že nekaj

³⁷ Pristojne so za civilno zaščito in izredne situacije.

³⁸ Črna Gora je postala članica Nata v letu 2016.

časa pripravlja za pridružitve Partnerstvu za mir ter se osredotoča na članstvo v Natu. »Pripadniki razvijajo usposobljenost v Natovih šolah« (Zećiraj v Southeast European Times 2015). »To bi tudi pokazalo, da na Balkanu absolutno ni mesta za Rusijo in da bo Kosovo še naprej nasprotovalo prizadevanjem Rusije, da vpliva na politike v regiji in preprečuje integracijo regije v EU« (Korenica v Southeast European Times 2015).

Tudi general Phillip Breedlove, vrhovni poveljnik Nata za Evropo, je podprl idejo, da bi Nato spremljal proces transformacije KVS v KOS. Pri čemer je tudi poudaril, da bi bilo smiselno, da bi Kosovo vprašanje oboroženih sil moralo obravnavati tudi skupaj s svojimi sosedomi (European Western Balkans 2016). Britanska vlada je sporočila, da bo povečala število svojega kontingenta Kforja do vzpostavitve »samozadostne varnosti na Kosovu« (Bukvić in Spalović 2016). Ameriški veleposlanik na Kosovu Greg Delawie je konec oktobra 2016 izjavil, da Kosovo že ima »lastne obrambne kapacitete« ter da bo prišlo do transformacije KVS v KOS. »Náto se ne bo umaknil, dokler se Kosovo ne bo sposobno braniti. Ne bo vakuuma, temveč bo prišlo do transformacije kosovskih varnostnih sil v vojsko Kosova« (Delawie v B92 2016a). »Náto ne bo uspešen, če za seboj pusti vakuum. Menim, da je pomembno, da podpremo postopno transformacijo KVS v KOS z omejenim mandatom obrambe na teritoriju Kosova. Ta transformacija se mora izvesti v skladu z ustavo, da bi bile vanjo vključene vse strani. To ne bo lahko, ne politično ne logistično, a to transformacijo moramo sprejeti, saj bo zagotovo izboljšala stabilnost v regiji, ta pa je predpogoj za umik Kforja« (Delawie v Balkan Plus 2016). Soglasje sosed, predvsem Srbije, ni predpogoj za transformacijo KVS, je pa zagotovo v duhu dobrih medsosedskih odnosov, če se zadeva obravnava tudi v sodelovanju s sosednjimi državami, saj predstavlja transformacija KVS v KOS eno od »vročih« vprašanj.

Na tem mestu se zastavlja vprašanje, ali glede na določbe Resolucije VS OZN 1244, ki določajo, da je Kfor edina oborožena sila na ozemlju Kosova, Kosovo sploh lahko pristopi k Partnerstvu za mir. Izid glasovanja o razveljavitvi resolucije bi bil negotov zaradi možnosti veta, glede na to, da se je Kitajska³⁹ sicer glasovanja o sprejemu resolucije vzdržala, Rusija pa priznava Kosovo kot teritorij Srbije. Prav tako Kosovo še vedno ni članica OZN. V interesu ZDA, ki imajo na Kosovu tudi večjo bazo – kamp *Bondsteel*, je smiselno nadaljnje vzdrževanje aktivne podpore Kosovu tudi pri pristopu k Partnerstvu za mir. Posebej glede na

³⁹Stališče Kitajske je, da je edina sprejemljiva rešitev tista, ki bi jo s pogajanjem dosegli Srbija in Kosovo (SIPRI 2015, str. 239, op. 17).

to, da se je Črna Gora pridružila Natu. S Črno Goro in Kosovom bi se utrjevala prisotnost Nata pri zagotavljanju in vzdrževanju varnosti ter tudi (političnega) vpliva (ZDA) na območju držav Zahodnega Balkana. Sicer že sedaj KVS lahko sodelujejo v mednarodnih mirovnihi operacijah, imajo pa lahko oborožitve ter naloge delovanja v izrednih razmerah in v civilni zaščiti. Že v letu 2006 je bila nakazana kot smer oblikovanja varnostnih sil in njihovega nadaljnjega preoblikovanja v oborožene sile ter usmeritev Kosova k članstvu v Natu (International Crisis Group 2006). Možnost bi torej bila, da se oborožene sile izoblikujejo z nadaljnjo strokovno podporo ter spremljajočim nadzorom oziroma »mentorstvom« Nata.

8 ODZIVI SRBOV NA KOSOVU IN REPUBLIKE SRBIJE NA VZPOSTAVITEV KOSOVSKIH OBOROŽENIH SIL

Nemudoma po javni izjavi Hashima Thačija, da so pripravljene ustavni amandmaji za ustrezno formalnopravno podlago za transformacijo KVS v KOS, ki naj bi »odražali novo misijo obrambe v Republiki Kosovo in jim bo sledil celovit zakonski okvir, upoštevajoč novo misijo, ki jo bodo imele Kosovske oborožene sile« (Thaçi v Republika Kosovo, KPV 2014), so sledili odzivi iz Republike Srbije.

Še preden podrobneje predstavim poglede Republike Srbije in javno mnenje, je smiselno nakazati, da transformacija KVS v KOS predstavlja eno od prioritete vlade, tako prejšnje Thačijeve kakor tudi sedanje Mustafine. V vmesnem času je prišlo do samorazpustitve skupščine in predčasnihi volitev v letu 2014 prav zaradi trenja med političnimi strankami, ki podpirajo transformacijo KVS v KOS, ter predstavniki srbske narodne skupnosti (*Srpska lista*) v skupščini, ki temu kategorično nasprotujejo.

Parlamentarnih volitev v letu 2014 so prvič udeležili tudi volivci s severa Kosova in različne stranke kosovskih Srbov. Na volitvah so s kandidati sodelovale Lista »Srbska« (*Srpska lista/Srbska lista*) kot združena lista različnih srbskih političnih strank, Napredna demokratska stranka (*Progresivna demokratska stranka*) in Gibanje za demokratični

napredek (*Pokret za demokratski prosperitet*) (Kossev 2014).⁴⁰V parlamentarni skupini Srpske liste v kosovski skupščini je 11 članov⁴¹, od teh en član Gibanja za demokratični napredek ter en predstavnik Goranov (RK Skupština 2016).

Srpska lista meni, da prisotnost mednarodnih sil zadošča za zagotavljanje varnosti in stabilnosti na Kosovu in tudi v regiji. »Vsaka druga formacija, posebej monoetnična, sestavljena iz večinske narodne skupnosti, se doživlja kot grožnja in latentna nevarnost za celotno regijo« (Stojanović v Blic 2015). Pozivajo k celoviti razpravi o vprašanju transformacije. Pri juljskem glasovanju (julij 2015) o predloženih ustavnih amandmajih, ki bi omogočili transformacijo KVS v KOS, so glasovali proti ustavnim amandmajem. Svojo podporo so pogojevali s štirimi pogoji: »oblikovanje Skupnosti srbskih občin, srbska skupnost imenuje namestnika direktorja kosovske tajne službe, namestnik poveljnika KVS mora prihajati iz vrst srbske narodne skupnosti ter prekinitev privatizacije v občinah, vključno z Brezovico in Trepčo« (Slobodna Dalmacija 2015).

Nova vlada Isa Mustafe je zatem začela z iskanjem alternativnih poti k transformaciji varnostnih sil v oborožene sile, in sicer bi se to izvedlo (zgolj) s spremembami in dopolnitvami zakona, ki ureja kosovske varnostne sile (Blic 2015). »Mogoč je nov zakon o varnostnih silah, ki praktično obdrži vse vsebine, ki jih vsebuje vsak zakon o oboroženih silah, samo da se ime ne spremeni. Torej z novim zakonom za varnostne sile se praktično te sile transformirajo v vojsko. Ime se ne menja, vendar pa se z dejanskega in funkcionalnega vidika mandat teh sil transformira v vojsko« (Peci v N1). To stališče utemeljuje tudi Muharremi (2016).⁴² Prav tako se je Hashim Thaçi ob nastopu predsedniške funkcije zavzel in določil za prioriteto zagotovitev transformacije KVS v KOS (KlanKosova.tv 2016, Tanjug 2016). Kosovska politična elita torej vidi smer razvoja Kosova v evro-atlantski integraciji. Postopoma se rahljajo tudi čvrsta stališča Srbske liste, ki po izjavah Thaçija ne nasprotujejo oblikovanju KOS, pričakujejo pa izpolnitev določenih pogojev. »Verjamem, da bomo v bližnji prihodnosti našli sprejemljivo rešitev, da bomo imeli večetnične in funkcionalne oborožene sile« (Thaçi v RadioKim 2016a). »Želimo, da bi bila odločitev o oblikovanju KOS

⁴⁰Da bi si zagotovili mesto v volilnih odborih, sta posebej sodelovali tudi socialdemokratska stranka (*Socialdemokratija*) in Samostojna liberalna stranka (*Samostalna liberalna stranka*), ki sta sicer sodelovali kot del koalicije *Srpske liste*.

⁴¹Slavko Simić, Jasmina Živković, Milka Vuletić, Jelena Bontić, Milena Milićević, Bojan Matić, Slobodan Perović, Adem Hodža, Saša Milosavljević, Nenad Rašić, Serdjan Popović (RK Skupština 2016).

⁴²Glej op. 24.

sprejeta s strani vseh skupnosti, ki živijo na Kosovu. Izkušnja, ki jo imamo s KVS, nam vliva optimizem v zvezi s to ambicijo« (Thaçi v BalkanPlus 2016). Haki Demolli, minister KVS, je oktobra 2016 dejal: »Na temelju priprav (v sodelovanju z ZDA in strokovnjaki Nata, op. A. K.) smo določili glavne cilje transformacije – določili smo rok, osebje, proračun, usposabljanja in potrebno splošno infrastrukturo. KVS so že v tem trenutku in s trenutno kapaciteto pripravljene na transformacijo« (Demolli v BalkanPlus 2016). Kadri Veseli, predsednik kosovske skupščine, je ob obisku vojašnice in KVS, brigade za hitro posredovanje (*Brigada za hitne reakcije*) novembra 2016 izjavil, da so »KVS pripravljene in bodo hitro postale KOS. KOS so bistven element arhitekture nacionalne varnosti kakor tudi regije in širše« (Veseli v RadioKiM 2016b).

8.1 ODZIVI SRBSKE POLITIKE IN STROKE

Po izjavi predsednika vlade RK Hashima Thaçija 2014 o nameri vzpostavitve KOS je v VS OZN sledil poziv srbskega predsednika Nikolića, da »ni pravnih podlag za vzpostavitev in delovanje Kosovskih oboroženih sil«. Na podlagi poročila Posebnega odposlanca Sveta Evrope, Dicka Martyja, se je skliceval na to, da naj bi že sedanje KVS imele svoj izvor v »pripadnikih kriminalnih struktur in mednarodnih teroristih« ter da »Resolucije VS OZN 1244 ostaja edini pravni okvir za kontinuirano mednarodno varnostno prisotnost na Kosovu in Metohiji z jasno opredeljenim mandatom« (Predsednik RS 2014). Obrambni minister Srbije Gašić pa je izjavil, da »Srbija v nastajanju Vojske Kosova vidi nevarnost tako za svojo stabilnost kot za stabilnost regije« ter da »ostaja Kosovo in Metohija največje varnostno tveganje za Srbijo« (B92 2014a). Prav tako je Dačić kot zunanji minister leta 2015 ponovil stališče, da je varno in stabilno Kosovo v interesu Srbije, ki pa nasprotuje oblikovanju oboroženih sil, zlasti ker je bilo ob podpisu Bruseljskega sporazuma Srbiji na sedežu Nata dano zagotovilo, da na »sever Kosova ne bodo prišle oborožene formacije Albancev brez soglasja Kforja« (Blic 2015). Na začetku Bruseljskega dialoga je bilo sicer stališče Srbije, da »bi bilo potrebno določiti Kosovo kot demilitarizirano cono, v kateri bi bile garanti varnosti in demilitariziranega statusa vojne sile EU (EUROCORPS), Vojska Srbije in Albanske oborožene sile« (Slobodna Dalmacija 2015). »Nastanek vojske Kosova se ne omenja v Bruseljskem sporazumu. Nasprotno, ta sporazum je jasno predvidel, da kakršne koli oborožene sile ne smejo vstopiti na sever Kosova brez soglasja srbske skupnosti, kar je eden od postulatov tega dokumenta,« je sporočila Pisarna za Kosovo in Metohijo oktobra 2016

(Kancelarija za KiM v Bukvić in Spalović 2016). Prav tako stojijo na stališču, da sta v skladu z Resolucijo OZN 1244 na območju severa Kosovo lahko prisotna izključno Kfor in Vojska Srbije ter da nobeden od mednarodnih dokumentov ne predvideva oblikovanja lastnih oboroženih sil Kosova.

Ramadan Qehaja in Naim Maloku, oba kosovska strokovnjaka za varnostna vprašanja, poudarjata, da bi transformacija potekala postopno, v polnem sodelovanju z Natom. Podobno kakor pri vzpostavitvi KVS ter razpustitvi KPC, z razliko da bi v primeru KVS prišlo do transformacije, medtem ko so bile KVS vzpostavljene na novo. Zagotavljal bi se vzorec kontinuitete. KOS bi od Kfor postopoma prevzemal tudi njegove funkcije, med njimi varovanje meje in ozemeljske celovitosti RK. Pri tem se je potrebno zavedati, da poseben izziv predstavlja tudi sever Kosova. Qehaja izpostavi, da v primeru KOS tudi zaradi »ekonomskih razlogov, kot so težave z zagotavljanjem sredstev za investicije in druge nakupe« ne bi mogle predstavljati nevarnosti za Republiko Srbijo (Telegraf.com 2014). Peci in drugi (2015) ugotavljajo, da sta Srbija in Kosovo v izrazito asimetričnem razmerju, kar zadeva tako ofenzivne kot defenzivne sposobnosti, kajti Kosovo nima nobenih in bi težko predstavljalo tveganje za ravnotežje oboroženih sil v regiji. Prav tako tudi menijo, da bi bila ravno »konsolidacija varnostne arhitekture Kosova v temelju v interesu Srbije« (prav tam, 38) zaradi možnosti nadaljnje izgradnje partnerstva z Natom, tudi prek Partnerstva za mir, in možnosti vključevanja srbske narodne skupnosti na Kosovu med pripadnike KOS, kar bi pripomoglo h krepitvi zaupanja v to institucijo med srbsko narodno skupnostjo.

Srbski analitik Stakić meni, da »transformacija KVS v vojsko ne pomeni varnostne grožnje za Srbijo ne za Srbe na Kosovu ali za regijo« (Stakić v Foto in Qehaja 2015, 11). Srbski strokovnjaki za varnostna vprašanja in analitiki Zoran Dragišić, Miroslav Lazanski in Aleksandar Radić se strinjajo, da »formiranje KOS ne bo predstavljalo večje nevarnosti za varnost Srbije« ter da bi bilo nujno zagotoviti, da pripadniki bodočih KOS ne bi vstopali na teritorij severa Kosova oziroma srbskih enklav na Kosovu. Dragišić meni, da bi KOS predstavljale naslednjo stopnjo v oblikovanju kosovske državnosti. Srbija pa transformacije, ne glede na lastno stališče, »ne more preprečiti, ker za oblikovanjem kosovskih oboroženih sil stojijo ZDA«. Prav tako bi težko »te sile škodile Srbiji« zaradi svoje bolj »simbolične

ravniki« ter majhnega števila pripadnikov⁴³ in usposobljenosti. Ekonomska situacija na Kosovu je slaba, revščina, nezaposlenost, ekonomska razvitost najnižja v regiji, zato je težko pričakovati, da bi bila opremljenost v koraku z najsodobnejšimi trendi. »Kosovo samo ne more opremiti te vojske z ničemer, ne s sodobno in ne z drago opremo, v najboljšem primeru bi to bili kalašnikovski.« Že primerjalno s Črno Goro ima slednja ob manjšem številu prebivalstva kvalitetnejšo oborožitev in »večjo vojno moč«. Radić opaža, da *de facto* KVS v veliki meri izpolnjujejo nekatere formalne značilnosti vojske, saj »imajo uniforme, oznake, taktične enote, a osnovna taktična sestava je bataljon«. »Kakor koli že je s srbskega vidika čustveno boleče, je v varnostnem interesu, da so te sile legalne, da imajo neke jasno določene okvire in da tesno sodelujejo z Natom. /.../ Izziv za varnostne interese Srbije predstavljajo ekstremisti, ne ljudje, ki nosijo uniforme, oznake, pripadajo določenemu bataljonu.« Podobno tudi Lazanski ne vidi, da bi KOS predstavljale varnostne grožnje za Srbijo. Meni pa, da bo največje podpore vzpostavitev KOS deležna s strani Albanije. Izpostavi še vojaški sporazum o sodelovanju med Albanijo in Kosovom,⁴⁴ za katerega meni, da je zanimiv v več pogledih. Podpisali sta ga državi, od katerih Kosovo ni članica OZN, je pa hkrati Albanija članica Nata. »Največja nevarnost tega sporazuma je, da je Nato preko njega na nek način implicitno priznal Kosovo kot neodvisno državo« (Večernije Novosti on-line 2013). Analitik Goran Bogdanović⁴⁵ poudarja: »Beograd mora povečati diplomatske aktivnosti s prepričevanjem mednarodne skupnosti, da lahko oblikovanje kosovske vojske edino destabilizira zahodni Balkan, posebej v trenutku, ko Kosovo ni v OZN niti ga niso priznale številne države, kot sta Rusija in Kitajska« (Bogdanović v Bukvić in Spalović). Slobodan Janković iz Centra za konservativne študije meni: »Odkar je Srbija pristala na to, da brez neklih zadržkov in vsebinskih pogajanj vstopi v proces odpiranja poglavij, tudi tistega, ki se nanaša na Kosovo, se je izpostavila dodatnim pritiskom EU, ZDA, pa tudi Velike Britanije, ki zapuša EU. Istočasno je na Kosovu večje varnostno povezovanje oboroženih struktur začasnih institucij z vojsko Albanije. Vse skupaj je usmerjeno k spremembi končnega statusa Kosova na škodo Srbije« (Janković v prav tam). Izpostavi tudi vprašanje, kdo bi Srbom in drugim nealbanskim skupnostim na Kosovu zagotavljal varnost v primeru oblikovanja KOS.

⁴³ KOS naj bi imele 5 000 aktivnih pripadnikov in 3 000 rezervnega osebja. Vojska Srbije ima 52 000 aktivnih pripadnikov in 170 000 rezervnega osebja (CIA 2016).

⁴⁴ Sporazum o vojaškem sodelovanju med Albanijo in Kosovom sta podpisala albanski minister za obrambo Arben Imami in kosovski minister KVS Agim Çeku, 1. julij 2013. Med drugim vsebuje določila o medsebojnem sodelovanju ter postopke o napotitvi, vstopu in bivanju pripadnikov KVS in albanskih oboroženih sil v obeh državah. Temelji na Natovih standardih (Vesti on-line 2013). Srbski strokovnjaki v zvezi s tem sporazumom izpostavljajo, da bi lahko pomenil potencialno nevarnost tako za Srbijo kot širšo regijo, v kolikor bi se Albanija in Kosovo odločila za skupni nastop z okoli 20 000 pripadniki (RS Press 2013).

⁴⁵ Tudi minister za Kosovo in Metohijo v vladi Mirka Cvetkovića (07. 07. 2008–27.07. 2012).

Kot je razvidno iz predstavljenih argumentov politike in stroke, je vprašanje KOS vprašanje medigre politike in prava, kdaj, kako in na kakšen način bodo KVS transformirane v KOS in ob čigavi podpori ter s čigavo (tujo) pomočjo. Strokovni argumenti v podporo transformaciji KVS v KOS prihajajo s strani kosovskih kot srbskih strokovnjakov. Tako političnim elitam Srbije kakor Kosova je vzpostavitev KOS bližnja realnost. Vprašanje političnega narativa srbske politike, ki še vedno v določeni meri mitološke vznesenosti temelji na ohranjanju bipolarnega diskurza, ostaja odprto. Za dobro države in njenih prebivalcev in prebivalcev se bo srbska politična elita morala slej ko prej še (dokončno) spoprijeti z realnostjo, da Kosova iz leta 1999 kot dela Srbije ni več ter zaradi emotivne dediščine vojn iz 90-ih let s tem pazljivo in previdno soočiti javnost. Sodelovanje s Kosovom je pot, ki bi v konkretni situaciji imela največje možne koristi tako za Srbijo, predvsem v luči njenega položaja na odru mednarodne politike kot za kosovske Srbe.⁴⁶ Enako velja tudi za Kosovo.

8.2 ODZIV JAVNEGA MNENJA

Legitimnost vojaštva⁴⁷ je lahko (a) izpeljana (reflektirana) legitimnost, ki zajema »legitimnost družbenih institucij, organizacij in vlog« in je torej »odsev legitimnosti širše politične ureditve«, in je tudi (b) lastna legitimnost kot »odsev njenega lastnega prizadevanja za legitimiranje družbene vloge«. Lastno prizadevanje vojaške organizacije za legitimiranje družbene vloge sloni na dveh opravičilih, in sicer »varnost in relativna trajnost družbene ureditve« predstavljata eno od temeljnih družbenih vrednot, hkrati ima pa vojaška organizacija tudi željo, »da bi se bojevala za lastne cilje, pri čemer bi druge institucije družbene ureditve morale postati sredstvo za doseg te ciljev« (Jelušič 2003, 54-55). V nadaljevanju se osredotočam na enega od kazalnikov legitimnosti, merjenje zaupanja⁴⁸ v kosovske institucije ter na javno mnenje o KVS ter o transformaciji KVS v KOS. V letu 2013 je bila opravljena analiza javnega mnenja v Srbiji o vprašanju odnosa javnost do KVS.⁴⁹

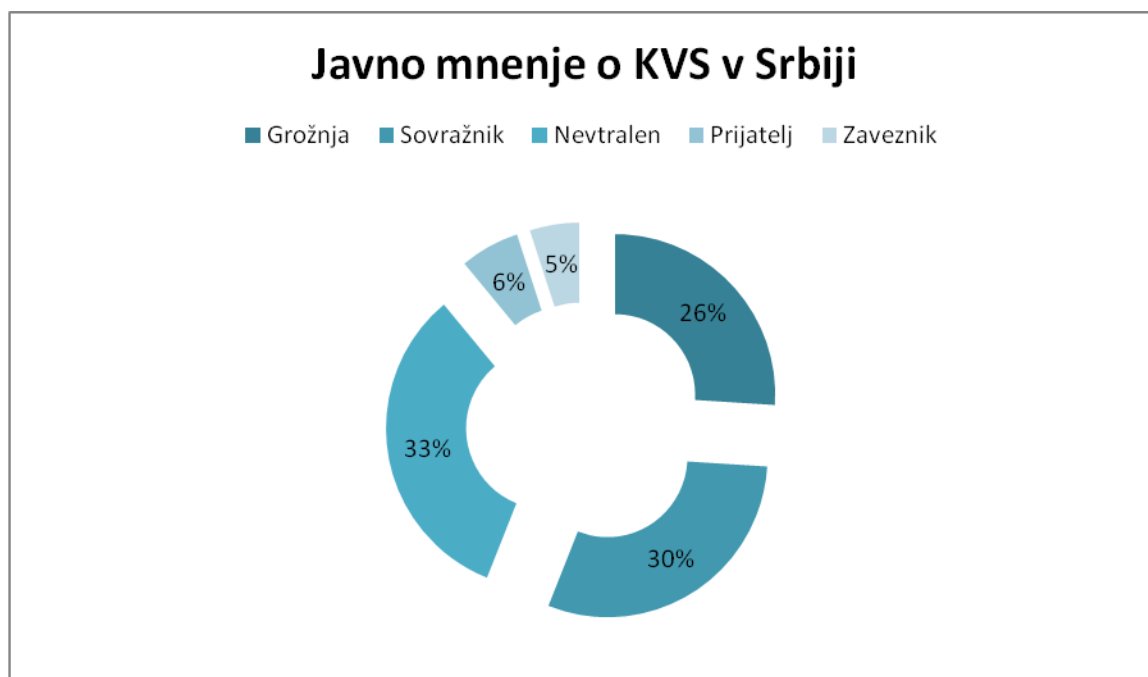
⁴⁶ V tej smeri je bil tudi odziv takratnega prvega podpredsednika Vlade RS Aleksandra Vučića, ko je dejal, da je »vojni sporazum Kosova in Albanije zelo resna težava in da se mora Srbija v zvezi s tem pogovoriti z EU in ostalimi partnerji v svetu, vendar da sama sebi ne sme povzročati težav na mednarodnem prizorišču« (Vesti online 2013).

⁴⁷ Jelušič vojaštvo razume kot »vse institucije, organe in dejavnosti, ki so namenjene zagotavljanju vojaške varnosti določene države ali politične skupnosti« (Jelušič 2003, 13).

⁴⁸ Za obravnavanje legitimnosti vojaštva je, kot meni Jelušič, pomembna Doornova definicija. »Legitimnost je sposobnost družbenega in političnega sistema, da razvija in vzdržuje splošno prepričanje o tem, da so obstoječi družbeni red in njegove glavne rešitve splošno primerni« (Doorn v Jelušič 2003, 40). Zaupanje ljudi je za legitimnost ključno.

⁴⁹ Novejših analiz javnega mnenja za Srbijo nisem našla. Izdelane pa so bile analize javnega mnenja na Kosovu.

Tabela 8.1: Javno mnenje o KVS v Srbiji

Povzeto po BCSF (2013).

Iz tabele 8.1 Javno mnenje o KVS v Srbiji je razvidno, da četrtnina vprašanih (26 %) KVS vidi kot grožnjo ter slaba tretjina (30 %) kot sovražnika. Iz tega sklepam, da ima dobra polovica (56 %) vprašanih zadržano do izrazito odklonilno/negativno stališče do KVS. Na drugi strani je tretjina (33 %) vprašanih do KVS nevtralna, ena desetina (11 %) pa jih vidi prijateljsko ali kot zaveznika. Smiselno je, da v nadaljevanju analiziramo še javno mnenje o KVS na Kosovu, tako splošno javno mnenje kot javno mnenje po etničnih skupinah.

Odzivi kosovske javnosti na vprašanja KVS in vzpostavitev KOS kažejo zanimivo sliko. Tako iz ankete KIPRED-a iz 2015 (Peci in drugi 2015, 43–54), ki je ugotavljala zaupanje javnosti v kosovske institucije (predsednica, predsednik vlade, minister za notranje zadeve, Policija Kosova, Parlamentarna komisija za varnost, notranje zadeve in KVS, minister KVS, Kosovska obveščevalna agencija, direktor Kosovske obveščevalne agencije, Parlamentarna obveščevalna komisija), izhaja, da zaupanja v KVS s strani srbske narodne skupnosti ni (ocena = 1), medtem ko je splošna ocena zaupanja v KVS visoka (ocena = 4.00). Posebej je zanimivo, da imajo pripadniki albanske narodne skupnosti, ki živijo na severu Kosova,

najvišjo stopnjo zaupanja v KVS med vsemi (ocena = 3.80). KVS na severu sploh niso prisotne.⁵⁰ Glej tabelo 8.1. (najnižja ocena je 1 in najvišja ocena je 5; odebelila A. K.)

Tabela 8.2: Zaupanje v kosovske institucije 2015

	predsednica	PV	MNZ	KP	Parlamentarna Komisija za varnost, notranje zadeve in KVS	Minister KVS	KVS	Kosovska Obveščevalna agencija (KOA)	Direktor KOA	Parlamentarna obveščevalna komisija
Splošno zaupanje (deviacija)	2.95 (1.399)	2.67 (1.385)	2.75 (1.325)	3.79 (1.187)	3.17 (1.209)	3.33 (1.281)	4.00 (1.279)	3.02 (1.350)	2.88 (1.285)	3.01 (1.321)
Splošno zaupanje po etnični pripadnosti	2.74	2.50	2.56	3.55	2.89	3.03	3.62	2.78	2.63	2.76
Albanci s severa	2.70	2.20	2.13	3.50	2.89	2.80	3.80	3.20	2.71	2.70
Srbi s severa	1.04	1.00	1.00	1.54	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Srbi z juga	1.07	1.02	1.09	1.99	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Srbi	1.06	1.01	1.05	1.82	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Albanci	2.98	2.69	2.78	3.84	3.23	3.39	4.08	3.06	2.93	3.06
Drugi	3.51	3.28	3.28	4.06	3.51	3.62	4.15	3.51	3.19	3.40

Povzeto po Peci in drugi (2015, 45–54).

Kot izhaja iz tabele 8.2, je na splošno zaupanje v kosovske varnostne institucije s strani srbske narodne skupnosti izrazito nizko. Z izjemo Kosovske policije (1.82) in predsednice (1.07)⁵¹ je zaupanje enako 1.00, kar pomeni, da ga ni. Slednje kaže na potrebo po intenzivnem vključevanju politik, ki bi gradile legitimnost v kosovske institucije tudi preko dejanske inkluzije manjšinskih narodnih skupnosti na Kosovu v varnostne institucije.

Do manjših sprememb glede zaupanja v kosovske institucije je prišlo v letu 2016, kot izhaja iz tabele 8.3. Zaupanje v kosovske institucije v začetku 2016⁵² (meritev zajema obdobje od 15. novembra 2015 do 15. marca 2016; odebelila A. K.).

⁵⁰ Stopnja napake je $\pm 3\%$.

⁵¹ Na tem mestu se zastavlja vprašanje, ali se je z mandatom novega predsednika Hashima Thaçija spremenilo tudi zaupanje v institucijo predsednika med srbsko narodno skupnostjo, saj je bil Hashim Thaçi eden izmed vodji v OVK ter del kosovske politike že od 90. let 20. stoletja.

⁵² Stopnja napake je $\pm 3\%$.

Tabela 8.3: Zaupanje v kosovske institucije začetek leta 2016

	predsednica	PV	MNZ	KP	Parlamentarna Komisija za varnost, notranje zadeve in KVS	Minister KVS	KVS	Kosovska Obveščevalna agencija (KOA)	Direktor KOA	Parlamentarna obveščevalna komisija
Splošno zaupanje (deviacija)	2.68 (1.241)	2.31 (1.229)	2.35 (1.30)	3.64 (1.310)	2.71 (1.184)	3.00 (1.325)	3.69 (1.383)	2.57 (1.167)	2.57 (1.167)	2.38 (1.099)
Splošno zaupanje po etnični pripadnosti	2.61	2.26	2.24	3.48	2.51	2.76	3.37	2.40	ni podatka	ni podatka
Albanci s severa	1.36	1.45	1.64	3.09	1.64	1.64	4.00	1.36	ni podatka	ni podatka
Srbi s severa	1.54	1.21	1.05	2.04	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	ni podatka
Srbi z juga	2.45	1.90	1.44	2.45	1.03	1.00	1.00	1.00	1.00	ni podatka
Srbi	2.11	1.65	1.29	2.29	1.02	1.00	1.00	1.00	ni podatka	ni podatka
Albanci	2.70	2.33	2.38	3.71	2.78	3.08	3.81	2.63	ni podatka	ni podatka
Drugi	2.71	2.66	2.75	3.55	2.89	3.12	3.58	3.00	ni podatka	ni podatka

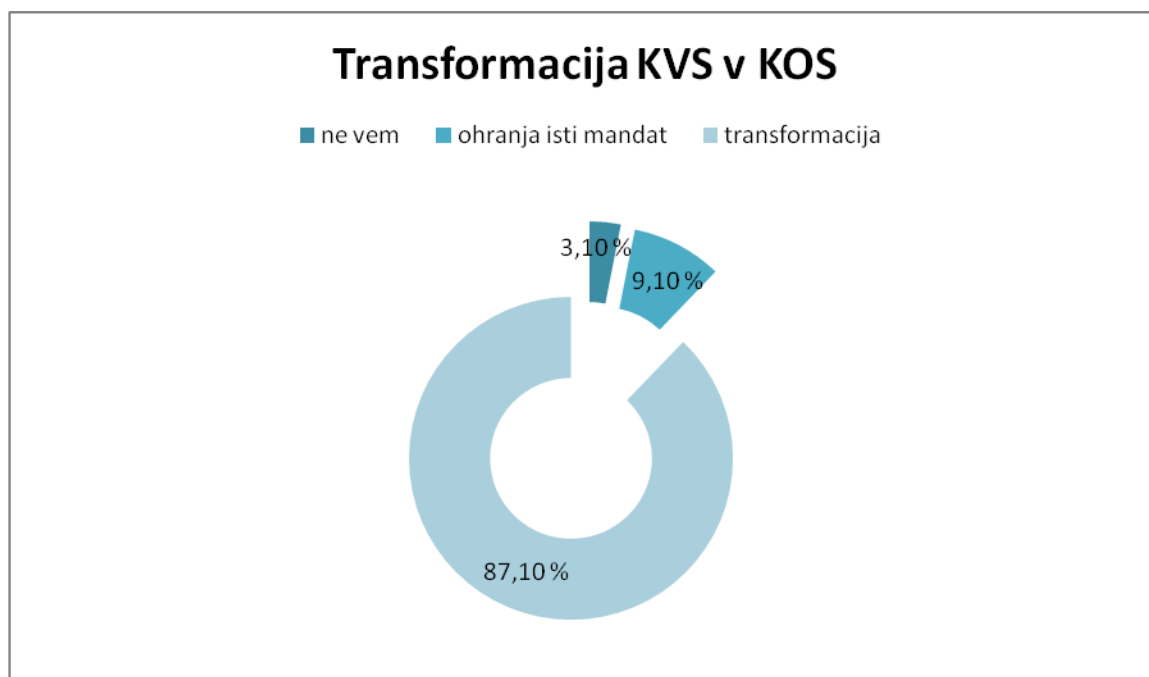
Povzeto po Peci in drugi (2016, 57–65).

Podobne ugotovitve izhajajo tudi iz meritve javnega mnenja v začetku leta 2016. Pri tem je smiselno izpostaviti, da je zaupanje v predsednico med srbsko narodno skupnostjo na severu naraslo (ocena = 1.51), prav tako v predsednika vlade (ocena = 1.21) in Kosovsko policijo (ocena = 2.04).⁵³ Pri srbski narodni skupnosti na jugu je zaupanje v predsednico naraslo na 2.45, prav tako v predsednika vlade (ocena je = 1.90) in Kosovsko policijo (ocena = 2.45). Ohranja se stopnja popolnega nezaupanja v ostale varnostne institucije na Kosovu (ocena = 1.00). Ohranja pa se visoko zaupanje v kosovske institucije s strani ostalih manjšinskih narodnih skupnosti. Ponovno je najvišje zaupanje v KVS med albansko narodno skupnostjo na severu Kosova (ocena = 4.00). Hkrati pa je v primerjavi z meritvami javnega mnenja v letu 2015 padla stopnja zaupanja v vse varnostne institucije, tako s strani albanske kot tudi drugih narodnih skupnosti.

V letu 2015 je KCSS (Vrajolli in Kryeziu) opravljal tudi merjenje javnega mnenja v zvezi z vprašanjem transformacije KVS v KOS.

⁵³Najnižja ocena je 1 in najvišja ocena je 5.

Tabela 8.4: Javno mnenje o transformaciji KVS v KOS 2015

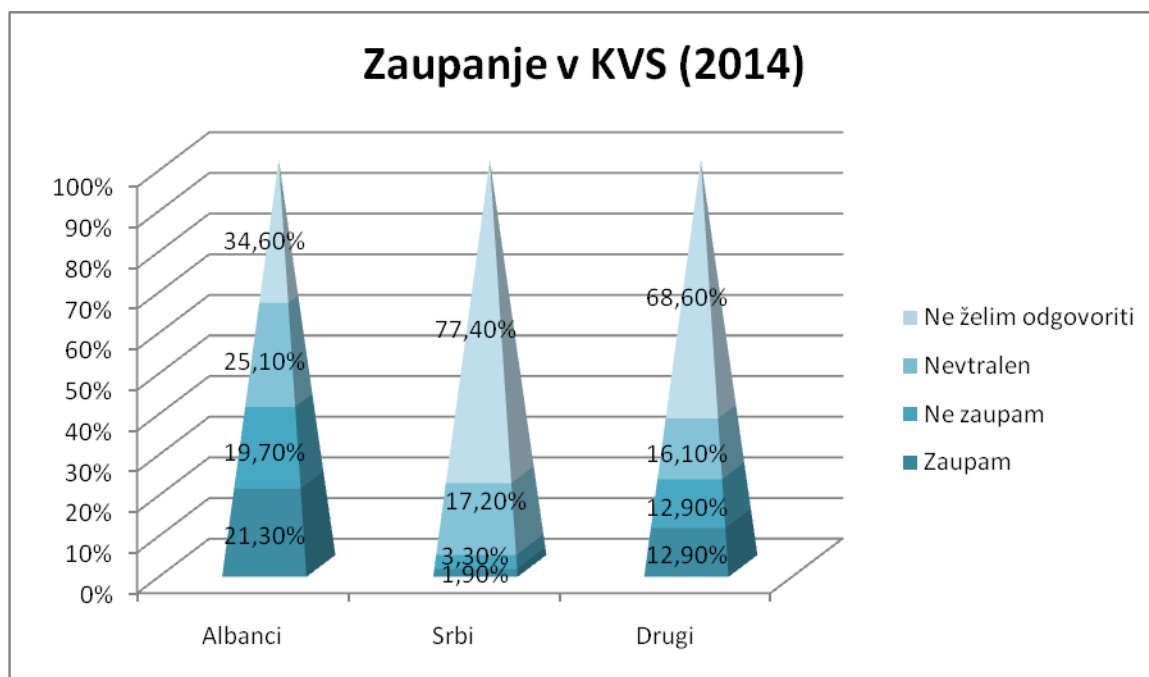
Povzeto po Vrajolli in Kryeziu (2015, 18).

Iz tabele 8.4 je razvidna izrazita splošna podpora javnosti transformaciji KVS v KOS. Kar 87,8 % vprašanih podpira transformacijo KVS v KOS. Glede na to, da opravljena meritev javnega mnenja ne zajema podatkov o podpori transformaciji po etničnih skupinah, pa ni jasne slike o tem, kakšna je dejansko podpora transformaciji v manjšinskih narodnih skupnostih na Kosovu.⁵⁴

Opravljene so bile tudi meritve javnega mnenja o zaupanju v KVS po etnični pripadnosti. Iz Tabele 8.5 Javno mnenje o zaupanju v KVS v 2014 po etnični pripadnosti je razvidna izrazita zadržanost pri odgovorih tako pripadnikov srbske narodne skupnosti (77,4 %) kot tudi drugih manjšinskih narodnih skupnosti (68,60 %), do katere koli od opredelitev (zaupam, ne zaupam, nevtralen), medtem ko pri albanski narodni skupnosti tak delež anketirancev znaša približno 1/3 (34,60 %).

⁵⁴Vrajolli in Kryeziu (2015) sicer na podlagi skoraj 88 % podpore preoblikovanju KVS zaključujeta, da je transformacija KVS v KOS »najbolj podprta politično odločitev s strani državljanov Kosova. Vprašani so svoj pogled utemeljili, s tem da Kosovo potrebuje svoje obrambne sposobnosti ter izpostavili simbolični pomen te institucije za državnost« (prav tam, 17). Iz metodologije izhaja, da je vzorec zajel 88,4 % Albancev, 7,7 % Srbov, 3,9 % drugih (1,4 % Turkov, 0,6 % Bošnjakov, 1,0 % Romov, Aškenazijev in Egipčanov, ostalo pa Gorani, Hrvati in Črnogorci) (prav tam, 6). Navedena ugotovitev drži, če rezultate razlagamo na osnovi ravni, to je večinska ali manjšinska splošna podpora javnosti, ne da bi opravili tudi analizo (ne)podpore KOS po etnični pripadnosti.

Tabela 8.5: Javno mnenje o zaupanju v KVS v 2014 po etnični pripadnosti

Povzeto po Emini (2014a, 22).

Emini je v okviru meritev javnega mnenja manjšinskih narodnih skupnosti v zvezi s kosovskimi varnostnimi institucijami opravila še meritve o sodelovanju s KP ter KVS. V obeh primerih ni bilo nobenega od anketirancev, ki se ne bi želel opredeliti. Pri merjenju zadovoljstva s KP in zaupanja v KP je bil delež pripadnikov srbske narodne skupnosti, ki ni želel odgovoriti, 0,7 %, o sodelovanju s KVS ni želelo odgovoriti 0,1 % pripadnikov albanske narodne skupnosti ter 1,9 % pripadnikov srbske narodne skupnosti. Medtem ko je delež oseb, ki niso hotele odgovoriti na vprašanje o zadovoljstvu s KVS, izrazito poskočil pri pripadnikih srbske narodni skupnosti na 61,6 %, pri ostalih 3,7 % in pri pripadnikih albanske narodne skupnosti na 2,4 % (Emini 2014a, 20–22). Iz navedenega sklepam, da so pripadniki srbske narodne skupnosti ter tudi ostalih izrazito zadržani pri opredeljevanju v zvezi z zadovoljstvom ter zaupanjem v KVS in bi bilo smiselno globlje raziskati vzroke ter spremeniti metodologijo zajemanja podatkov⁵⁵ v takih primerih.

Če sklenem ugotovitve o zaupanju javnosti v KVS ter transformaciji KVS v KOS, ugotavljam, da je splošno zaupanje javnosti v KVS visoko, kar izhaja iz ugotovitev analize Pecija in drugih (2015, 2016), saj je splošna ocena 3.69 oziroma 4. Prav tako se v teh okvirih giblje tudi splošna ocena zaupanja po etnični pripadnosti. Navedene ugotovitve pa veljajo le,

⁵⁵Izbrana metodologija so bili intervjuji v fokusnih skupinah.

v kolikor razlagamo rezultate z vidika večinske podpore, ne da bi rezultate opazovali skozi optiko etnične pripadnosti. Nekoliko drugačno sliko pokažejo meritve Emini (2014a), opravljene po etnični pripadnosti, ko je tudi zaupanje v KVS med albansko (večinsko) narodno skupnostjo zgolj 21,30 %. Nekoliko nenavadne so nato ugotovitve, da transformacijo KVS v KOS podpira skoraj 88 % vprašanih, če podatke motrimo v luči šibkega zaupanja v KVS. Vprašanje, kakšno je mnenje pripadnikov srbske narodne skupnosti do vprašanja transformacije KVS, ostaja posredno odgovorjeno. Iz kontinuitete nezaupanja v KVS, ki izhaja iz ugotovitev Pecija in drugih (2015, 2016), ko je ocena enaka 1.00, ter iz izrazito velikega števila pripadnikov srbske narodne skupnosti, ki se o vprašanju zaupanja v meritvah Emini (2014a) ni želela opredeliti (77,40 %), sklepam, da zaupanja v KVS s strani srbske narodne skupnosti ni.⁵⁶ Javno mnenje v Srbiji KVS ni izrazito nenaklonjeno glede na to, da jih kot sovražnika vidi četrtina (26 %) vprašanih, kot grožnjo 26 %, medtem ko je do njih nevtralnih 33 % vprašanih, kot prijatelja ali zaveznika jih vidi 11 %. Iz tega sklepam, da v Srbiji obstaja potencialno polje v sferi javnega mnenja, ki bi lahko intenzivneje izrazilo nevtralnno do šibko pozitivno podporo tudi transformaciji KVS v KOS ob ustreznem spremljajočem diskurzu srbske politične elite.

9 SKLEP

9.1 POTRDITEV HIPOTEZ

H1: Predpogoj za legitimno vzpostavitev kosovskih oboroženih sil je tudi soglasje srbske narodne skupnosti na Kosovu.

Meritve javnega mnenja kažejo, da vzpostavitev kosovskih oboroženih sil podpira 88 % javnosti, iz česar bi lahko na prvi pogled sklepala, da ima transformacija KVS v KOS izjemno močno javno podpora. Vendar ni nujno tako. Zaupanja v KVS na strani pripadnikov srbske narodne skupnosti sploh ni (ocena zaupanja = 1, pri čemer je najnižja ocena 1 in najvišja ocena 5). Razlogi za to so različni, od političnih, zgodovinskih do družbenih. Legitimnost in zaupanje sta medsebojno v korelaciji, zato lahko sklepam, da KOS ne bi bile

⁵⁶ Iz nanizanih podatkov ne sklepam, da je zaupanje majhno, temveč da zaupanja ni. Zaupa jim 1,9 % vprašanih pripadnikov srbske narodne skupnosti, delež neopredeljenih pa je visok (77,4 %) (Emini 2014a, 22).

legitimne za pripadnike srbske narodne skupnosti, če bi prišlo do transformacije brez srbske podpore. Srbska lista kategorično že dolgo obdobje zavrača politično podporo ustavnim amandmajem, ki bi predstavljali pravno podlago za konkretizacijo v zakonu. V zadnjem obdobju je prišlo do spremembe tudi pri političnih pozicijah Srbske liste, tudi glede na to, da je Srbska lista koalicijska partnerica, in sicer s postavljanjem pogojev za podajo soglasja. To nekoliko poveča polje za doseganje možne 2/3 podpore manjšinskih narodnih skupnosti ustavnim amandmajem.

Nepomembno ni niti javno mnenje o KVS v Srbiji, saj je (bila) zlasti srbska narodna skupnost na severu Kosova močnejše povezana tako politično kot mnenjsko s Srbijo. Kot izhaja iz meritve javnega mnenja o KVS v Srbiji, jih četrtnina vprašanih dojema kot sovražnika, na drugi strani pa je do njih nevtralnih oziroma naklonjenih 2/5 vprašanih. Slednje bi lahko predstavljalo temelj za izgradnjo vsaj nevtralne podpore s strani Srbije za transformacijo KVS v KOS, ki pa bi se morala vzpostavljati z aktivnim delovanjem srbske politične elite. Smiselno bi bilo, da bi le-ta večinsko podajala vsaj vrednostno nevtralna stališča do podpore transformaciji KVS v KOS. Dobrodošla bi bila sprememba retorike v delih, ki pozivajo na vzpostavljanje emotivno črno-belih paranoidnih pozicij javnosti in ki odpisujejo Kosovo ter kosovske Albance ali kosovska Srbe kot legitimne sogovornike ali partnerje pri iskanju dogovorov.

Kot je razvidno, sta potrebni vsaj dve ravni doseganja legitimnosti KOS z vidika manjšinske srbske narodne skupnosti. Prva raven je izgradnja dejanskega zaupanja v KVS oziroma KOS, druga raven je politična podpora Srbske liste ustavnim amandmajem. Druga raven je lažje dosegljiva in bo v prihodnosti najverjetneje podpora tudi dana (morda skupaj s podporo zakonu in statutu ZSO s strani albanskih političnih strank). Podpora ustavnim amandmajem predstavlja osnovo, ki se jo lahko uporabi v kontekstu nadaljnje postopne izgradnje dejanskega zaupanja. Glede na (nizek) delež pripadnikov srbske narodne skupnosti v KVS bi inkluzija večjega števila Srbov lahko prinesla pozitivne učinke pri vzpostavljanju zaupanja. Ni zanemarljivo niti dejstvo, da sedanji pripadniki KVS v veliki večini ne znajo obeh uradnih jezikov RK, albanskega in srbskega, saj je ravno znanje jezika pomemben del večetničnih oboroženih sil. Večetničnost bi namreč morala biti odsev družbene sedanjosti in ne vizija neke oddaljene prihodnosti ali ideala.

Zadnja možnost se od sredine leta 2015 pojavlja kot alternativa, ta je, da se 'zaobide' sprejem ustavnih amandmajev ter se z zakonom KVS 'zgolj dodajo' pristojnosti, naloge, misija oboroženih sil. Argumentacija za podporo temu načinu gre v smeri zatrjevanja, da v kolikor ustava in predhodni mednarodno pravni predpisi tega ne prepovedujejo, potem je to dovoljeno. Ime KVS se bo obdržalo, 'zgolj' vsebina bo druga. Težava take argumentacije je v tem, da se navzven kaže kot formalnopravno ustrezen in legalen način, spregleda pa bistven aspekt tako ustavnopravni kot mednarodnopravni. Dejstvo, da je posamezniku (torej osebi) dovoljeno vse, kar mu ni izrecno prepovedano, ne velja za državo kot nosilko 'prisile'. Zanj velja ravno obratno, torej da je prepovedano vse, kar ni izrecno dovoljeno. Oborožene sile so po naravi stvari nosilke določene mere sile in tudi atribut državne moči ne pa človekova pravica posameznika. Že s tega vidika alternativa ne zdrži in je potrebna sprememba ustave, saj bo kvaliteta (vsebina) KOS bistveno različna od KVS. Ponovno se trči tudi v čeri nelegitimnosti. Za oborožene sile neke države je *conditio sine qua non*, da imajo element legitimnosti v očeh njenih državljanek in državljanov. Vprašanje, na katerega bi si morali zagovorniki tega pristopa odgovoriti je: ali bi na način, ko se 'izogne' celo političnemu soglasju Srbske Liste, KOS sploh kdaj koli lahko postale dejansko legitime tako v očeh srbske narodne skupnosti kot mednarodno?

Argumenti za potrditev H1 so:

- iz anket javnega mnenja o zaupanju srbske narodne skupnosti v KVS izhaja, da zaupanja ni, kar pomeni tudi nezaupanje v morebitne KOS in s tem njihovo nelegitimnost za pripadnike srbske narodne skupnosti;
- Srbska lista opozarja, da politična razprava o transformaciji KVS v KOS ni bila opravljena, česar kosovska politika niti ne zanika. Za legitimnost bodočih KOS pa bi bila potrebna celovita razprava o transformaciji in bi bilo potrebno vanjo vključiti civilno družbo in vse etnične skupnosti, ki živijo na Kosovu ter nasloviti argumente za in proti transformaciji KVS v KOS; demokratičen in transparenten proces transformacije in seznanjanje javnosti bi lahko povečali legitimnost;
- legitimnost bi povečalo tudi večje vključevanje pripadnikov srbske narodne skupnosti že v KVS ter nujnost znanja obeh uradnih jezikov RK tudi za pripadnike KVS ter druge aktivnosti, ki bi lahko prispevale k temu, da bi bodoče KOS postale del vrednostnega sistema srbske narodne skupnosti na Kosovu; večje vključevanje manjšinskih narodnih skupnosti že v KVS in bodoče KOS je nujno tudi za

oblikovanje skupne narodne identitete kosovskih državljanov na temelju *demosa*, ne *ethnosa*, ter za vzpostavljanje in vzdrževanje demokracije;

- za določeno obdobje bo potrebno najti politični dogovor vseh strani o teritorialno omejenem delovanju KOS (za dogovorjeno obdobje brez prisotnosti KOS na severu Kosova) in dogovoriti načine za postopno integracijo celotnega teritorija Kosova;
- javno mnenje v Srbiji ni (izrazito) nenaklonjeno transformaciji KVS v KOS in lahko predstavlja eno od možnih podlag za doseganje podpore transformaciji tudi pri srbski narodni skupnosti na Kosovu;
- nasloviti in odpraviti je potrebno strah oziroma občutek ogroženosti srbske narodne skupnosti na Kosovu, da bi KOS na območjih, kjer živi srbska narodna skupnost, izvajala teror oziroma etnično čiščenje pripadnikov nealbanskih skupnosti;
- večinska podpora srbske narodne skupnosti na Kosovu transformaciji KVS v KOS, ki bi bila izkazana tako v skupščini kot v javnem mnenju, je šele osnova za legitimnost KOS, saj bi pomenila podporo albanski večini, ki si sicer prizadeva za vzpostavitev formalne (ustavne) pravne podlage za KOS.

H2: Za nemoteno vzpostavitev kosovskih oboroženih sil je potrebna močna podpora ključnih mednarodnih akterjev.

Izgradnja varnostnega sektorja na Kosovu je poteka(la) postopno. Vključenost mednarodnih akterjev od OZN (UNMIK), EU (EULEX), Nata (Kfor), OVSE ter tudi aktivnega udejstvovanja posameznih držav, posebej ZDA, je bila pomembna. Glede na genezo varnostnega sektorja, iz katere lahko razberem vzorec diskontinuitete v primerih vzpostavljanja varnostnih sil, imam namreč vzorec »razpustitev-vzpostavitev-razpustitev-vzpostavitev« (Qehaja 2016, 146) za OVK – KPC – KPC – KVS. Kot je razvidno iz analize strateškega pregleda varnostnega sektorja na Kosovu, je za transformacijo KVS v KOS predvidena kontinuiteta. Transformacija kot globlji proces sprememb na vseh ravneh organizacije mora nujno vsebovati element kontinuitete, stalnosti ter nemotenosti (stabilnosti) procesa, če se želi doseči kvalitetno transformacijo. Predhodne izkušnje izgradnje varnostnega sektorja na Kosovu kažejo, da je bila (pogosto) spregledana potreba po lokalnem lastništvu. Zavedanje tega je bilo tudi eden od podlag za pripravo dokumenta analize strateškega pregleda varnostnega sektorja. Hkrati pa je iz mednarodnega konteksta, v katerega je Kosovo »hoče-noče« vpeto, jasno, da Kosovo ni članica OZN, nima priznanja niti vseh stalnih držav članic VS OZN niti vseh držav članic EU niti priznanja vseh držav v regiji

niti priznanja sosednjih držav in je še vedno mlada demokracija v postopku izgradnje države. Ni pomembno, ali so nam navedena dejstva vseč ali ne, pomembno je, da bistveno vplivajo na 'vsakdanje' življenje države Kosovo in tudi na odločitve, kot je transformacija KVS v KOS.

Določena hibridna odvisnost od mednarodne skupnosti je okoliščina, za katero menim, da jo je tudi v kontekstu nemotene vzpostavitve kosovskih oboroženih sil treba upoštevati. Sama kot ključne akterje podpore zaznavam akterje z največjim interesom za državo Kosovo, zlasti EU, Nato in ZDA. Če bi se Kosovo za to pot odločilo, lahko z implementacijo Bruseljskega sporazuma gradi na kredibilnosti v očeh mednarodne skupnosti, pri čemer bo eden od ključnih pokazateljev zlasti vzpostavitve in delovanje ZSO. Dejstvo tudi je, da zadnjih nekaj let Kfor pospešeno zmanjšuje število svojih pripadnikov ter je v naslednjih letih realno pričakovati prenos vseh njegovih nalog na varnostne strukture Kosova. Edini realni 'prevzemnik' njegovih nalog so kosovske oborožene sile. Predstavniki Nata sicer zatrjujejo, da so »Oborožene sile Kosova stvar Kosova«, hkrati pa pozivajo na dialog in k iskanju podpore (ne soglasja) tudi sosednje države. Evropska smer pa ni edina smer Kosova. Prihodnost Kosova je tudi v evro-atlantskih povezavah, kar še posebej strastno izražajo ZDA, ki so že aktivno začele iskati možnosti in načine, da se Kosovo (v kratkem) pridruži PzM kot eni od stopničk do partnerstva v Natu in na nek način tudi širjenju oziroma zaokroženju vpliva ZDA na območju Zahodnega Balkana. Sodelovanje med albanskimi oboroženimi silami in KVS že dejavno poteka na podlagi sporazuma iz leta 2013, pričelo pa se je intenzivneje v letu 2012. Hkrati pa bi to predstavljalo tudi spodbudo Srbiji za pridružitvi evro-atlantski integraciji.

Argumenti za potrditev H2 so:

- Kosovo je vpeto v specifičen mednarodni kontekst: ni članica OZN, nima priznanja niti vseh stalnih držav članic VS OZN niti vseh držav članic EU niti priznanja vseh držav v regiji niti priznanja sosednjih držav in je še vedno mlada demokracija v postopku izgradnje države, zato je za zagotavljanje kontinuitete transformacije potrebna podpora ključnih mednarodnih akterjev, ki bi za Kosovu zagotavljali politično podporo pri procesu transformacije v mednarodni skupnosti;
- za proces transformacije KVS v KOS je nujna kontinuiteta, ki zagotavlja stabilnost in ustrezno kvaliteto končnega produkta procesa transformacije (KOS), pri čemer je možnost kontinuitete procesa večja ob podpori mednarodnih akterjev;

- izgradnja kosovskega varnostnega sektorja je doslej potekala z vključenostjo, pomočjo in podporo mednarodnih organizacij od OZN (UNMIK), EU (EULEX), Nata (Kfor), OVSE ter tudi aktivnega udejstvovanja posameznih držav (ZDA, Nemčija, Italija itd.), smiselno je, da se podpora nadaljuje tudi v primeru transformacije KVS v KOS, ki lahko v tem procesu nudijo strokovno in drugo pomoč;
- tako srbski kot kosovski strokovnjaki se strinjajo, da bi bilo transformacijo smiselno izvesti postopoma, ob podpori mednarodne skupnosti in v sodelovanju z Natom;
- pričakovati je nadaljnji postopen prenos funkcij Kforja, in sicer na KOS, ki bi na koncu prevzele vse dosedanje funkcije Kforja;
- z implementacijo Bruseljskega sporazuma ter na njegovi podlagi sprejetih dogovorov bi si Kosovo gradilo kredibilnost v očeh mednarodne skupnosti.

H3: Vzpostavitev kosovskih oboroženih sil ne predstavlja nevarnosti za varnost Republike Srbije.

Ne glede na izjave srbskih politikov v Srbiji ali na Kosovu KOS ne morejo predstavljati realne nevarnosti za varnost Srbije. Vojaška moč srbskih oboroženih sil je bistveno večja, številčnejša, bolj oborožena, izurjena, ima tako obrambne kot ofenzivne sposobnosti. Argumentacija v podporo nevarnosti za Republiko Srbijo lahko temelji kvečjemu na teorijah zarote o združevanju albanskih oboroženih sil z nelegalnimi silami Albancev v Makedoniji, Črni Gori in jugozahodni Srbiji ter zgodbah o 'Veliki Albaniji'. Nekoliko je neverjetno, da bi se 'Velika Albanija' gradila s kosovskimi oboroženimi silami proti Srbiji (in svetu?). Iz izjav srbske politične elite namreč ni jasno, v čem naj bi točno bila ta nevarnost. Niti srbski niti albanski strokovnjaki in analitiki je namreč ne vidijo.

Argumenti za potrditev H3 so:

- asimetrično razmerje ofenzivnih in defenzivnih sposobnosti, saj je bistveno večja vojaška moč srbskih oboroženih sil (število vojakov, oprema, izurjenost, obrambne in ofenzivne sposobnosti) v primerjavi z vojaško močjo predvidenih KOS;
- niti srbski niti kosovski strokovnjaki ne vidijo nevarnosti za varnost Srbije v primeru transformacije KVS v KOS, poleg tega srbski analitik Radić meni, da je v varnostne interesu Srbije, da se KVS transformirajo v KOS, ki bi imele legalno določene okvir in tesno sodelovanje z Natom;

- majhna verjetnost, da bi združene KOS in Vojska Albanije skupaj z nelegalnimi formacijami z ozemlja Makedonije, Črne Gore, jugozahodne Srbije, Kosova skupaj nastopile proti Vojski Srbije z namenom nasilne vzpostavitve Velike Albanije;
- morebitno nevarnost predstavljajo nelegalne formacije s separatističnimi težnjami, ne pa formalne oborožene sile RK, ki bi sodelovale z Natom;
- ekonomski položaj Srbije je boljši kot ekonomski položaj Kosova, Srbija tako lažje zagotavlja tudi višje izdatke za svoje oborožene sile;
- mir in stabilnost v regiji Zahodnega Balkana sta v mednarodnem interesu.

9.2 DRUGE UGOTOVITVE

Poleg potrditve zastavljenih hipotez sem skozi analizo magistrskega dela prišla do naslednjih širših ugotovitev:

1. Vzpostavitev kosovskih oboroženih sil je tudi v interesu Republike Srbije ter njenega prihodnjega sodelovanje med oboroženimi silami obeh držav. Možnosti vojaškega sodelovanja vidim zlasti na področjih izobraževanja in usposabljanja, skupnih operacij ter tudi pri razvoju vojaških konceptov in doktrin. Na ta način lahko tudi politika medsebojnega sodelovanja obeh držav na vojaškem področju pripomore h krepitvi medsebojnega zaupanja na obeh straneh in zmanjšanju možnosti ponovitve konflikta z de-eskalacijo sovražnih čustev.
2. Srbija je ena ključnih držav v regiji Zahodnega Balkana, ki lahko prispeva k miru, stabilnosti in varnosti tega območja. Glede na to, da je že naravnana v smeri pridružitve EU, je njena 'naravna' pot tudi v smeri evro-atlantskih integracij. Bruseljski sporazum je eden najpomembnejših korakov v smeri normaliziranja odnosov med Srbijo in Kosovom ter tudi v povezavi s prispevanjem k trajnejšemu miru in stabilnosti v regiji. Tesno sodelovanje Srbije z EU bi lahko prineslo tudi tesnejše sodelovanje z Natom. S članstvom Srbije v Natu pa bi bila zaokrožena tudi strateška in vojaška enotnost regije v okrilju Nata.
3. Javno mnenje med večinsko albansko skupnostjo na Kosovu izraža izrazito odklonilno stališče do oblikovanja Skupnosti srbskih občin (ZSO), saj vzpostavitve

le-te kar 94 % vprašanih ne podpira. To izrazito nasprotovanje bosta morali neposredno nasloviti kosovska politična elita ter v določeni meri tudi evropska in srbska politika. 'Nasilna' vzpostavitev ZSO brez podpore vsaj večinskega dela albanske narodne skupnosti na Kosovu bi s seboj prinesla veliko breme nelegitimnosti ZSO, ki ga bo veliko težje odpravljati *post hoc*, kot pa sooblikovati mnenje javnosti v smeri določene podpore oblikovanju ZSO kot demokratični smeri k normalizaciji odnosov med Srbijo in Kosovom ter zlasti k inkluziji severnega dela Kosova v kosovsko, tudi dejansko večetnično državo. V kosovski politiki se kot ena od možnosti pojavlja možnost, da bi proces transformacije KVS v KOS in oblikovanje ZSO potekala istočasno, s čimer bi se lahko zagotovila podpora javnosti za oba procesa.

4. Pot do transformacije KVS v KOS lahko gre vzporedno in ob podpori sprejema Kosova v Partnerstvo za mir (PzM). Na ta način se zagotavlja neprekinjenost in kontinuiteta transformacije, hkrati pa le-ta poteka pod nadzorom in ob strokovni podpori Nata. Program PzM je namenjen ravno ustvarjanju zaupanja in sodelovanju med potencialno bodočo članico Nata ter članicami Nata in je prilagojen specifičnim potrebam in individualnim značilnostim države podpisnice. Ker gre za posebej oblikovan program, ne vidim ovir, da Kosovo, kljub temu da ni država članica OZN, k PzM ne bi moglo pristopiti.

10 LITERATURA

Albanian Daily News. 2016. US Congress in Favor of Kosovo Admission to NATO (19. maj). Dostopno prek: <http://www.albaniannews.com/index.php?idm=6080&mod=2> (11. junij 2016).

Amra Zejneli. 2014a. Neuspeh u formiranju Oružanih snaga doveo do raspuštanja Skupštine Kosova. *Radio Slobodna Evropa*, 6. maj. Dostopno prek: <http://www.slobodnaevropa.org/content/raspustanje-skupstine-zbog-neuspeha-u-formiranju-oruzanih-snaga-kosova/25375044.html> (24. februar 2016).

--- 2014b. Raspuštanjem skupštine otvoren put za vanredne izbore. *Radio Slobodna Evropa*, 7. maj. Dostopno prek: <http://www.slobodnaevropa.org/content/raspustanjem-skupstine-otvoren-put-za-vanredne-izbore/25376462.html> (24. februar 2016).

B92. 2014a. Gašić: Vojska Kosova bi bila pretnja (27. julij). Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=07&dd=27&nav_category=640&nav_id=881519 (11. december 2015).

--- 2014b. NATO: Vojska Kosova je stvar Kosova (26. november). Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=11&dd=26&nav_id=929208 (11. december 2015).

--- 2016a. Ambasador SAD: Kosovu je potrebna vojska (23. oktobar). Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=10&dd=23&nav_category=640&nav_id=1191266 (26. oktobar 2016).

--- 2016b. Mustafa: SAD i EU podržavaju oružane snage Kosova (5. maj). Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=05&dd=05&nav_category=640&nav_id=1127774 (11. junij 2016).

Baldvin, Klajv. 2006. *Manjinska prava na Kosovu pod međunarodnom upravom*. Minority Rights International. Dostopno prek: <http://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-160-Minority-Rights-in-Kosovo-under-International-Rule-Serbian-edition.pdf> (26. junij 2016).

BalkanPlus. 2016. Da li je vojska Kosova realnost? (25. oktobar). Dostopno prek: <http://www.balkanplus.net/da-li-je-vojska-kosova-realnost/> (28. oktobar 2016).

Battistelli, Fabrizio. 2003. Integration of Ethnic Minorities in the Armed Forces. V *Armed Forces and International Security, Global Trends and Issues*, ur. Jean Callaghan in Franz Kernic, 231–240. Münster: LIT VERLAG Münster.

BCSP. 2013. Security Research Forum Belgrade–Pristina–Tirana: presentation on the KSF.

Bebler, Anton. 2008. Propuštena prilika. *Peščanik*, 22. oktobar. Dostopno prek: <http://pescanik.net/propustena-prilika/> (14. december 2015).

--- 2011. Kosovo kot mednarodni problem. *Teorija in praksa* 48 (2): 335–349.

Bjeloš, Maja, Bojan Elek in Fjolla Raifi. 2014. *Integracija policije na severu Kosova: napredak i prostali izzazovi u primeni Briselskog sporazuma*, ur. Florian Qehaja. Dostopno prek: www.qkss.org/repository/docs/Integracija_policije_na_SK_641898.pdf (28. oktober 2016).

Blic. 2015a. Stojanović: Oružane snage Kosova neprihvatljive za Srbe (27. maj). Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/politika/stojanovicoruzane-snage-kosova-neprihvatljive-za-srbe/0ryfsbt> (11. junij 2016).

--- 2015b. Kosovska vlada pronašla put za transformaciju BSK u naoružane snage (17. september). Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/politika/kosovska-vlada-pronasla-put-za-transformaciju-bsk-u-oruzane-snage/0817bzn> (1. december 2015).

Bliconline. 2014. O osnivanju vojske kosova sledeći saziv skupštine (20. april). Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/politika/o-osnivanju-vojske-kosova-sledeci-saziv-skupstine/qqdr20t> (11. junij 2016).

Booth, Ken. 2007. *Theory of World Security*. New York: Cambridge University Press.

Bowyer, Richard. 2007. *Dictionary of Military Terms: Third Edition*, 15. London: A&C Black.

Bryden, Alan in Heiner Hänggi. 2004. Reforming and Reconstructing the Security Sector. V *Reform and Reconstruction of the Security Sector*. Yearbook 2, ur. Alan Bryden in Heiner Hänggi, 23–43. Geneva, Hamburg: DCAF&LIT Verlag.

Bryden, Alan. 2004. Understanding Security Sector Reform and Reconstruction. V *Reform and Reconstruction of the Security Sector*, Yearbook 2, ur. Alan Bryden in Heiner Hänggi, 259–275. Geneva, Hamburg: DCAF&LIT Verlag.

Bukvić, D. in Spalović, D. 2016. Stvaranje vojske Kosova – međunarodno pitanje. *Politika Online*, 25. oktober. Dostopno prek: <http://www.politika.co.rs/scc/clanak/366458/Stvaranje-vojske-Kosova-postaje-medunarodno-pitanje> (29. oktober 2016).

Buzan, Barry in Lene Hansen. 2009. *The Evolution of International Security Studies*. New York: Cambridge University Press.

Cashmore, Ellis. 2004. *Encyclopedia of Race and Ethnic Studies*. London in New York: Routledge.

Chanaa, Jane. 2002. *Security Sector Reform: Issues, Challenges and Prospects*. Oxford, New York: Oxford University Press za The International Institute for Strategic Studies.

CIA. 2016. The World Factbook. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html> (21. november 2016).

DCAF in ISAAT. 2016. *SSR in a Nutshell: Manual for Introductory training on Security Sector Reform*. Geneva: DCAF in ISSAT.

DCAF. 2005. Multiethnic Armed Forces. Dostopno prek: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/15007/ipublicationdocument_singledocument/fded0a21-d0ff-4589-8327-caf5b267f052/sh/bg_multi-ethnic-forces_bcs.pdf (24. februar 2016).

Dnevni Avaz. 2016. Kosovo se priprema za ulazak u NATO (19. maj). Dostopno prek: <http://www.avaz.ba/clanak/236554/kosovo-se-priprema-za-ulazak-u-nato?url=clanak/236554/kosovo-se-priprema-za-ulazak-u-nato> (11. junij 2016).

Dupuy N., Trevor, ur. 1993. *International Military and Defense Encyclopedia, Volume A-B*. Washington in New York: Brassey's (US), Inc.

Edmunds, Timothy. 2004. Security Sector Reform: Concepts and Implementation. V *Sourcebook on Security Sector Reform*, ur. Philip Fluri in Miroslav Hadžić, 45–60. Geneva, Belgrade: DCAF, CCMR.

Emini, Donika. 2014a. *Inclusion or Exclusion. Minorities in the Security Sector in Post-Independent Kosovo*. Prishtinë: KCSS. Dostopno prek: http://www.qkss.org/repository/docs/Inclusion_or_Exclusion_Minorities_In_The_Security_Sector_In_PostIndependent_Kosovo_223772.pdf (7. junij 2016).

--- 2014b. *Kosovo's Membership and Representation in Regional Security Initiatives*. Prishtinë: KCSS. Dostopno prek: http://www.qkss.org/repository/docs/Kosovo%E2%80%99s_Membership_and_Representation_in_Regional_Security_Initiatives_668693.pdf (7. junij 2016).

--- 2016. *Kosovo Security Barometer: Special Edition. Public Perception towards Foreign Policy and Dialogue with Serbia*. Prishtinë: KCSS. Dostopno prek: http://www.qkss.org/repository/docs/Public_perceptions_on_Kosovo's_Foreign_Policy_and_Dialogue_with_Serbia.jpg_531411.pdf (16. februar 2016).

Voglar, Dušan, ur. 2000. *Enciklopedija Slovenije, 14. zvezek*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

European Western Balkans. 2016. Breedlove: Kosovo should discuss armed forces issue with neighbours (6. februar). Dostopno prek: <https://europeanwesternbalkans.com/2016/02/06/breedlove-kosovo-should-discuss-armed-forces-issue-with-neighbors/> (8. marec 2016).

Forum for Security. 2013. *The New Kosovo Security Strategy Formulation Process: Inclusiveness and Transparency*. Prishtina: BTD.

Foto, Duro in Florian Qehaja. 2015. *Albania – Kosovo Defence Cooperation*. Prishtinë/Tirana: KCSS/ IDM. Dostopno prek: http://www.qkss.org/repository/docs/Albania-Kosovo_defence_cooperation_print_504660.pdf (9. februar 2016).

Galtung, Johan, Carl G. Jacobsen in Kai Frithjof Brand-Jacobsen. 2002. *Searching for Peace: the Road to Transcend*. London in Sterling (VA): Pluto Press in association with Transcend.

Gažević, Nikola, ur. 1973. *Vojna enciklopedija: drugo izdanje, št. 6, Nauloh – Podvodni*. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.

Grewe, Constance in Michael Riegner. 2011. Internationalized Constitutionalism in Ethnically Divided Societies: Bosnia-Herzegovina and Kosovo Compared. V *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 15 (1), ur. Armin von Bogdandy in Rüdiger Wolfrum, 1–64. Hamburg: Max Planck Institut, Martinus Nijhoff Publishers.

Grizold, Anton in Bojko Bučar. 2011. Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne varnosti do človekove varnosti. *Teorija in praksa* 48 (4): 827–851.

Grizold, Anton in Iztok Prezelj. 2016. Preoblikovanje obrambnih politik v sodobnem varnostnem okolju. V *Konvencionalna in hibridna varnost: vzorci (dis)kontinuitete*, ur. Marjan Malešič, 19–42. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton, Bernardka Novak Prašnikar in Bojko Bučar. 2016. Sistem kolektivne varnosti OZN v novem varnostnem okolju: od konvencionalnega do kompleksnega ogrožanja. *Teorija in praksa* 53 (1): 14–37.

Grizold, Anton. 1999. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.

--- 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. V *Človek, država in vojna, zbirka besedil*, Evan Luard, 83–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2005. *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2006. Rekonceptualizacija Natovega preoblikovanja: naslednji krog. V *Varnost v postmoderni družbi*, ur. Marjan Malešič, 13–23. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hadžić, Miroslav. 2004. The Concept of Security Sector Reform. V *Sourcebook on Security Sector Reform*, ur. Philip Fluri in Miroslav Hadžić, 11–44. Geneva, Belgrade: DCAF, CCMR.

Hänggi, Heiner. 2004. Conceptualizing Security Sector Reform and Reconstruction. V *Reform and Reconstruction of the Security Sector*. Yearbook 2, ur. Alan Bryden in Heiner Hänggi, 1–11. Geneva, Hamburg: DCAF&LIT Verlag.

Harries-Jenkins, Gwin. 1993. Armed Forces and Society. V *International Military and Defense Encyclopedia, Volume A-B*, ur. Trevor N. Dupuy, 188–195. London in New York: Brassey's (US), Inc.

Hasani, Enver in Ivan Čukalović. 2013. *Komentar Ustav Republike Kosova*, I. izdanje. Priština: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Helsinkiški odbor za ljudska prava u Srbiji. 2012. *Srpska zajednica na Kosovu*. Beograd: SOROS. Dostopno prek: <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/Srpska%20zajednica%20na%20Kosovu.pdf> (9. februar 2016).

Human Rights Watch. 2001. Po naređenju. Ratni zločini na Kosovu. Dostopno prek: http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/Po_naredjenju.pdf (6. februar 2016).

--- 2004. Failure to Protect: Anti-Minority Violence in Kosovo 16 (6). Dostopno prek: <https://www.hrw.org/report/2004/07/25/failure-protect/anti-minority-violence-kosovo-march-2004> (24. februar 2016).

International Court of Justice. Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion. ICJ Reports 2010.

International Crisis Group. 2006. *Vojska za Kosovo?* Izveštaj za Evropu br. 174. Dostopno prek: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/174_aan_army_for_kosovo_serbian.pdf (23. februar 2016).

--- 2011. *North Kosovo: Dual Sovereignty in Practice*. Europe Report N°211. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/211%20North%20Kosovo%20---%20Dual%20Sovereignty%20in%20Practice.pdf> (23. februar 2016).

ISAAT. 2016. *Internal Security Sector Review (ISSR) in Kosovo*. Dostopno prek: <http://issat.dcaf.ch/Learn/Resource-Library/Case-Studies/Internal-Security-Sector-Review-ISSR-in-Kosovo> (17. junij 2016).

Jelušič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kancelarija za Kosovo i Metohiju. 2015. *Asociacija/Zajednica opština sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu – opšte odredbe/ključni elementi*. Dostopno prek: <http://www.kim.gov.rs/p17.php> (24. februar 2016).

KFOR. 2014. *KFOR XVII, „More Together“ for All the People of Kosovo*. Pristina: Kosovo Force.

--- 2016. *Kosovo Force. Key Facts and Figures*. Dostopno prek: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_06/20160610_2016-06-KFOR-Placemat.pdf (3. oktober 2016).

KlanKosova.tv. 2016. *Thaçi: Do të punojë për themelimin e Forcave të Armatosura* (3. marec). Dostopno prek: <http://klankosova.tv/thaci-do-te-punoje-per-themelimin-e-forcave-te-armatosura/> (7. marec 2016).

Klopčič, Vera. 2006. *Mednarodnopravne razsežnosti pravnega varstva manjšin v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

- Knežević, Mladen. 2010. *Obnova iraških varnostnih sil po letu 2003*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KoSsev. 2014. Parlamentarni izbori na Kosovu; srpska zajednica i kako dalje (13. junij). Dostopno prek: http://kossev.info/strana/arhiva/parlamentarni_izbori_na_kosovu_srpska_zajednica_i_kako_dalje/1765 (3. oktober 2016).
- Kotnik – Dvojmoč, Igor. 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, Fakulteta za družbene vede.
- Kugler, Richard L. 2006. *Policy Analysis in National Security Affairs: New Methods for a New Era*. Washington, D.C.: National Defense University Press.
- Kurir. 2016. Puls javnosti Kosova: oko 94 % Albanaca je protiv stvaranja Zajednice srpskih opština (31. maj). Dostopno prek: <http://www.kurir.rs/vesti/politika/puls-javnosti-kosova-ok-94-albanaca-protiv-stvaranja-zajednice-srpskih-opstina-clanak-2289049> (28. junij 2016).
- Levy, Amir and Uri Merry. 1986. *Organizational Transformation: Approaches, Strategies, Theories*. New York, London: Praeger Publishers.
- Libourel, Marjorie. 2013. *Critical Discourse Analysis: De-constructing KFOR Discourse*, ur. Florjan Qehaja. Prishtina: KCSS.
- Lipušček, Uroš. 2008. The Principle of State Sovereignty and the Right to Self-determination. *Thesis Kosova* (1): 47–62.
- Lunn, Simon. 2004. The Democratic Control of Armed Forces in Principle and Practice. V *Sourcebook on Security Sector Reform*, ur. Philip Fluri in Miroslav Hadžić, 63–85. Geneva, Belgrade: DCAF, CCMR.
- Malešič, Marjan. 2011. Javno mnenje in vojska: med zaupanjem in brezbriznostjo. *Teorija in praksa* 48 (4): 915–935.
- Mearsheimer, John J. 2014. *The Tragedy of the Great Power Politics*. London in New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Ministarstvo inostranih poslova RK. 2016. *Međunarodna priznavanja Republike Kosovo*. Dostopno prek:[http://www.mfa-ks.net/?page=3,224\(3.3.2016\)](http://www.mfa-ks.net/?page=3,224(3.3.2016)).
- Muja, Armend. 2013. *What is next for Kosovo Security Sector: KVS an Army or Not?* Prishtinë: Forum 2015. Dostopno prek:<http://www.qkss.org/en/Policy-Papers/What-next-for-KSF-An-army-or-not-165> (9. februar 2016).
- NI. 2015. Beograd i Priština suprotstavljeno o vojsci Kosova (30. september). Dostopno prek: <http://rs.n1info.com/a96740/Vesti/Beograd-i-Pristina-suprotstavljeno-o-vojsci-Kosova.html> (11 december 2015).

Peci, Luzim, Mentor Agani, Gent Gjikoll, Blerin Murtezi in Blend Zyrapi. 2015. *Observer sektora bezbednosti Kosova* 1 (1). Priština: KIPRED. Dostopno prek: http://www.kipred.org/repository/docs/Observeri_-_Serbisht_314122.pdf (11.12.2015).

Peci, Luzim, Mentor Agani, Gent Gjikoll, Blend Zyrapi, in Bardhë Hhoi. 2016. *Observer sektora bezbednosti Kosova* 1 (3). Priština: KIPRED. Dostopno prek: http://www.kipred.org/repository/docs/Observeri_Vol_I_No_3_Serb_934370.pdf (16. 4. 2016).

Perrit, Henry H. Jr. 2008. *Kosovo Liberation Army: the Inside Story of an Insurgency*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press.

--- *The road to Independence for Kosovo: a Chronicle of Ahtisaari Plan*. New York: Cambridge University Press.

Predsednik RS. 2014. *Appeal of the President Nikolić to the UN Security Council*. Dostopno prek: <http://www.predsednik.rs/en/press-center/press-releases/appeal-president-nikolic-un-security-council> (1. junij 2016).

Prezelj, Iztok, Erik Kopač, Janja Vuga, Aleš Žiberna, Anja Kolak in Anton Grizold. 2015. Military Transformation as Perceived by Experts. *The Journal of Slavic Military Studies* 28 (1): 23–47.

Prezelj, Iztok. 1997. Komuniciranje med oboroženimi silami in javnostmi. *Teorija in praksa* 34 (6): 1020–1034.

--- 2002. Predgovor. V *Varnost v jugovzhodni Evropi*, Radovan Vukadinović, 6–8. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Qehaja, Florian. 2016. *Razvoj varnostnega sektorja in problem lokalnega lastništva na Kosovu/Security Sector Development and the Problem of Local Ownership: the Case of Kosovo*. Doctoral thesis. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

RadioKiM. 2016a. Tači: Srbi nisu protiv osnivanja oružanih snaga Kosova (24. junij). Dostopno prek: <http://www.radiokim.net/vesti/politika/taci-srbi-nisu-protiv-osnivanja-oruzanih-snaga-kosova.html> (24. junij 2016).

--- 2016b. Veselji: BSK ubrzo postaje Vojska Kosova (2. november). Dostopno prek: <http://www.radiokim.net/vesti/politika/veselji-bsk-ubrzo-postaje-vojska-kosova.html> (2. november 2016).

Republika Kosovo. KPV. 2014. *Government of Republic of Kosovo holds a regular meeting*, 6. marec. Dostopno prek: <http://www.kryeministri-ks.net/?page=2,9,4079> (23. februar 2016).

Republika Kosovo. Skupština. 2016. *Numeričko stanje Skupštine Kosova*. Dostopno prek: <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3,107,57> (3. oktober 2016).

Ribičič, Ciril. 2004. Ustavnopravno varstvo manjšinskih narodnih skupnosti v Sloveniji. *Revus: Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava* 2014 (2): 29–43.

Roter, Petra. 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V *Priseljenci*, ur. Miran Komac, 7–33. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2014. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih: dopolnjena izdaja*. Ljubljana: FDV.

RS Press. 2013. Albanija I Kosovo prave armiju od 20.000 vojnika (7. julij). Dostopno prek: <http://pressrs.ba/info/vesti/albanija-i-kosovo-prave-armiju-od-20000-vojnika-07-07-2013> (11. maj 2016).

Sancin, Vasilka. 2016. Izzivi OZN pri uveljavljanju odgovornosti zaščititi. *Teorija in praksa* 53 (1): 118–134.

Scheye, Eric. 2008. UNMIK and the significance of effective program management: the case of Kosovo. V *Security sector reform and UN integrated missions: experience from Burundi, the Democratic Republic of Congo, Haiti, and Kosovo*, ur. Heiner Hänggi in Vincenza Scherrer, 169–219. Zürich in Berlin: LIT.

SIPRI yearbook 2014: armaments, disarmaments and international security. 2014. Oxford: Oxford University Press.

SIPRI yearbook 2015: armaments, disarmaments and international security. 2015. Oxford: Oxford University Press.

Skutsch, Carl. 2001. Minority Rights. V *The Human Rights Encyclopedia, Vol. 3*, ur. James R. Lewis in Carl Skutsch, 802–807. Armonk (USA): Sharpe Reference.

Slobodna Dalmacija. 2015. Srbi spriječili osnivanje vojske Kosova (20. julij). Dostopno prek: <http://slobodnadalmacija.hr/Svijet/tabid/67/articleType/ArticleView/articleId/293263/Default.aspx> (11. december 2015).

Srbija Danas. 2016. PREDSEDAN! Albancima na Kosovu i Metohiji NATO formira vojsku. (26. maj). Dostopno prek: <http://www.srbijadanas.com/clanak/presedan-albancima-na-kosovu-i-metohiji-nato-formira-vojsku-25-05-2016> (11. junij 2016).

Stojanović, M. 2016. NATO o Kosovu: »Zapadni Balkan nam je važan« *Danas.rs*, 20. maj. Dostopno prek: http://104.41.209.122/danasrs/politika/nato_o_kosovu_quotzapadni_balkan_nam_je_vazanquot.56.html?news_id=320857 (11. junij 016).

Tanjug. 2016. Taći obećava: uskoro vojska Kosova. (3. marec). Dostopno prek: <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=232765> (3. marec 2016).

Telegrafi. 2014. Forcat e Armatosura të Kosovës për të zëvendësuar KFOR-in. Dostopno prek: <http://www.telegrafi.com/forcat-e-armatosura-te-kosoves-per-te-zevendesuar-kfor-in/> (8. marec 2016).

Toš, Niko in Mitja Hafner-Fink. 1998. *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ustava Republike Kosovo (Službeni list Republike Kosovo, sprejet 9. 4. 2008, 25/2012, 6/2013, 20/2015). Dostopno prek: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Ustav_Republike_Kosovo_sa_amandmanima_I-XXIV.docx (24. december 2015).

Ustavni sud Republike Kosovo. 2014. *Presuda u slučaju br. KO 44/14* - odločba, sprejeta 3. aprila 2014.

--- 2015. *Presuda u slučaju br. KO 130/15* - odločba, sprejeta 23. decembra 2015.

Vandiver, John. 2013. Kosovo security force recognized as fully operational by NATO. *Stars and Stripes*, 9. julij. Dostopno prek: <http://www.stripes.com/news/europe/kosovo-security-force-recognized-as-fully-operational-by-nato-1.229553> (11. december 2015).

Varnostni svet OZN. 2014. *Top United National Envoy in Kosovo Tells Security Council Both Sides Must Stay on Track with April Agreement*, 27. maj. Dostopno prek: <http://www.un.org/press/en/2014/sc11415.doc.htm> (11. maj 2016).

--- 1999. *Resolucija 1244*, S/RES/1244/1999. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1244%20\(1999\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1244%20(1999)&Lang=E&Area=UNDOC) (17.6.2016).

Večernje novosti on-line. 2013. Analitičari: formiranje vojske Kosova nije opasnost (14. julij). Dostopno prek: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:443965-Analiticari-Formiranje-vojske-Kosova-nije-opasnost> (11. december 2015).

Vesti on-line. 2013. „Beograd će nemo posmatrati stvaranje Velike Albanije“ (3. julij). Dostopno prek: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/325844/Beograd-ce-nemo-posmatrati-stvaranje-Velike-Albanije> (11. maj 2016).

Vlada Republike Kosovo. 2013. *Prvi sporazum o principa koji regulišu normalizaciju odnosa*. Dostopno prek: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Prvis_Sporazum.pdf (23. februar 2016).

--- 2014a. *Analiza strateškog preispitivanja bezbednostnog sektora Republike Kosovo*. Dostopno prek: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Analiza_strateskog_preispitivanja_bezbednosni_sectora_07032014.pdf (23. februar 2016).

--- 2014b. *Nacrt zakona o izmenama i dopunama zakona u vezi Oružanih snaga Kosova*. Dostopno prek: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROJEKTLIGJ_PER_NDRYSHIMIN_DHE_PLOTESIMIN_E_LIGJEVE_QE_KANE_TE_BEJNE_ME_FORC_AT_E_ARMATOSURA_TE_KOSOVES.pdf (1. december 2015).

Vrajolli, Mentor in Sofije Kryeziu. 2015. *Kosovo Security Barometer, Fifth Edition*. Prishtinë: KCSS. Dostopno prek: <http://www.qkss.org/en/Reports/Kosovo-Security-Barometer-Fifth-Edition-606> (9. februar 2016).

Vrhunec, Marko. 2009. *Josip Broz Tito: osebnost – stvaritve – titoizem: pričevanje*. Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije.

Vukadinović, Radovan. 2002. *Varnost v jugovzhodni Evropi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Welch, Anthony. 2014a. Kosovo's Home-Grown SSR: The Strategic Security Sector Review – Part One. *Security Sector Reform Resource Centre*, 18. junij. Dostopno prek: <http://www.ssresourcecentre.org/2014/06/18/kosovos-home-grown-ssr-the-strategic-security-sector-review-part-one/> (21. junij 2016).

--- 2014b. Kosovo's Home-Grown SSR: The Strategic Security Sector Review – Part Two. *Security Sector Reform Resource Centre*, 19. junij. Dostopno prek: <http://www.ssresourcecentre.org/2014/06/19/kosovos-home-grown-ssr-the-strategic-security-sector-review-part-two/> (21. junij 2016).

Wikipedia. 2016. *International Civilian Representative for Kosovo*. Dostopno prek: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Civilian_Representative_for_Kosovo (22. junij 2016).

Zakon o Kosovskima snagama bezbednosti (Zakon br. 03/L-046 Službeni list Republike Kosovo 26/2008) Dostopno prek: http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=140&Itemid=56&lang=sr (24. december 2015).

Zupančič, Rok. 2015. *Kosovo: laboratorij preprečevanja oboroženih konfliktov, pokonfliktne obnove in izgradnje države*. Brno – Plzeň: Václav Klemm – Západočeská univerzita v Plzni.

Žabkar, Anton. 2003. *Marsova dediščina, temelji vojaških ved*, 1. knjiga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2004. *Marsova dediščina 2, temelji vojaških ved*, 2. knjiga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2005. Izzivi tretjega tisočletja in oborožene sile. V *Sodobno vojaštvo in družba*, ur. Anton Bebler, 129–146. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.